

Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2005

Citation for published version (APA):

van der Velden, R., de Vries, R., Meng, C., & Soudant, E. (2006). *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2005*. ROA. ROA Reports No. 006 <https://doi.org/10.26481/umarep.2006006>

Document status and date:

Published: 01/01/2006

DOI:

[10.26481/umarep.2006006](https://doi.org/10.26481/umarep.2006006)

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2005

ROA-R-2006/6

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt

Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde
Universiteit Maastricht

Maastricht, september 2006

ISBN-10: 90-5321-442-9
ISBN-13: 978-90-5321-442-8

Inhoud

Voorwoord	I
Samenvatting	V
1 Bestemming van gediplomeerde schoolverlaters in 2005	1
1.1 Bestemming van gediplomeerde schoolverlaters	1
1.2 Kwalificerende vervolgttrajecten	2
1.3 Intrede op de arbeidsmarkt	10
2 De positie van een startkwalificatie onder wisselende arbeidsmarktomstandigheden	27
2.1 Inleiding	27
2.2 Werkwijze	28
2.3 Startkwalificatie: vergelijking van jaren	29
2.4 Startkwalificatie: vergelijking van sectoren	35
2.5 Conclusie	42
3 Arbeidsmarkteffecten van voortijdige schooluitval in de beroepsopleidende leerweg	47
3.1 Inleiding	47
3.2 Onderzoeksoptzet en definitie schoolstakers en schooluitvallers	48
3.3 Wie zijn de schoolstakers en de schooluitvallers	49
3.4 Intrede op de arbeidsmarkt en huidige arbeidsmarktpositie van ongediplomeerde en gediplomeerde schoolverlaters	51
3.5 Conclusie	57
4 De betekenis van cognitieve kenmerken en de keuze voor een bètatechnische opleiding in het hoger onderwijs	59
4.1 Inleiding	59
4.2 Sector van de vervolgopleiding 1996-2005	61
4.3 Cognitieve vaardigheden en de keuze voor een technische opleiding	69
4.4 Conclusie	76
Literatuur	79
Enkele centrale begrippen	81
Appendix 1	83
Appendix 2	87

Voorwoord

Wat gaan gediplomeerde schoolverlaters na hun opleiding doen? Hoe is de aansluiting met het vervolgonderwijs? Als ze naar de arbeidsmarkt gaan, hoe snel krijgen ze dan werk? En sluit dat werk dan ook aan op de gevolgte opleiding? In welke mate verschillen opleidingen in de positie die ze innemen op de arbeidsmarkt? Sinds 1991 voert het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) van de Universiteit Maastricht in samenwerking met DESAN Research Solutions¹ enkele grootschalige onderzoeken uit onder recente schoolverlaters en pas afgestudeerden waarmee op dit soort vragen een antwoord kan worden verkregen. Het voorliggende rapport *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2005* gaat in op de bestemming van gediplomeerde schoolverlaters en afgestudeerden van het school- of studiejaar 2003/2004. De resultaten die worden gepresenteerd zijn gebaseerd op het onderzoek dat eind 2005/begin 2006 over de volle breedte van het Nederlandse onderwijsstelsel is uitgevoerd en hebben betrekking op de situatie van schoolverlaters en afgestudeerden ongeveer anderhalf jaar na het voltooien van de opleiding. In totaal zijn circa 117.000 schoolverlaters en afgestudeerden benaderd. De totale respons bedroeg 44%.² De verzamelde gegevens vormen samen het door het ROA ontwikkelde Schoolverlatersinformatiesysteem (SIS). Dit informatiesysteem is gebaseerd op een viertal grootschalige enquêtes die volgens een geïntegreerd model worden uitgevoerd.

Allereerst betreft het de VO-Monitor. Deze enquête is gericht op schoolverlaters van het algemeen voortgezet onderwijs (HAVO, VWO) en het voorbereidend beroepsonderwijs (VMBO). Vervolgens de BVE-Monitor, een enquête onder schoolverlaters van de beroepsopleidende (BOL) en beroepsbegeleidende leerweg (BBL) van het secundair beroepsonderwijs. Tot slot de HBO-Monitor en WO-Monitor. Dit zijn volledig vergelijkbare enquêtes gericht op afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs (HBO) en het wetenschappelijk onderwijs (WO). Ze worden uitgevoerd onder auspiciën van respectievelijk de HBO-raad en de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU).

De vier schoolverlatersonderzoeken hebben ieder een dubbele doelstelling. In de eerste plaats fungeren ze als instrument voor kwaliteitszorg voor onderwijsinstellingen. Deelnemende onderwijsinstellingen ontvangen daartoe een uniek en vertrouwelijk instellingsrapport met de resultaten van hun 'eigen' schoolverlaters of afgestudeerden. In de desbetreffende rapporten worden deze resultaten direct vergeleken met het landelijke beeld voor de onderscheiden opleidingen. Deze instellingsrapporten worden gebruikt als instrument om de eigen opleiding te evalueren, bijvoorbeeld in het kader van een visitatie. Ook worden de gegevens gebruikt om (aankomende) studenten voor te lichten over de verwachte beroepsperspectieven. De tweede doelstelling van de vier schoolverlatersonderzoeken betreft het genereren van een statistisch betrouwbare, landelijk representatieve databron over de transitie van school naar werk of vervolgonderwijs. Door het grootschalige karakter van de onderzoeken, en de goede

1. Het ROA heeft de algehele projectleiding en is specifiek verantwoordelijk voor de instrumentontwikkeling en de wetenschappelijke analyse en rapportage. DESAN Research Solutions is verantwoordelijk voor de dataverzameling en -verwerking, alsmede voor de specifieke rapporten voor de deelnemende onderwijsinstellingen.
2. Over de dataverzameling en -verwerking zal later dit jaar nog een apart werkdokument bij het ROA verschijnen.

onderlinge afstemming, vormen de huidige schoolverlatersonderzoeken VO-Monitor, BVE-Monitor, HBO-Monitor en WO-Monitor de belangrijkste en meest gedetailleerde informatiebron over de bestemming van schoolverlaters in Nederland.³

Dit rapport richt zich vooral op degenen die zich in beleidsmatige zin bezighouden met de doorstroom van gediplomeerde schoolverlaters binnen het onderwijssysteem enerzijds en de arbeidsmarktpositie van gediplomeerde schoolverlaters anderzijds. Daarbij wordt met name gedacht aan de landelijke en regionale overheid, sociale partners, Centra voor Werk en Inkomen (CWI) en het (georganiseerde) onderwijsveld. De gegevens in dit rapport geven een beeld van de recente ontwikkelingen in het doorstroomgedrag en de arbeidsmarktpositie van gediplomeerde schoolverlaters.

Met uitzondering van hoofdstuk 3 wordt in dit rapport alleen ingegaan op *gediplomeerde* schoolverlaters en afgestudeerden. Bovendien gaat het om de uitstroom van *voltijdopleidingen*. De gegevens zijn veelal verbijzonderd naar onderwijssoort en opleidingssector.

Bij dit rapport verschijnt een *Statistische Bijlage*, waarin de belangrijkste resultaten in tabelvorm zijn samengebracht. Naast het rapport *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2005* verschijnt nog een aantal afzonderlijke rapporten over de arbeidsmarktpositie van hoger opgeleiden. In de eerste plaats betreft dit de rapportage *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs, HBO-Monitor 2005*, die wordt uitgegeven door de HBO-raad. Hoewel de belangrijkste informatie van de afgestudeerden van het HBO ook in het voorliggende rapport is opgenomen, wordt voor meer gedetailleerde informatie verwezen naar dit afzonderlijke rapport. Hetzelfde geldt voor de tweejaarlijkse rapportage van de WO-Monitor, *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van de Nederlandse universiteiten*, die dit jaar door de VSNU zal worden uitgebracht. Hierin wordt verslag gedaan van de resultaten van meting 2004 en meting 2005. Verder verschijnt nog een afzonderlijk rapport over de afgestudeerden van de kunstvakopleidingen (Kunsten-Monitor 2005) en zal door STOAS Onderzoek afzonderlijk worden gerapporteerd over de schoolverlaters en afgestudeerden van agrarische opleidingen.

Het voorliggende rapport is als volgt opgebouwd. Hoofdstuk 1 gaat in hoofdlijnen in op de bestemming van gediplomeerde schoolverlaters. Allereerst wordt de bestemming van schoolverlaters - verder leren of aanbieden op de arbeidsmarkt - beschreven. Vervolgens wordt ingegaan op degenen die na het verlaten van de opleiding zijn gaan verder leren. Daarna komt de arbeidsmarktintrede van gediplomeerde schoolverlaters uitgebreid aan bod. Niet alleen zal worden ingegaan op verschillende aspecten van werkgelegenheid en werkzekerheid (werkloosheid, flexibele aanstelling, e.d.), maar ook op meer kwalitatieve aspecten van het werk (beloning, de mate waarin de gevonden baan aansluit bij de gevolgde opleiding, e.d.). De overige drie hoofdstukken zijn thematisch van aard.

De Nederlandse overheid streeft ernaar dat iedereen het onderwijs verlaat met ten minste een opleiding BOL/BBL op niveau 2 of een HAVO-, VWO-opleiding. Deze startkwalificatie wordt gezien als het minimale onderwijsniveau dat nodig is om kans te maken op duurzaam werk. Hiermee wordt gesuggereerd dat de minimum grens van opleidingen die volwaardige opbrengsten genereren op de arbeidsmarkt ten alle tijden ligt bij niveau 2 van de kwalificatie-

3. Voor meer informatie over de schoolverlatersonderzoeken wordt verwezen naar de websites www.vomonitor.nl, www.bvemonitor.nl, www.hbomonitor.nl en www.womonitor.nl.

structuur. Hoofdstuk 2 gaat in op de vraag of dit wel zo is. Om dit te achterhalen wordt onderzocht in hoeverre opleidingen op de 4 MBO-niveaus verschillen in hun extern rendement en in hoeverre deze verschillen afhankelijk zijn van veranderende arbeidsmarktomstandigheden.

Voortijdige schooluitval wordt in het algemeen niet alleen gezien als oorzaak van onvoldoende kansen op de arbeidsmarkt maar ook als oorzaak van onvoldoende maatschappelijke participatie. In hoofdstuk 3 wordt de vraag onderzocht wat de individuele (korte termijn) arbeidsmarkteffecten van voortijdige schooluitval in de beroepsopleidende leerweg zijn. In het bijzonder wordt ingegaan op een drietal dimensies: 'werkgelegenheid', 'werkzekerheid' en 'kwaliteit van het werk'. De resultaten geven daarmee een beeld van de arbeidsmarktsituatie van ongediplomeerde schoolverlaters, vergeleken met die van hun gediplomeerde studiegenoten.

In hoofdstuk 4 wordt ten eerste ingegaan op de vraag in hoeverre de keuze van HAVO- en VWO-schoolverlaters voor een technische vervolgopleiding over de jaren heen is veranderd. Daarna wordt onderzocht wat de betekenis van cognitieve kenmerken is op deze keuze en in welke mate de rol van cognitieve kenmerken over de jaren heen is veranderd. Dit gebeurt met hulp van gegevens uit de VO-Monitor van de metingen 1996 tot en met 2005. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van een tweede databron, namelijk gegevens van vier schoolloopbaanonderzoeken van het CBS.

De projectleiding van *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2005* berust bij Prof. dr. R.K.W. van der Velden, die tevens samen met drs. M.R. de Vries hoofdstuk 2 en 4 heeft geschreven. Hoofdstuk 1 is samengesteld door dr. C.M. Meng, die tevens hoofdstuk 3 heeft geschreven. De *Statistische Bijlage* is samengesteld door E.M.H.P. Soudant. De eindredactie is in handen van Prof. dr. R.K.W. van der Velden en dr. C.M. Meng. Secretariële ondersteuning is verleend door M.H.J. Beenkens. Voornoemde personen zijn allen werkzaam bij het ROA. Aan SIS, waarop dit rapport is gebaseerd, werken verder mee dr. J.P. Allen, P.J.E.G. van der Kolk, drs. G.W.M. Ramaekers en drs. T.G. Huijgen (allen werkzaam bij het ROA), alsmede drs. M.C.M.Th. van Alphen, W.S. Benjamins, M. Bodegom, drs. J.M.R. van Dongen en drs. B.M. Kinket (allen werkzaam bij DESAN Research Solutions). Bij het onderzoek onder schoolverlaters van de agrarische opleidingen wordt samengewerkt met STOAS Onderzoek te Wageningen. We bedanken dr. P.R. den Boer, drs. A.K. Jager, A.H. Koen, drs. M.A.M. van der Meys, dr. D.J.J.M. Nijman, drs. T.T. Sjenitzer en ir. A.J. Smidt van STOAS Onderzoek voor de plezierige samenwerking.

Een speciaal woord van dank wordt gericht aan de vertegenwoordigers van de financiers die in de klankbordgroep zitting hebben: drs. J.H. Donk (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, directie Arbeidsmarkt), drs. M. Hesseling (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, directie BVE), J.A. de Hoog (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, directie VO), drs. S.M. Klomp (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, directie Wetenschap en Kennisoverdracht), dr. D.J.J.M. Nijman (STOAS Onderzoek), drs. P.M.C. Thoolen (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, directie FEZ), drs. R.H.A. Tjoa (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, directie BVE) en dr. H.H. van der Velde (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, directie HO).

Maastricht, september 2006

Prof. dr. J.A.M. Heijke
directeur

Samenvatting

Bestemming van gediplomeerde schoolverlaters in 2005

Veranderingen in de onderzoeksopzet ten opzichte van het afgelopen meetjaar

Wegens een terugloop in de bereidheid van scholen om aan de BVE-Monitor (BOL en BBL) deel te nemen, is besloten om de basis van de BVE-Monitor steekproef te veranderen. Dit jaar is een volledig representatieve steekproef onder BOL schoolverlaters via de Informatie Beheer Groep te Groningen getrokken. Dankzij deze opzet is de representativiteit van de gerapporteerde cijfers met betrekking tot schoolverlaters van de BOL opleidingen gegarandeerd. Helaas is een zelfde soort opzet voor de BBL schoolverlaters dit jaar nog niet mogelijk. Dit betekent dat in dit rapport geen beeld geschetst kan worden van de bestemming van gediplomeerde schoolverlaters van de BBL.

Bestemming van gediplomeerde schoolverlaters

Aan gediplomeerde schoolverlaters die in het school- of studiejaar 2003/2004 de opleiding hebben verlaten, is gevraagd wat hun belangrijkste bezigheid op het moment van enquêteren is. Het merendeel van de schoolverlaters van het AVO en VMBO zegt dan scholier of student te zijn. Van de schoolverlaters van de BOL niveau 4 gaat ongeveer de ene helft werken en de andere helft verder leren. Het percentage dat verder leert is daarmee duidelijk hoger dan bij schoolverlaters van de lagere BOL niveaus. Van de gediplomeerde schoolverlaters van de BOL niveaus 1 en 2 gaat net iets meer dan eenderde verder met leren terwijl bij de gediplomeerde schoolverlaters van BOL niveau 3 slechts een op de vier zegt op het moment van enquêteren scholier of student te zijn. Het overgrote deel van de afgestudeerden van het HBO en het WO betreedt de arbeidsmarkt.

Kwalificerende vervolgtrajecten

Schoolverlaters van het VMBO gaan doorgaans verder leren in de BOL, havisten kiezen meestal voor een vervolgonderwijs in het HBO, en schoolverlaters van het VWO voor een vervolgonderwijs in het WO. De meeste verder lerende schoolverlaters van de BOL niveau 1 gaan verder in de BOL op niveau 1 of 2. Rond de helft van de verder lerende schoolverlaters van de BOL niveau 2 en de BOL niveau 3 stroomt door naar een hoger BOL niveau. De overgrote meerderheid van de verder lerende schoolverlaters van de BOL niveau 4 stroomt door naar het HBO. Afgestudeerden van het HBO die kiezen voor een vervolgonderwijs gaan vaak verder in het WO. Kortom, doorstroom naar vervolgonderwijs betekent in vele gevallen een verhoging van het formele kwalificatieniveau.

Schoolverlaters gaan meestal verder leren in een verwante opleidingsrichting. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het merendeel van de verder lerende schoolverlaters de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de vervolgonderwijs voldoende of goed vindt. Van de verder lerende schoolverlaters verlaat 'slechts' zo'n 10% de vervolgonderwijs voortijdig in het

eerste leerjaar. Iets meer dan de helft hiervan gaat overigens niet verloren voor het onderwijs maar wisselt van studie. In totaal geeft 81% van de verder lerende schoolverlaters aan dat zij, achteraf gezien, opnieuw dezelfde afgesloten opleiding zouden kiezen.

Intrede op de arbeidsmarkt

Anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding is 8% van de schoolverlaters die zich aanbieden op de arbeidsmarkt werkloos. Dit percentage is gelijk aan het percentage in 2004. Het percentage werklozen is gemiddeld het hoogst onder schoolverlaters van de BOL niveau 1 (30%) en het AVO (19%). De werkloosheid is het laagst voor afgestudeerden van het WO. Opvallende veranderingen in vergelijking tot vorige meting zijn de toename van de werkloosheid onder schoolverlaters van het VMBO (12%, vorige meting 6%) en de daling van de werkloosheid onder schoolverlaters van de BOL niveau 2 (17%, vorige meting 23%).

In vergelijking tot het afgelopen meetjaar is het percentage gediplomeerde schoolverlaters dat een flexibele aanstelling heeft gestegen van 38% naar 47%. Vooral schoolverlaters van het AVO en het VMBO hebben beduidend vaker een flexibele aanstelling dan in 2004 terwijl het percentage onder de schoolverlaters van de BOL, het HBO en het WO met een flexibele aanstelling redelijk stabiel is gebleven. Verder geldt voor opleidingssectoren waar vrouwen sterk zijn vertegenwoordigd (gezondheidszorg en gedrag en maatschappij) dat relatief veel schoolverlaters een deeltijdaanstelling hebben.

Door de bank genomen stagneren de nominale aanvangssalarissen van schoolverlaters. Wel is er een daling van 5% van het aanvangssalaris vast te stellen bij zowel schoolverlaters van het AVO als afgestudeerden van het WO. Daartegenover staat een stijging van rond 4,5% van de aanvangssalarissen bij schoolverlaters van het VMBO en van de BOL niveaus 1 en 2.

Tabel S.1
Enkele kernindicatoren per onderwijssoort

Onderwijssoort	Verder leren	Werk- loosheid	Flexibele aanstelling	Bruto uurloon	Minimaal eigen niveau	Eigen/ verwante richting	Zelfde opleiding opnieuw kiezen
	%	%	%	€	%	%	%
AVO	87	19	53	6,00	49	X	X
VMBO	85	12	54	4,75	87	58	X
BOL niveau 1	34	30	47	6,70	29	49	63
BOL niveau 2	36	17	46	6,95	61	53	60
BOL niveau 3	26	9	43	8,00	64	67	71
BOL niveau 4	55	7	43	8,75	79	72	78
HBO	32	5	44	11,75	77	76	78
WO	30	4	52	13,40	62	70	81
Totaal	63	8	47	10,05	73	70	77

x = vraag niet opgenomen; uurloon afgerond op 5 cent.

Het werk sluit zoals in de vorige meting goed aan bij het opleidingsniveau en de opleidingsrichting van de schoolverlaters. In totaal heeft 73% (vorige meting 74%) van de schoolverlaters met betaald werk een baan die aansluit bij het bereikte opleidingsniveau. Daarnaast

heeft 70% (vorige meting 71%) van de werkzame schoolverlaters een baan die qua richting aansluit bij de gevolgde opleiding. Wel zijn er enkele uitzonderingen. Zo is het percentage schoolverlaters van het AVO dat een baan op minimaal eigen niveau heeft gedaald van 58% (vorige meting) naar 49% en het percentage schoolverlaters van de BOL niveau 1 met werk op minimaal eigen niveau zelfs van 44% (vorige meting) naar 29%. Verder is het percentage schoolverlaters van de BOL niveau 2 dat een goede aansluiting tussen werk en opleiding heeft qua richting gedaald van 64% (vorige meting) naar 53%.

In het algemeen zijn de werkzame schoolverlaters tevreden met hun gevolgde opleiding: 77% geeft aan dat ze, achteraf gezien, opnieuw voor dezelfde opleiding zouden kiezen.

Thematische hoofdstukken

De positie van een startkwalificatie onder wisselende arbeidsmarktomstandigheden

In het eerste thematische hoofdstuk is onderzocht in hoeverre MBO-opleidingen (BOL en BBL) van niveau 2 voldoen als startkwalificatie onder wisselende arbeidsmarktomstandigheden. Hiervoor is bekeken in hoeverre MBO-opleidingen van niveau 2 verschillen in allocatie en extern rendement van opleidingen die qua niveau er vlak boven zitten (de MBO-opleidingen op niveau 3 en 4) en opleidingen die daar onder zitten (MBO-opleidingen op niveau 1 en VMBO opleidingen). Een zestal indicatoren is bekeken, namelijk (1) de deelname aan vervolgonderwijs (2) de kans op betaald werk (3) de kans op vast werk (4) het niveau van de baan (5) de kans op een baan in de eigen of verwante richting en (6) het bruto uurloon. Eerst zijn drie verschillende perioden onderzocht 1999-2000, 2001-2002 en 2003-2004. In de periode 1999-2000 was de situatie op de arbeidsmarkt nog relatief gunstig voor schoolverlaters. Daarna is de situatie op de arbeidsmarkt verslechterd, waarbij de periode 2003-2004 de minst goede perspectieven biedt voor schoolverlaters.

Met betrekking tot opleidingen van de BOL kan worden geconcludeerd dat de grens van het opleidingsniveau dat relatief goede opbrengsten op de arbeidsmarkt garandeert in de afgelopen jaren langzaam is verschoven naar een hoger opleidingsniveau. Hieruit kan worden geconcludeerd dat onder verslechterde arbeidsmarktomstandigheden werkgevers de kans hebben kieskeuriger te zijn en gediplomeerde schoolverlaters met een 'officieel' net voldoende startkwalificatie het moeilijk hebben op de arbeidsmarkt.

Voor de BBL geldt dat het minimumniveau van opleidingen die relatief goede opbrengsten opleveren op de arbeidsmarkt sterk wisselt voor verschillende jaren. Hiermee lijkt het er op dat voor de BBL als geheel, in tegenstelling tot de BOL, andere omstandigheden dan de situatie op de arbeidsmarkt de grens bepalen van opleidingen die relatief goede opbrengsten bieden. Wel laat nader onderzoek zien dat de BBL sectoren techniek en economie wel degelijk afhankelijk zijn van de conjuncturele arbeidsmarktsituatie.

Arbeidsmarkteffecten van voortijdige schooluitval in de beroepsopleidende leerweg

In hoofdstuk 3 is bekeken in hoeverre gediplomeerde BOL-schoolverlaters zich onderscheiden van niet-gediplomeerde BOL-schoolverlaters met betrekking tot achtergrondkenmerken en

in hoeverre het niet bezitten van een diploma de arbeidsmarktsituatie en de toekomstperspectieven beïnvloedt. Strikt genomen is een voortijdige schoolverlater iemand jonger dan 23 jaar die zonder startkwalificatie (d.w.z. zonder een diploma in het MBO (BOL, BBL) op minimaal niveau 2 of zonder een HAVO- of VWO-diploma) het onderwijs heeft verlaten. In dit hoofdstuk is het begrip voortijdig schoolverlater echter ruimer gehanteerd en zijn de termen schooluitvaller en schoolstaker gebruikt.

In eerste instantie is onderzocht in hoeverre er verschillen zijn tussen gediplomeerde schoolverlaters en niet-gediplomeerde schoolverlaters met betrekking tot een aantal achtergrondkenmerken. Hierbij is naar voren gekomen dat naast allochtone jongeren, scholieren uit de regio zuid eerder hun opleiding zonder diploma op zak verlaten. In tegenstelling daarmee behoren vrouwen, oudere scholieren en scholieren van de BOL niveau 3 en 4 minder vaak tot de ongediplomeerde uitstroom. Het valt verder op dat vrouwen en oudere niet-gediplomeerde schoolverlaters eerder hun schoolcarrière definitief beëindigen en niet meer terugkeren in het onderwijs. Dat vrouwen minder snel terugkeren naar een opleiding spoort overigens wel met de andere bevinding in dit hoofdstuk dat vrouwelijke schooluitvallers relatief gezien betere arbeidsmarktperspectieven hebben dan mannelijke schooluitvallers.

In tweede instantie is onderzocht in hoeverre de arbeidsmarktsituatie van niet-gediplomeerde schoolverlaters verschilt van die van gediplomeerde schoolverlaters. Dit is aan de hand van een drietal dimensies gedaan. Ten eerste de dimensie 'werkgelegenheid', ten tweede de dimensie 'werkzekerheid' en ten derde de dimensie 'kwaliteit van het werk'. Met betrekking tot deze drie dimensies komt duidelijk naar voren dat de arbeidsmarktsituatie van niet-gediplomeerden minder rooskleurig is dan de arbeidsmarktsituatie van hun gediplomeerde studiegenoten. Niet alleen zijn niet-gediplomeerde schoolverlaters van de BOL vaker werkloos dan gediplomeerde schoolverlaters maar hun totale werkloosheidsduur tussen het verlaten van de school en het moment van bevraging (ongeveer anderhalf jaar later) is ook significant langer. Deze resultaten verschillen duidelijk van de resultaten uit een vergelijkbaar onderzoek uitgevoerd in 2001 (zie, ROA, 2001). De algemene verslechtering van de arbeidsmarkt in de afgelopen jaren blijkt relatief gezien een sterker negatieve invloed te hebben op niet-gediplomeerde schoolverlaters dan op gediplomeerde schoolverlaters. Verder hebben niet-gediplomeerde schoolverlaters minder vaak een vaste aanstelling, vereist hun functie vaker een lager opleidingsniveau en vinden zij minder vaak een baan die aansluit bij de richting van de (gedeeltelijk) gevolgde opleiding. Niet-gediplomeerde schoolverlaters hebben zelfs een duidelijk verhoogde kans een baan te moeten accepteren waarvoor de werkgever niet meer dan basisonderwijs vereist. Dit geldt niet alleen voor niet-gediplomeerde schoolverlaters van de BOL niveau 1 en 2 maar ook voor niet-gediplomeerde schoolverlaters van de hogere BOL niveaus. Gegeven de relatief slechtere werkgelegenheid, werkzekerheid en kwaliteit van het werk is het verder niet verrassend dat dit onderzoek ook laat zien dat niet-gediplomeerde schoolverlaters gemiddeld minder verdienen dan gediplomeerde schoolverlaters.

Tot slot is in dit hoofdstuk bij een tweetal factoren stilgestaan die naast het salaris een belangrijke rol spelen wat betreft de kwaliteit van werk: carrièremogelijkheden en tevredenheid met de functie. Ook hier komt een negatief effect van het niet op zak hebben van een diploma naar voren.

De betekenis van cognitieve kenmerken en de keuze voor een bètatechnische opleiding in het hoger onderwijs

In het laatste thematische hoofdstuk is bekeken in hoeverre de keuze van HAVO- en VWO-schoolverlaters voor een technische vervolgopleiding (HBO techniek, WO techniek of WO natuurwetenschappen) over de jaren heen is veranderd en welke rol cognitieve kenmerken daarbij spelen. Dit is eerst met behulp van gegevens uit de VO-Monitor voor de periode 1996-2005 onderzocht. Hieruit is naar voren gekomen dat het aandeel van mannelijke HAVO-leerlingen die kiezen voor een technische vervolgopleiding in het HBO fluctueert zonder een duidelijke trend. Voor vrouwelijke HAVO-leerlingen is zo een trend wel te zien. Zij kiezen na verloop van tijd steeds minder vaak voor een vervolgopleiding in de sector HBO techniek. Voor zowel mannen als vrouwen geldt dat tegelijkertijd de populariteit van HBO economie flink is gestegen in de afgelopen jaren. Opvallend hierbij is dat de trend van HBO economie vrijwel tegengesteld loopt aan die van HBO techniek. Voor mannelijke VWO'ers fluctueert het aandeel dat doorstroomt naar de sector WO techniek in de periode 1996-2005. Hierbij is de trend echter dalend. Ook hier lijkt het er op dat opleidingen van de sector techniek vooral concurreren met opleidingen van de sector economie. Daarnaast is het aandeel vrouwelijke VWO'ers dat kiest voor een technische vervolgopleiding in het WO aanzienlijk gedaald.

Vervolgens is met behulp van gegevens van vier schoolloopbaanonderzoeken van het CBS onderzocht in hoeverre de invloed van cognitieve vaardigheden op de keuze van een technische vervolgopleiding is veranderd. Deze schoolloopbaanonderzoeken hebben betrekking op leerlingen die in 1977, 1982, 1989 en 1993 in het laatste jaar van het basisonderwijs zaten of in het eerste jaar van het voortgezet onderwijs. Voor HAVO-leerlingen kan worden geconcludeerd dat degenen die over meer cognitieve vaardigheden beschikken vaker doorstromen naar HBO techniek dan naar HBO landbouw, HBO gezondheidszorg en HBO economie. Dit verschil is echter na verloop van tijd kleiner geworden. Een ongeveer vergelijkbaar beeld zien we bij VWO-leerlingen die doorstromen naar het WO. Ook hiervoor geldt dat leerlingen die doorstromen naar techniek na verloop van tijd steeds meer overeenkomen wat betreft de cognitieve vaardigheden met leerlingen die kiezen voor andere WO-sectoren. Alléén het cognitief vermogen van leerlingen die kiezen voor de sectoren WO economie en WO gedrag en maatschappij verschilt nog steeds van die van leerlingen die kiezen voor WO techniek. Weliswaar scoren VWO'ers die doorstromen naar WO economie, WO gedrag en maatschappij en WO techniek in 1993 even hoog op non-verbale intelligentie, de schoolprestaties van leerlingen die doorstromen naar WO techniek zijn hier significant hoger.

1

Bestemming van gediplomeerde schoolverlaters in 2005

Voordat in dit hoofdstuk een beeld geschetst wordt van de bestemming van gediplomeerde schoolverlaters, zal kort stilgestaan worden bij enkele veranderingen in de onderzoeksofzet ten opzichte van het afgelopen meetjaar. Het betreft hierbij de opzet van de BVE-Monitor (BOL en BBL). Wegens een terugloop in de bereidheid van scholen om aan deze monitor deel te nemen, is besloten om de basis van de BVE-Monitor steekproef te veranderen. Dit jaar is een volledig representatieve steekproef onder BOL schoolverlaters via de Informatie Beheer Groep te Groningen getrokken. Dankzij deze opzet is de representativiteit van de gerapporteerde cijfers met betrekking tot schoolverlaters van de BOL opleidingen gegarandeerd. Helaas is een zelfde soort opzet voor de BBL schoolverlaters dit jaar nog niet mogelijk. Dit betekent dat in dit rapport geen beeld geschetst kan worden van de bestemming van gediplomeerde schoolverlaters van de BBL. Omdat aan de andere kant het aantal respondenten onder de BOL schoolverlaters dankzij de IBG steekproef aanzienlijk is vergroot kan wel in meer detail bij deze opleidingen stilgestaan worden. In tegenstelling tot afgelopen meetjaar zullen wij daarom binnen de BOL de 4 verschillende niveaus apart van elkaar presenteren. Omdat BOL niveau 1 wel te klein is om verder naar opleidingssectoren op te splitsen, zal een verdere opsplitsing naar sectoren alleen op niveau 2, 3 en 4 plaatsvinden. Tevens is gekozen alleen cijfers te presenteren indien deze gebaseerd zijn op de antwoorden van minimaal 20 respondenten. Afgelopen meetjaar lag deze grens nog bij 15 respondenten. Deze verhoging heeft plaatsgevonden omdat onderzoek heeft aangetoond dat een verhoging naar 20 respondenten de betrouwbaarheid van de cijfers sterk verhoogt.

1.1 Bestemming van gediplomeerde schoolverlaters

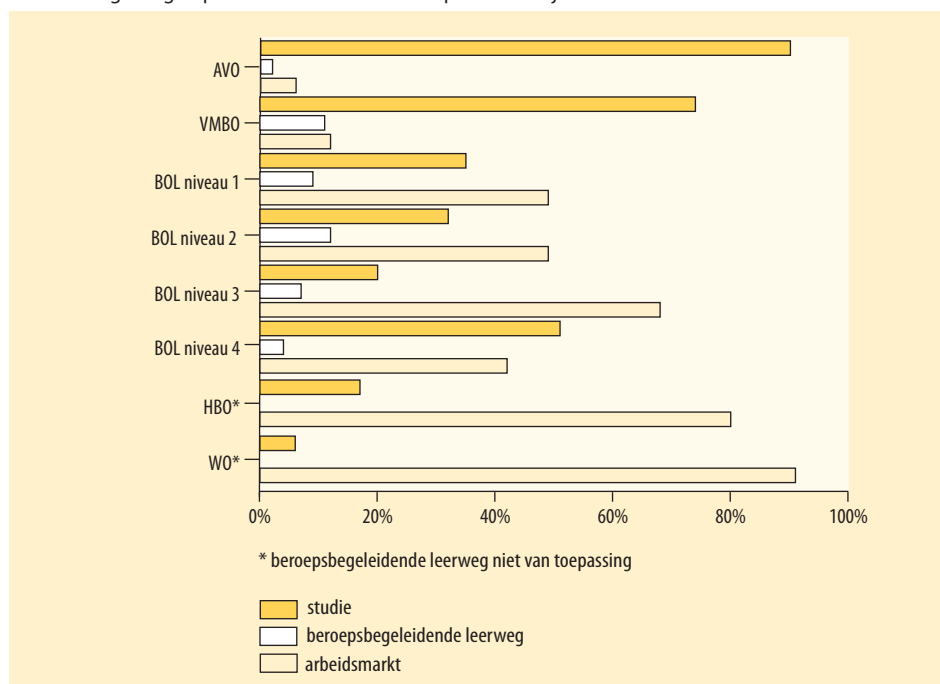
Na het behalen van het diploma staan schoolverlaters voor een belangrijke keuze. Gediplomeerde schoolverlaters kunnen direct toetreden tot de arbeidsmarkt of ze kunnen kiezen voor een vervolgstudie. Verder kunnen zij ook kiezen voor een combinatie van beide in de vorm van werken en leren via de BBL. In deze paragraaf wordt de bestemming van gediplomeerde schoolverlaters in kaart gebracht. De bestemming wordt vastgesteld door ongeveer anderhalf jaar na afstuderen aan de schoolverlaters te vragen wat hun belangrijkste bezigheid is. Figuur 1.1 laat de bestemming van schoolverlaters per onderwijssoort zien (zie ook tabel A1.3 van de *Statistische Bijlage*).

Gediplomeerde schoolverlaters van het AVO en het VMBO kiezen in grote getale voor een vervolgstudie. Maar liefst 9 van de 10 gediplomeerde AVO schoolverlaters en zo'n 75% van de gediplomeerde VMBO schoolverlaters geven aan dat anderhalf jaar na afstuderen het volgen van een studie hun belangrijkste bezigheid is. Onder de schoolverlaters van het VMBO kiest verder nog 11% voor een combinatie van werk en leren. De rest stroomt bijna in zijn geheel

door naar de arbeidsmarkt. Het is overigens van belang te noteren dat binnen het VMBO ongeveer de helft van de gediplomeerde schoolverlaters de theoretische leerweg heeft gevolgd. Zij zijn het die de hoge doorstroom naar vervolgonderwijs vooral veroorzaken (86% van de schoolverlaters van de theoretische leerweg kiest voor een vervolgstudie en 5% voor een combinatie van werk en leren).

Figuur 1.1

Bestemming van gediplomeerde schoolverlaters per onderwijssoort

Tussen de 44% en 55% van de gediplomeerde schoolverlaters van BOL niveau 1, 2 en 4 geeft aan dat het volgen van een vervolgstudie of een combinatie van werk en leren hun belangrijkste bezigheid is. In tegenstelling hiermee treedt 68% van de schoolverlaters van de BOL niveau 3 toe tot de arbeidsmarkt.

Niet verrassend komen afgestudeerden uit het hoger onderwijs vooral op de arbeidsmarkt terecht. Bij het HBO geeft 80% aan dat betaald werk hun belangrijkste bezigheid is, en bij het WO zelfs 91%. Daarbij dient te worden opgemerkt dat veel postdoctorale WO-opleidingen – zoals AIO/OIO plaatsen – als betaald werk worden beschouwd.

1.2 Kwalificerende vervolgtrajecten

Zoals uit de vorige paragraaf gebleken is, gaat een aanzienlijk deel van de gediplomeerde schoolverlaters verder met een vervolgstudie. In deze paragraaf wordt nader ingegaan op dit kwalificerend vervolgtraject. Allereerst wordt bekeken in welk soort onderwijs men verder gaat leren. Daarna worden enkele aspecten van de aansluiting tussen de gevolgde opleiding

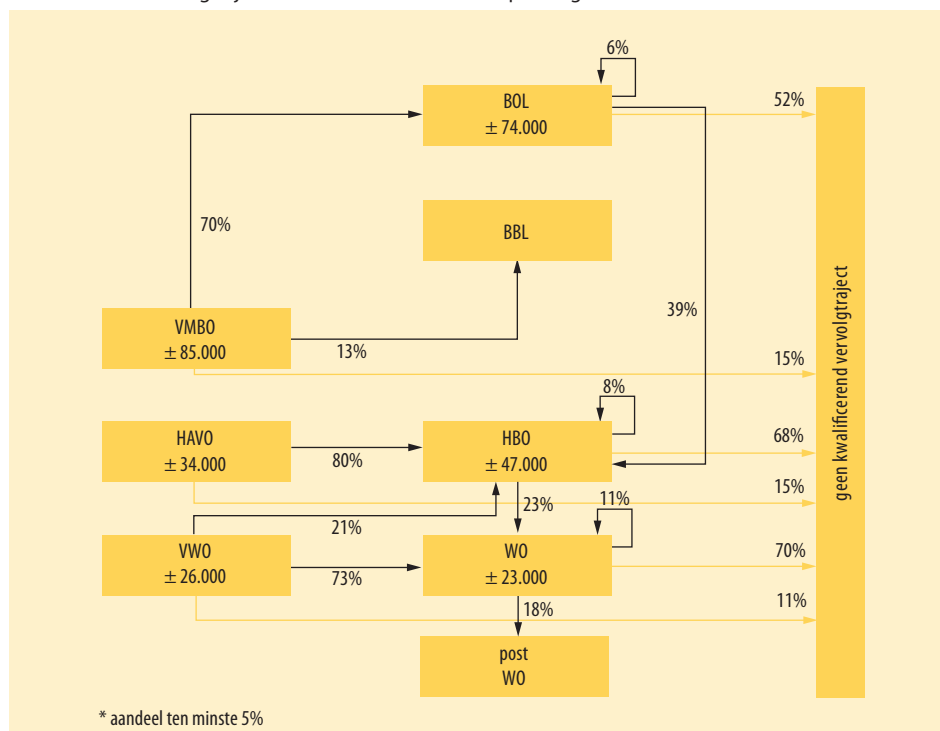
en de vervolgopleiding besproken. Hierbij wordt onder andere gekeken naar de doorstroom naar verwante beroepsopleidingen, de voortijdige uitval uit de gekozen vervolgopleidingen en de tevredenheid van verder lerende schoolverlaters over de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de vervolgopleiding. Onder verder lerende schoolverlaters verstaan we zowel degenen die de studie vervolgen in een volledige dagopleiding als degenen die werken en leren combineren. Aanvullende scholing in de vorm van cursussen en bedrijfsopleidingen en dergelijke blijft hier buiten beschouwing.

Keuze van de vervolgopleiding

Een overzicht van de kwalificerende vervolgtrajecten van gediplomeerde schoolverlaters staat weergegeven in figuur 1.2. De figuur vermeldt per onderwijssoort het procentuele aandeel van gediplomeerde schoolverlaters dat sinds afstuderen naar een bepaald kwalificerend vervolgtraject is gegaan alsmede het percentage dat niet voor een kwalificerend vervolgtraject heeft gekozen. Vanwege de overzichtelijkheid zijn in figuur 1.2 alléén kwalificerende vervolgtrajecten met een aandeel van ten minste 5% opgenomen. Bij de BOL zijn de niveaus 1/2 en 3/4 samengevoegd.⁴

Figuur 1.2

Kwalificerende vervolgtrajecten na het verlaten van de opleiding*

Uit de figuur blijkt dat 8 van de 10 afgestudeerde HAVO scholieren verder gaat met een studie op HBO niveau. Van de VWO afgestudeerden is dit minder dan een vijfde deel. 73% van

4. Voor een verdere opsplitsing naar niveaus en richting zie tabel A2.1 in de Statistische Bijlage.

de VWO schoolverlaters kiest voor een vervolgstudie in het WO. In het VMBO gaan 7 van de 10 schoolverlaters naar een BOL vervolgopleiding en kiest 13% voor een combinatie van werken en leren via de BBL. Van de gediplomeerde BOL schoolverlaters kiest ongeveer 40% voor een vervolgstudie in het HBO.

Van de HBO afgestudeerden gaat 23% verder met een studie op WO niveau, terwijl iets minder dan een tiende wederom voor een HBO-opleiding kiest. Van de WO-ers die verder studeren kiest het merendeel een postdoctorale WO opleiding (AiO/OiO plaats, postdoctorale beroepsopleiding, beurspromovendus en ontwerperopleiding).

Behalve het al dan niet voortzetten van het studietraject is het voor de onderwijssectoren van belang om te weten in hoeverre de verder lerende schoolverlaters kiezen voor een studie in dezelfde opleidingsrichting. Door de opleidingssector van de verlaten opleiding te vergelijken met de opleidingssector van de gekozen vervolgopleiding kan worden bepaald welk percentage van de verder lerende schoolverlaters voor dezelfde opleidingssector gekozen heeft. De resultaten hiervan staan in figuur 1.3. Voor het HAVO, het VWO, en de VMBO theoretische leerweg zijn vanwege het algemeen vormende karakter van deze opleidingen deze cijfers niet relevant. Voor het WO geldt dat het vervolgonderwijs dikwijls een niet regulier karakter heeft waardoor de onderwijsrichting vaak niet eenduidig vast te stellen is. Op BOL niveau 1 kan vanwege de kleine aantallen geen verdere opsplitsing plaatsvinden naar opleidingssectoren en bijgevolg kunnen voor dit schoolniveau geen cijfers per opleidingssector gepresenteerd worden.

Over de hele linie kiezen verder lerende schoolverlaters vaak voor een opleiding in een verwante richting. In het VMBO zijn het vooral schoolverlaters met een technische (92%) of een economische opleiding (75%) die voor een verwante vervolgopleiding kiezen. In tegenstelling hiermee kiest 'slechts' iets meer dan eenderde van de VMBO landbouw schoolverlaters voor een verwante vervolgopleiding. Een aanzienlijk deel (21%) van de VMBO landbouw schoolverlaters kiest voor een technische vervolgopleiding. Gediplomeerde schoolverlaters van BOL niveau 2 die aan een vervolgstudie beginnen zijn met uitzondering van schoolverlaters met een diploma in de gezondheidszorg⁵ redelijk trouw aan de opleidingsrichting. Dit geldt in principe ook voor hun studiegenoten met een BOL niveau 3 of BOL niveau 4 diploma op zak. Uitzonderingen zijn hierbij schoolverlaters met een technische opleiding op BOL niveau 3 (48% kiest voor een verwante vervolgopleiding) of een gedrag en maatschappij opleiding op BOL niveau 3 of 4 (50%, respectievelijk, 46%).

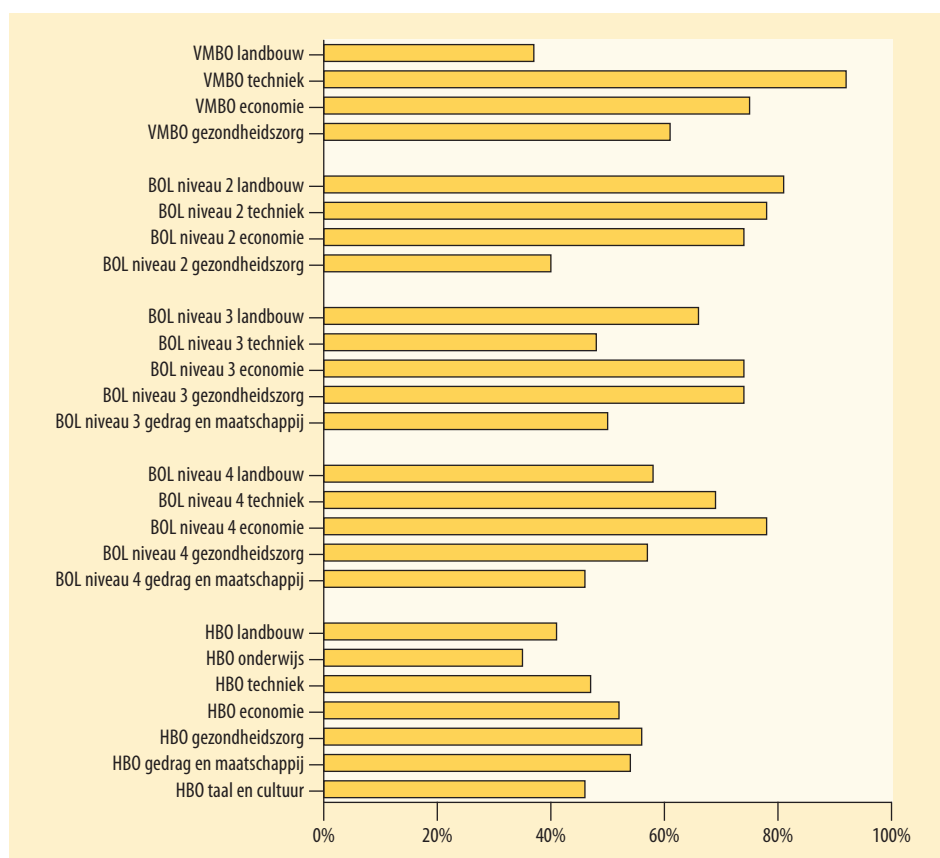
Voor verder studerende HBO afgestudeerden geldt dat degenen met een onderwijs opleiding achter de rug het minst vaak een vervolgstudie in dezelfde richting gaan volgen (35%)⁶ en dat dit ook voor minder dan 50% geldt bij verder studerende HBO afgestudeerden uit de sectoren landbouw (41%), techniek (47%) en taal en cultuur (46%). Bij de sector taal en cultuur is dit een daling van 20%-punten in vergelijking met de vorige meting.

5. Bijna 50% van de gediplomeerde schoolverlaters met een BOL niveau 2 diploma gezondheidszorg kiest voor een vervolgstudie in de sector gedrag en maatschappij.

6. Hierbij is het van belang op te merken dat voor de sector HBO onderwijs als verwante beroepsopleidingen alleen opleidingen in de sector onderwijs gezien worden.

Figuur 1.3

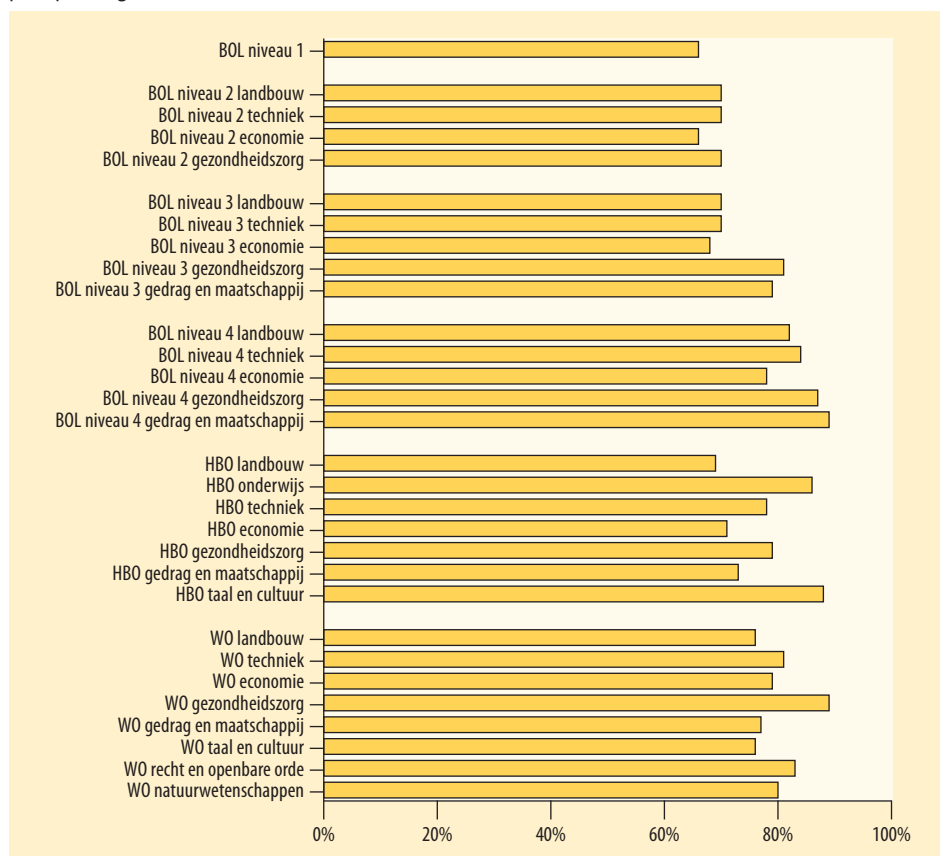
Doorstroom naar verwante beroepsopleidingen per opleidingssector in het beroepsonderwijs

Aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de vervolgopleiding

In de volgende drie figuren staat de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de vervolgopleiding centraal. Allereerst wordt nagegaan in hoeverre verder lerende schoolverlaters de afgesloten opleiding, achteraf gezien, opnieuw zouden hebben gekozen. Bij deze analyse wordt alleen gekeken naar schoolverlaters van de BOL, het HBO en het WO. Deze schoolverlaters hebben gekozen voor een vervolgstudie maar hadden, met hun al behaalde kwalificatie, ook naar de arbeidsmarkt kunnen gaan. Hun tevredenheid over de gevolgde opleiding geeft een indicatie voor de mate waarin de afgesloten opleiding voor deze schoolverlaters een goede keuze is geweest als vooropleiding. Daarna wordt stilgestaan bij de vraag of de verder lerende schoolverlaters de vervolgopleiding voortijdig hebben verlaten en indien ja of zij van studie gewisseld zijn. Tot slot wordt in figuur 1.6 het percentage van de verder lerende schoolverlaters weergegeven dat de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de vervolgopleiding voldoende of goed vindt.

Figuur 1.4

Percentage verder lerende schoolverlaters dat de afgesloten opleiding achteraf gezien opnieuw zou volgen per opleidingssector

In figuur 1.4 is het percentage verder lerende schoolverlaters weergegeven dat de afgesloten opleiding, achteraf gezien, opnieuw zou volgen. Dit percentage geeft een eerste indicatie of de afgesloten opleiding een goede vooropleiding is geweest voor de vervolgopleiding. In totaal zegt maar liefst 81% van de verder lerende schoolverlaters dat zij de afgesloten opleiding opnieuw zouden hebben gekozen. Het laagste percentage is daarbij met 66% te vinden voor schoolverlaters van BOL niveau 1. Op BOL niveau 2, 3 en 4 geldt dat schoolverlaters uit de sector economie relatief gezien het minst vaak (maar nog altijd in ruime meerderheid) tevreden zijn over hun opleidingskeuze, en dat verder lerende schoolverlaters uit de sector gezondheidszorg het vaakst tevreden zijn. Binnen een bepaald BOL niveau zijn de verschillen tussen de onderwijssectoren relatief klein terwijl met een toename van opleidingsniveau ook een toename van tevredenheid is vast te stellen.

Van de verder lerende afgestudeerden uit het HBO zou in totaal 76% achteraf dezelfde opleiding hebben gekozen. Verder is binnen het HBO opvallend dat afgestudeerden uit de sectoren landbouw en economie en in mindere mate uit de sector gedrag en maatschappij, duidelijk minder tevreden zijn over hun studiekeuze dan afgestudeerden uit de andere opleidings-

sectoren. In het WO is het vooral de sector gezondheidszorg waar de verder studerenden het meest tevreden zijn over de afgesloten opleiding (maar liefst 89% zou dezelfde opleiding opnieuw kiezen).

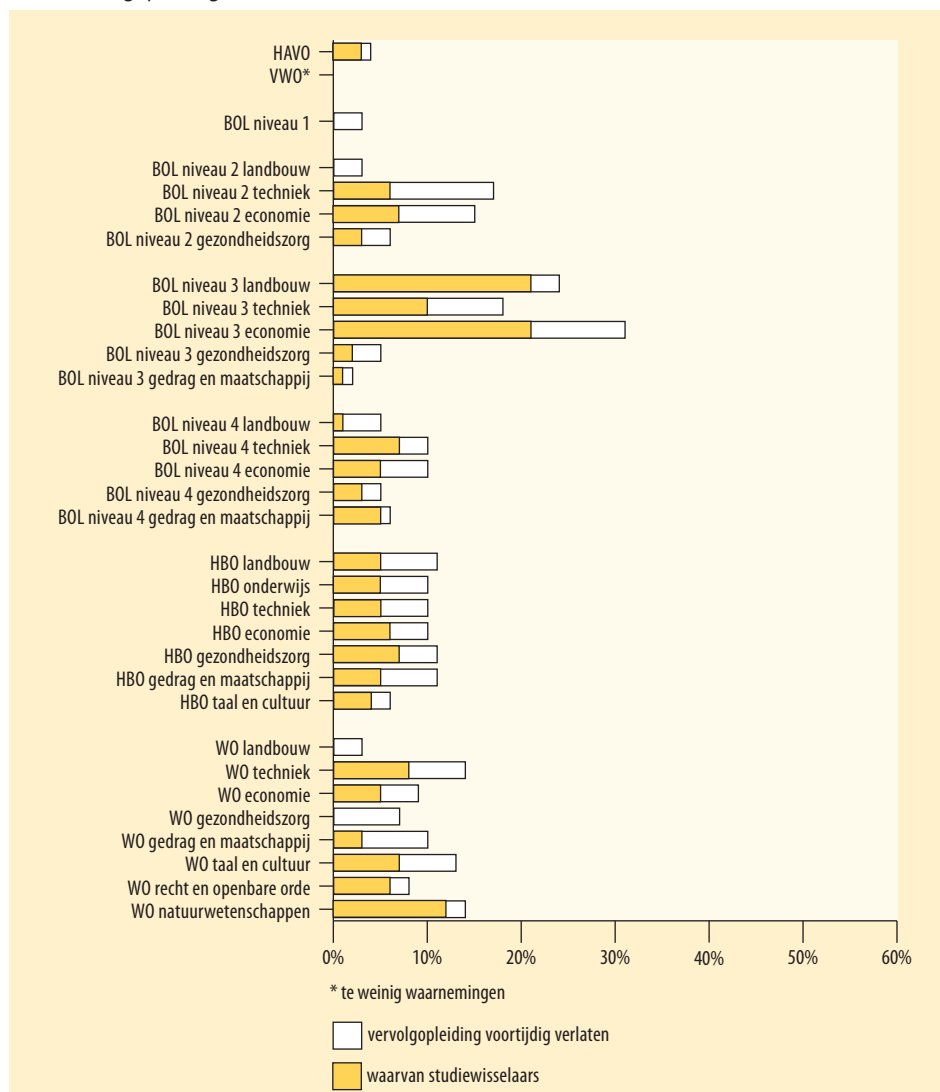
Naast de vraag of men achteraf dezelfde opleiding opnieuw zou kiezen, zegt het percentage dat de vervolgopleiding op het moment van de enquête (ongeveer anderhalf jaar na het behalen van het diploma) alweer heeft verlaten iets over de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de vervolgopleiding. Een relatief grote omvang van deze uitval kan duiden op een gebrekkige aansluiting. Natuurlijk kan dit aan het curriculum van een of beide opleidingen liggen, maar het kan ook duiden op een gebrekkige studievoorlichting of op de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt. Verder wil het ongediplomeerd verlaten van de vervolgstudie niet altijd zeggen dat deze schoolverlaters het onderwijstraject definitief verlaten hebben. In figuur 1.5 is daarom, naast het aandeel verder lerende schoolverlaters die de vervolgopleiding voortijdig verlaten hebben, ook aangegeven welk deel van deze voortijdige schoolverlaters van studie gewisseld is. De cijfers worden hier in tegenstelling tot de meeste andere figuren niet gepresenteerd naar de sector van de afgesloten opleiding maar naar die van de vervolgopleiding.

Over de gehele linie stopt bijna 10% van de verder lerende schoolverlaters met de gekozen vervolgstudie. Iets meer dan de helft hiervan bestaat uit studiewisselaars. De gemiddelde uitval is het hoogst bij hen die aan een vervolgstudie in de sectoren landbouw, techniek en economie op niveau 3 binnen de BOL zijn begonnen. De uitval is hierbij duidelijk hoger dan op niveau 2 en ook duidelijk hoger dan op niveau 4. Wel stoppen van deze schoolverlaters relatief velen niet definitief met verder leren: zij wisselen van studie. In tegenstelling tot deze relatief hoge voortijdige schooluitval stoppen weinig schoolverlaters die aan een opleiding op niveau 1 van de BOL zijn gestart. Wel is verontrustend dat 100% van deze voortijdige schoolverlaters blijkbaar definitief gestopt is met verder leren. Hetzelfde geldt, zij het in mindere mate, voor voortijdige schooluitvallers op niveau 2. Deze bevindingen zijn vooral ernstig omdat een diploma op minimaal BOL niveau 2 als minimumstartkwalificatie voor de arbeidsmarkt gezien wordt. Rond de 70% van de voortijdige schoolverlaters op BOL niveau 1 en 2 die niet van opleiding wisselt geeft aan op het moment van de bevraging betaald werk te hebben, 17% geeft aan werkloos te zijn en van 13% is de huidige situatie niet bekend. Rond 8% van de schoolverlaters die met een opleiding BOL niveau 4 zijn gestart, is voortijdig gestopt. Figuur 1.5 laat daarbij zien dat vooral de schoolverlaters die aan een studie in de sectoren economie of techniek beginnen voortijdig stoppen.

Binnen het HBO is zo'n 6% in de beginfase van studie gewisseld. Een iets kleinere groep is helemaal met de vervolgopleiding gestopt. De verschillen tussen de HBO sectoren onderling zijn daarbij relatief klein. Een uitzondering vormt de sector taal en cultuur waar 4% van studie gewisseld is en 2% definitief gestopt is. In het WO zijn deze sectorverschillen een stuk groter. Tegenover de lage uitval bij opleidingen uit de sector landbouw staat de hoge uitval in sectoren als techniek, taal en cultuur en natuurwetenschappen. De sector techniek heeft ook het hoogste aandeel studiewisselaars. Van alle in het WO verder studerende schoolverlaters verlaat 10% de gekozen studie; 6 procentpunten hiervan wordt veroorzaakt door studenten die van studie wisselen.

Figuur 1.5

Percentage van de verder lerende schoolverlaters dat de vervolgopleiding voortijdig heeft verlaten (uitvallers) en het percentage van deze uitvallers dat een andere opleiding is gaan volgen (studiewisselaars) naar sector vervolgopleiding

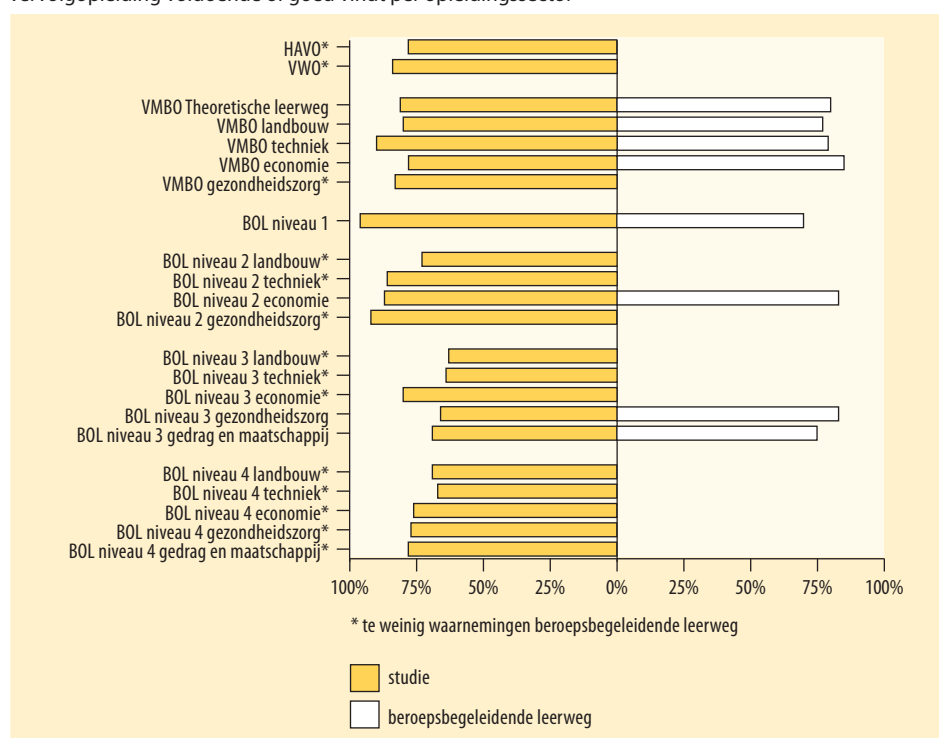

In figuur 1.4 staan cijfers die aangeven in hoeverre verder lerende schoolverlaters de afgeronde opleiding opnieuw zouden kiezen. Deze cijfers geven indirect een indicatie over de aansluiting tussen de gevolgte en de vervolgopleiding. Een direct oordeel over deze aansluiting is te vinden in figuur 1.6. In deze figuur staan de percentages van de verder lerende schoolverlaters die de aansluiting tussen de afgeronde en de vervolgopleiding goed of voldoende vinden. Hierbij is een onderscheid gemaakt tussen schoolverlaters die een volledige dagopleiding zijn gaan volgen en schoolverlaters die werken en leren zijn gaan combineren via de BBL. Bij verder lerende schoolverlaters van het AVO is 81% tevreden over de aansluiting tussen de reguliere vervolgopleiding

en de gevolgde opleiding, waarbij vrijwel geen verschil is tussen schoolverlaters van de HAVO en het VWO. Een vergelijkbaar cijfer is te vinden onder de verder lerende scholieren met een VMBO diploma. Hierbij valt wel op dat maar liefst 9 van de 10 VMBO schoolverlaters uit de sector techniek de aansluiting voldoende of goed vinden. Met uitzondering van schoolverlaters van de sector economie zijn VMBO schoolverlaters over het algemeen minder tevreden over de aansluiting van hun VMBO-opleiding met een duale vervolgopleiding dan over de aansluiting van hun VMBO-opleiding met een reguliere vervolgstudie.

Figuur 1.6

Percentage van de verder lerende schoolverlaters dat de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de vervolgopleiding voldoende of goed vindt per opleidingssector

Studenten in het reguliere onderwijs met een BOL niveau 1 achtergrond vinden in 96% van de gevallen de aansluiting goed of voldoende. In het duale vervolgtraject ligt dit percentage duidelijk lager. In het algemeen kan verder vastgesteld worden dat BOL niveau 2, 3 en 4 schoolverlaters die aan een studie zijn begonnen in meerderheid tevreden zijn met de aansluiting. De laagste percentages zijn daarbij te vinden op niveau 3 bij schoolverlaters van de sectoren landbouw, techniek, gezondheidszorg en gedrag en maatschappij en op niveau 4 bij schoolverlaters uit de sectoren landbouw en techniek.

Samenvattend, schoolverlaters van het VMBO gaan doorgaans verder leren in de BOL, havisten kiezen voor een studie in het HBO en schoolverlaters van het VWO voor een vervolgstudie in het WO. Schoolverlaters gaan meestal verder leren in een verwante opleidingsrichting en vinden de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de vervolgopleiding voldoende of goed.

1.3 Intrede op de arbeidsmarkt

In de vorige paragraaf hebben de verder lerende schoolverlaters centraal gestaan. Een groot deel van de gediplomeerden stroomt echter door naar de arbeidsmarkt. De arbeidsmarktin-trede zal in deze paragraaf nader geanalyseerd worden. Dit wordt gedaan voor de gediplo-meerde schoolverlaters die op het moment van ondervraging tot de beroepsbevolking worden gerekend en die tevens aangeven dat hun maatschappelijke positie *niet* scholier of student is.

Allereerst wordt bekeken welk deel van de totale groep gediplomeerde schoolverlaters zich aanbiedt op de arbeidsmarkt en welk deel van deze aanbieders ook daadwerkelijk een baan vindt. Voor deze laatste groep wordt vervolgens de werkzekerheid en de kwaliteit van het werk nader bestudeerd. In paragraaf 1.2 is gekeken naar het oordeel van verder lerende school-verlaters over de afgesloten opleiding. In deze paragraaf wordt naar het oordeel van werkende schoolverlaters over de afgeronde opleiding gekeken. Tot slot wordt een samenvattende indi-catie gegeven met betrekking tot de vraag waar de schoolverlaters terecht komen ('allocatie') en de vraag wat het oplevert ('extern rendement').

Werkgelegenheid

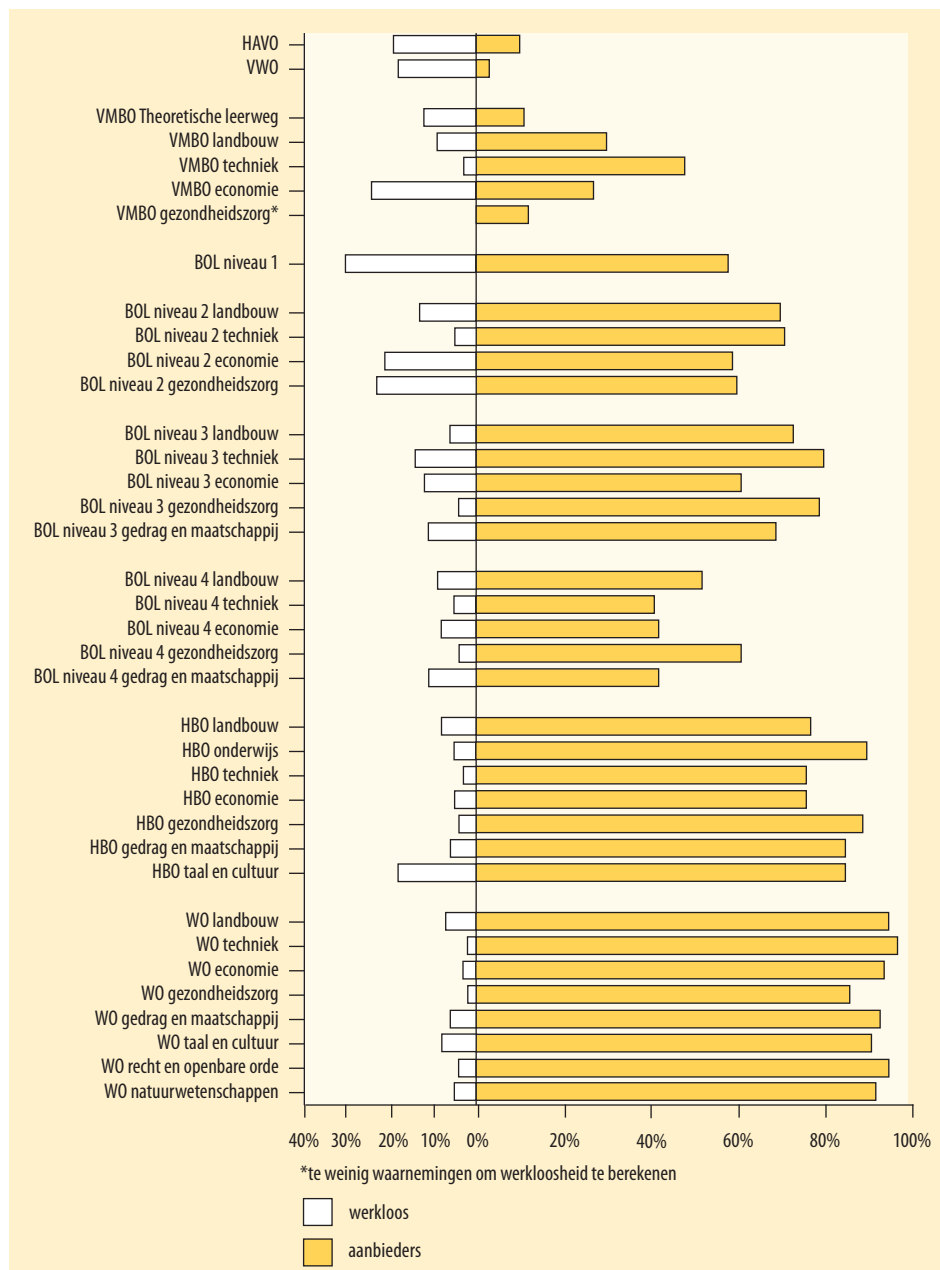
Figuur 1.7 laat eerst per opleidingssector zien welk deel van de gediplomeerde schoolverlaters zich aanbiedt op de arbeidsmarkt. Tevens toont de figuur het percentage van deze aanbieders dat werkloos is op moment van ondervragen (ongeveer anderhalf jaar na het behalen van het diploma). Zoals al in paragraaf 1.1 is aangegeven, biedt slechts een klein percentage van de schoolverlaters van opleidingen met een algemeen vormend karakter, het AVO en de VMBO theoretische leerweg, zich aan op de arbeidsmarkt. Tegelijkertijd is het werkloosheidsper-centage onder deze aanbieders, en vooral onder de aanbieders van het AVO (19%) hoog. Hieruit blijkt duidelijk dat deze opleidingen primair bedoeld zijn als vooropleiding voor het verdere onderwijstraject en een minder goede basis bieden om te starten op de arbeidsmarkt, zeker in vergelijking met meer beroepsgerichte opleidingen. De gediplomeerde VMBO schoolverlaters met een andere richting bieden zich duidelijk vaker aan op de arbeidsmarkt. Evenals verleden meetjaar zijn het binnen het VMBO met name de schoolverlaters met een technische opleiding die doorstromen naar de arbeidsmarkt. Zij hebben op de arbeidsmarkt voldoende mogelijkheden voor het vinden van een baan zoals ook gezien kan worden aan het lage werkloosheidspercentage. In tegenstelling daarmee zijn in vergelijking tot het afgelopen meetjaar de mogelijkheden van VMBO economie schoolverlaters duidelijk verslechterd op de arbeidsmarkt. Het werkloosheidspercentage steeg van 9% naar 24%. Ten gevolge van deze verslechtering is ook het percentage VMBO schoolverlaters dat zich op de arbeidsmarkt aanbiedt duidelijk afgenomen van 35% naar 27%.

Van de gediplomeerde schoolverlaters van BOL niveau 1 biedt zich iets meer dan de helft (58%) aan op de arbeidsmarkt. Met een werkloosheidspercentage van 30% is deze groep duidelijk de meest kwetsbare op de arbeidsmarkt. Bij de schoolverlaters van BOL niveau 2 ligt het percentage dat zich aanbiedt op de arbeidsmarkt iets hoger (gemiddeld zo'n 62%) en varieert van 59% onder schoolverlaters van de opleidingsrichting economie tot 71% onder schoolverlaters van de opleidingsrichting techniek. Dat de arbeidsmarktperspectieven op dit niveau duidelijk afhankelijk zijn van de gevolgde opleidingsrichting is zichtbaar bij de werk-

loosheidspercentages. Deze variëren van 5% onder de aanbieders met een technische BOL niveau 2 opleiding tot 23% onder de aanbieders met een gezondheidszorgopleiding.

Figuur 1.7

Percentage gediplomeerde schoolverlaters dat zich aanbiedt op de arbeidsmarkt en werkloosheidspercentage onder gediplomeerde schoolverlaters die zich op de arbeidsmarkt aanbieden per opleidingssector

Ongeveer driekwart van de schoolverlaters met een BOL niveau 3 kwalificatie op zak biedt zich aan op de arbeidsmarkt. In de sectoren gezondheidszorg en techniek zijn dit zelfs 8 van de 10 schoolverlaters. Onder de gediplomeerden van BOL niveau 3 is de gemiddelde werkloosheid 8%. In tegenstelling tot de lagere opleidingsniveaus zijn het op BOL niveau 3 wel de technisch opgeleiden met het hoogste werkloosheidscijfer (14%) terwijl dit cijfer onder aanbieders met een gezondheidszorgopleiding slechts 4% is. Het procentueel aandeel van aanbieders met een BOL niveau 4 kwalificatie is duidelijk lager (44%) en de werkloosheid is met gemiddeld 7% het laagst onder de schoolverlaters van een BOL opleiding. Op BOL niveau 4 zijn de arbeidsmarktperspectieven van schoolverlaters met een technische opleiding overigens weer als goed te classificeren (werkloosheid van 5%). BOL niveau 4 schoolverlaters van de sectoren gedrag en maatschappij die zich aanbieden op de arbeidsmarkt hebben relatief gezien de hoogste werkloosheid (11%).

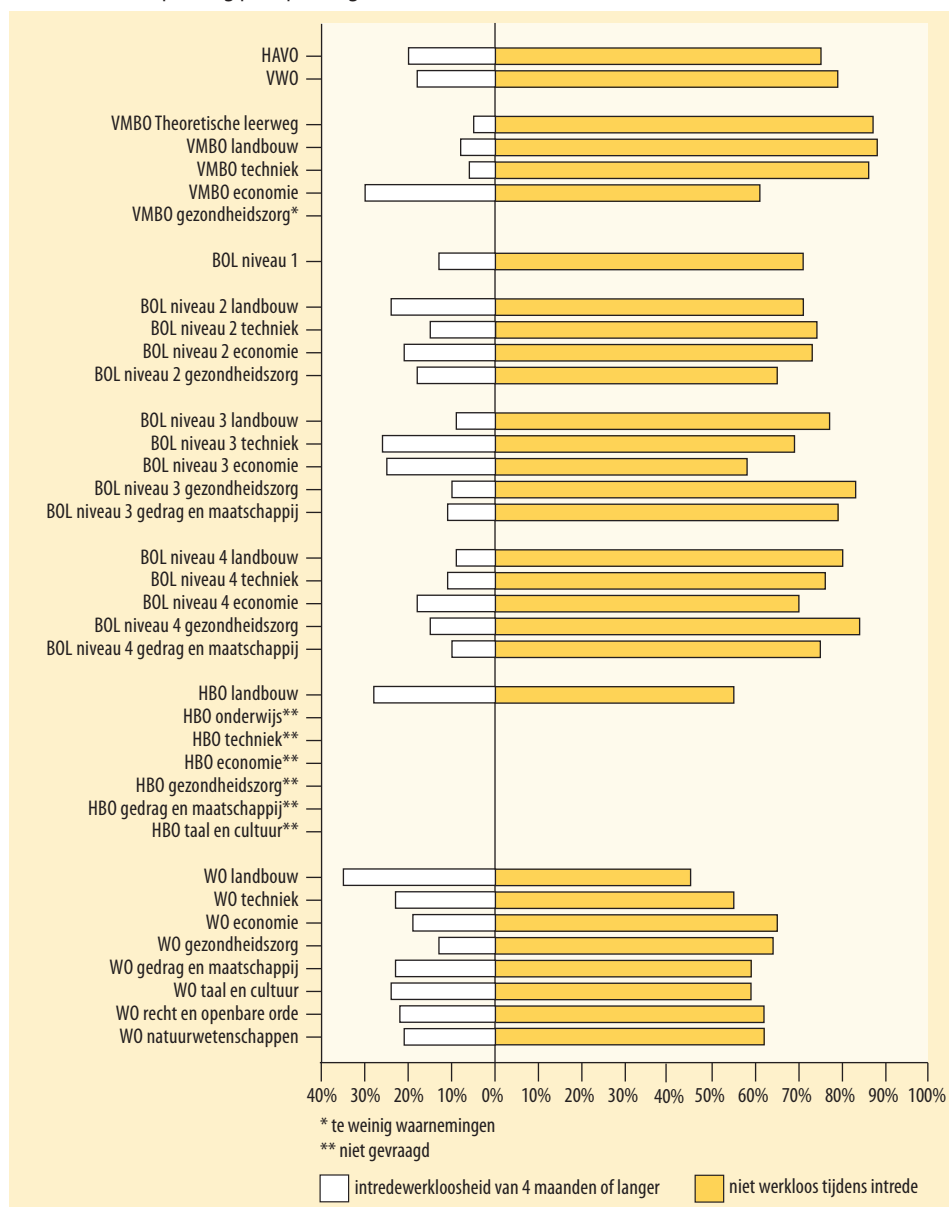
Niet verassend begeven zich afgestudeerden van het hoger onderwijs na hun studie in grote getale op de arbeidsmarkt. Voor 8 van de 10 HBO afgestudeerden geldt dat ze betaald werk hebben of op zoek zijn naar betaald werk. Voor WO afgestudeerden geldt dit zelfs voor 93% van de gediplomeerden. Ten opzichte van verleden meetjaar zijn de gemiddelde werkloosheidscijfers voor zowel het HBO (5%) als het WO (4%) met 1 procentpunt gedaald. Deze daling is niet te zien bij HBO gediplomeerden van de sector taal en cultuur waar in vergelijking met verleden jaar het werkloosheidspercentage zelfs van 13% naar 18% gestegen is. In het WO is het eveneens de sector taal en cultuur die in vergelijking met de andere WO sectoren een hoge werkloosheid kent. Wel is er in vergelijking met afgelopen jaar de werkloosheid in deze sector van 10% naar 8% gedaald.

Op het moment van enquêteren heeft een groot deel van de schoolverlaters een betaalde baan. Waarschijnlijk hebben ze echter niet allemaal deze betaalde baan meteen na afstuderen gekregen of hebben ze meerdere banen gehad met tussenliggende perioden van werkloosheid. De intredewerkloosheid is, in tegenstelling tot het werkloosheidscijfer, geen momentopname maar geeft een indicatie van de arbeidsmarktsituatie van de schoolverlaters tijdens de gehele intredeperiode - de periode na het verlaten van de opleiding tot en met het moment van enquêteren. In figuur 1.8 staan enkele cijfers over de intredewerkloosheid van gediplomeerde schoolverlaters (zie ook tabel A3.1 van de *Statistische Bijlage*). Vermeld is het percentage gediplomeerde schoolverlaters dat vier maanden of langer werkloos is geweest en het percentage gediplomeerde schoolverlaters dat in zijn geheel niet werkloos is geweest. In tegenstelling tot afgelopen jaar zijn deze twee vragen niet opgenomen in de vragenlijsten van de meeste HBO sectoren.

Figuur 1.8 laat zien dat in het VMBO er redelijk grote verschillen tussen de schoolverlaters van de verschillende sectoren zijn. Zo is bijvoorbeeld in de sector VMBO sector economie 30% van de gediplomeerde schoolverlaters 4 maanden of langer werkloos geweest, terwijl dit alleen voor 6% van de schoolverlaters met een technische opleiding en voor 5% van schoolverlaters die de theoretische leerweg hebben gevolgd geldt. In vergelijking met afgelopen jaar is de intredewerkloosheid bij schoolverlaters met een VMBO economie opleiding met 28 procentpunten gestegen. Dit laat zien dat, zoals eerder al is aangegeven, de arbeidsmarktsituatie voor deze groep schoolverlaters behoorlijk verslechterd is.

Figuur 1.8

Intredewerkloosheid en percentage gediplomeerde schoolverlaters dat niet werkloos is geweest sinds het verlaten van de opleiding per opleidingssector

Van de schoolverlaters van BOL niveau 1 geeft bijna driekwart aan dat zij tot nu toe nog niet werkloos zijn geweest, terwijl 13% minimaal 4 maanden werkloos is geweest. Op BOL niveau 2 is 71% niet werkloos geweest, en 19% minimaal 4 maanden werkloos geweest. Op dit niveau zijn de grootste problemen, zoals al in figuur 1.7 beschreven, te vinden in de sectoren landbouw en economie. Afgestudeerden van opleidingen van BOL niveau 3 doen het in het algemeen iets beter dan schoolverlaters van niveau 2. Gemiddeld is op dit niveau 14% van

de gediplomeerde schoolverlaters in de eerste anderhalf jaar op de arbeidsmarkt minimaal 4 maanden werkloos. Op dit niveau zijn het vooral schoolverlaters van de sectoren techniek en economie die moeite hebben om werk te vinden, terwijl in tegenstelling tot niveau 2 schoolverlaters van landbouw opleidingen het relatief gezien goed doen. Met gemiddeld 13% is het percentage van BOL niveau 4 aanbieders op de arbeidsmarkt die tot nu toe minimaal 4 maanden werkloos zijn geweest exact gelijk aan het percentage van BOL niveau 1 aanbieders. Op niveau 4 zijn het overigens vooral aanbieders met een economieopleiding die moeite hebben om werk te vinden.

In het HBO zijn, zoals eerder is vermeld, deze cijfers alleen voor de sector landbouw bekend. In vergelijking tot afgelopen meetjaar is in deze sector zowel een duidelijke toename van lange intredewerkloosheid (van 19% tot 28%) als een duidelijke afname van schoolverlaters die niet werkloos zijn geweest (van 68% tot 55%) vast te stellen.

Van de WO afgestudeerden is 60% niet werkloos geweest. Dit is een iets kleiner deel dan in het vorige meetjaar. 21% van de WO afgestudeerden is tijdens de intredeperiode 4 maanden of langer werkloos geweest. Ook in het WO geldt dat de afgestudeerden uit de agrarische sector, in vergelijking met de andere sectoren van hetzelfde opleidingsniveau, de meeste moeite hebben met het vinden van betaalde werkzaamheden.

Werkzekerheid

Om enig zicht te krijgen op de werkzekerheid van werkzame schoolverlaters staan in figuur 1.9 enkele cijfers over het hebben van een flexibele aanstelling (zie ook tabel A3.3 van de *Statistische Bijlage*) en het hebben van een deeltijd aanstelling. Onder een flexibele aanstelling wordt verstaan een aanstelling als uitzendkracht, oproepkracht e.d. of een tijdelijke aanstelling. Van een deeltijaanstelling is sprake wanneer iemand een aanstelling van 32 uur of minder per week heeft.

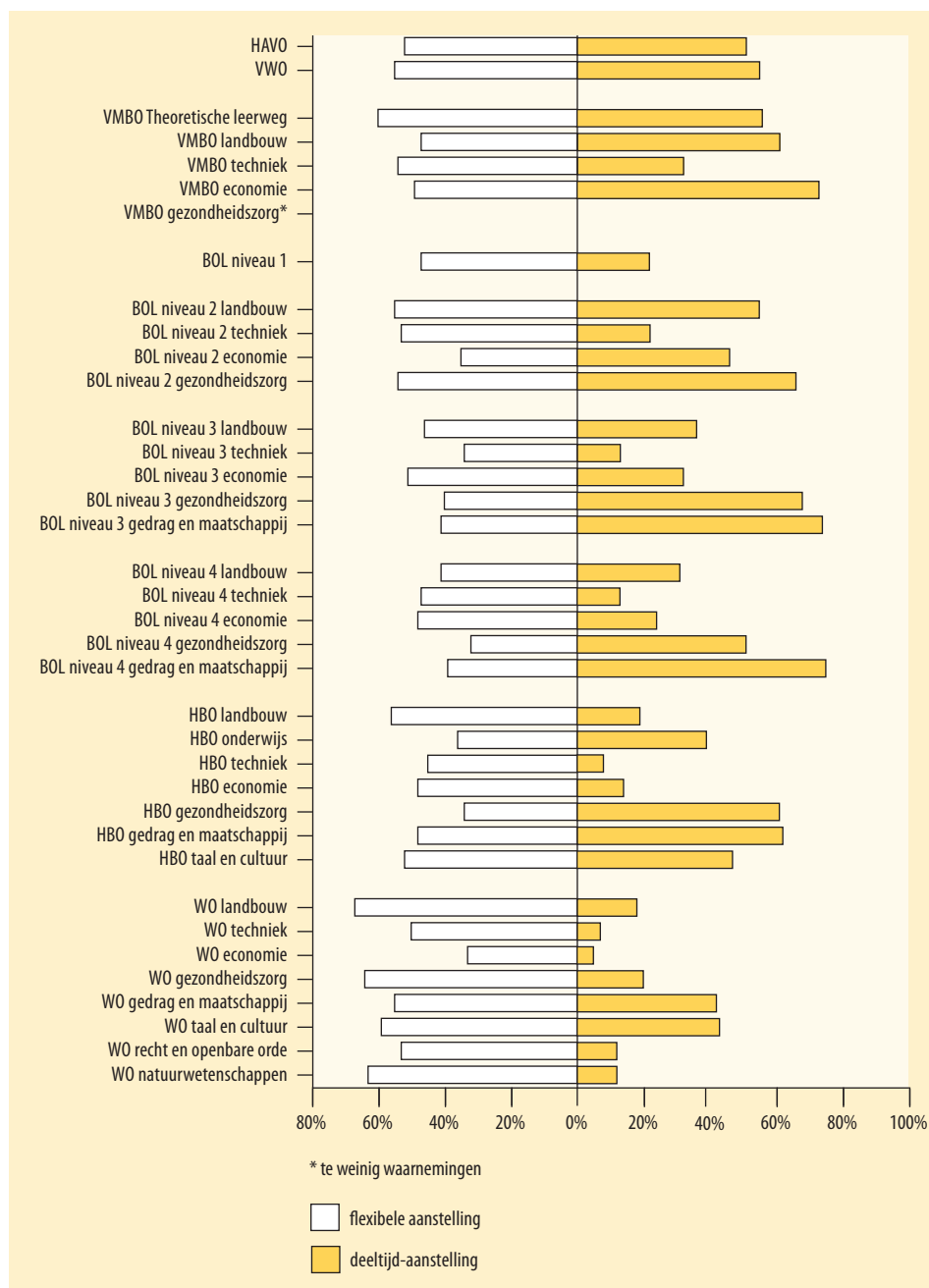
Voor werkende schoolverlaters van het AVO en het VMBO is de werkzekerheid het minst groot. Iets meer dan de helft van deze schoolverlaters (HAVO: 52%, VWO: 55% en VMBO: 54%) heeft een flexibele aanstelling. Wel zijn er redelijk grote verschillen tussen de verschillende VMBO sectoren. Terwijl 'slechts' 47% van de werkende VMBO landbouw schoolverlaters een flexibele aanstelling heeft, bedraagt het aandeel van flexibele aanstellingen 60% onder de werkende VMBO theoretische leerweg schoolverlaters. Verder heeft net iets minder dan de helft van de werkende VMBO schoolverlaters een deeltijd aanstelling. Binnen de technische VMBO sector zijn het zelfs slechts 32% van de werkende schoolverlaters.

Bij de werkende schoolverlaters van BOL niveau 1 zijn het net iets minder dan de helft (47%) die een flexibele aanstelling hebben terwijl slechts 1 op de 5 van hen een deeltijaanstelling heeft. Hoewel het percentage flexibele aanstellingen op de andere BOL niveaus vergelijkbaar is met het percentage op BOL niveau 1, is het percentage met een deeltijaanstelling op de hogere BOL niveaus duidelijk hoger. Op niveau 2 is het tweederde van de werkende schoolverlaters, op niveau 3 iets meer dan de helft, en op niveau 4 38%. Relatief lage percentages met een flexibele aanstelling zijn op deze niveaus te vinden in de BOL niveau 2 sector economie (35%), in de BOL niveau 3 sector techniek (34%) en in de BOL niveau 4 sector gezondheidszorg (32%). Op de BOL niveaus 1, 2 en 3 zijn het verder de werkende schoolverlaters uit de

technische sector die het geringste percentage deeltijdaanstellingen laten zien wat niet verassend is gezien het hoge aandeel mannen in deze opleidingen.

Figuur 1.9

Percentage werkzame schoolverlaters met een flexibele aanstelling en percentage werkzame schoolverlaters met een deeltijdaanstelling per opleidingssector

Onder de afgestudeerden van het HBO hebben iets meer dan 2 van de 5 werkenden een flexibele aanstelling. Onder de afgestudeerden uit de onderwijssector en de gezondheidssector is dit het minst vaak het geval. Gemiddeld genomen heeft bijna een derde een deeltijdaanstelling. Gediplomeerde HBO-ers met een technische of economische studieachtergrond werken het vaakst in full time banen. In vergelijking met HBO afgestudeerden werken WO afgestudeerden gemiddeld genomen vaker met een flexibele aanstelling (52%). Vooral de sectoren landbouw, gezondheidszorg en natuurwetenschappen scoren hoog. Dit zal niet direct betekenen dat de werkzekerheid van afgestudeerden uit deze sectoren niet erg gunstig is omdat velen van deze afgestudeerden of bezig zijn met een specialistenopleiding (gezondheidszorg) of werkzaam zijn als AIO (natuurwetenschappen). Gemiddeld hebben alle WO sectoren tezamen in vergelijking met andere onderwijsniveaus procentueel gezien wel het vaakst een functie voor meer dan 32 uur per week; nog geen kwart van alle werkenden met een WO kwalificatie heeft een deeltijdaanstelling.

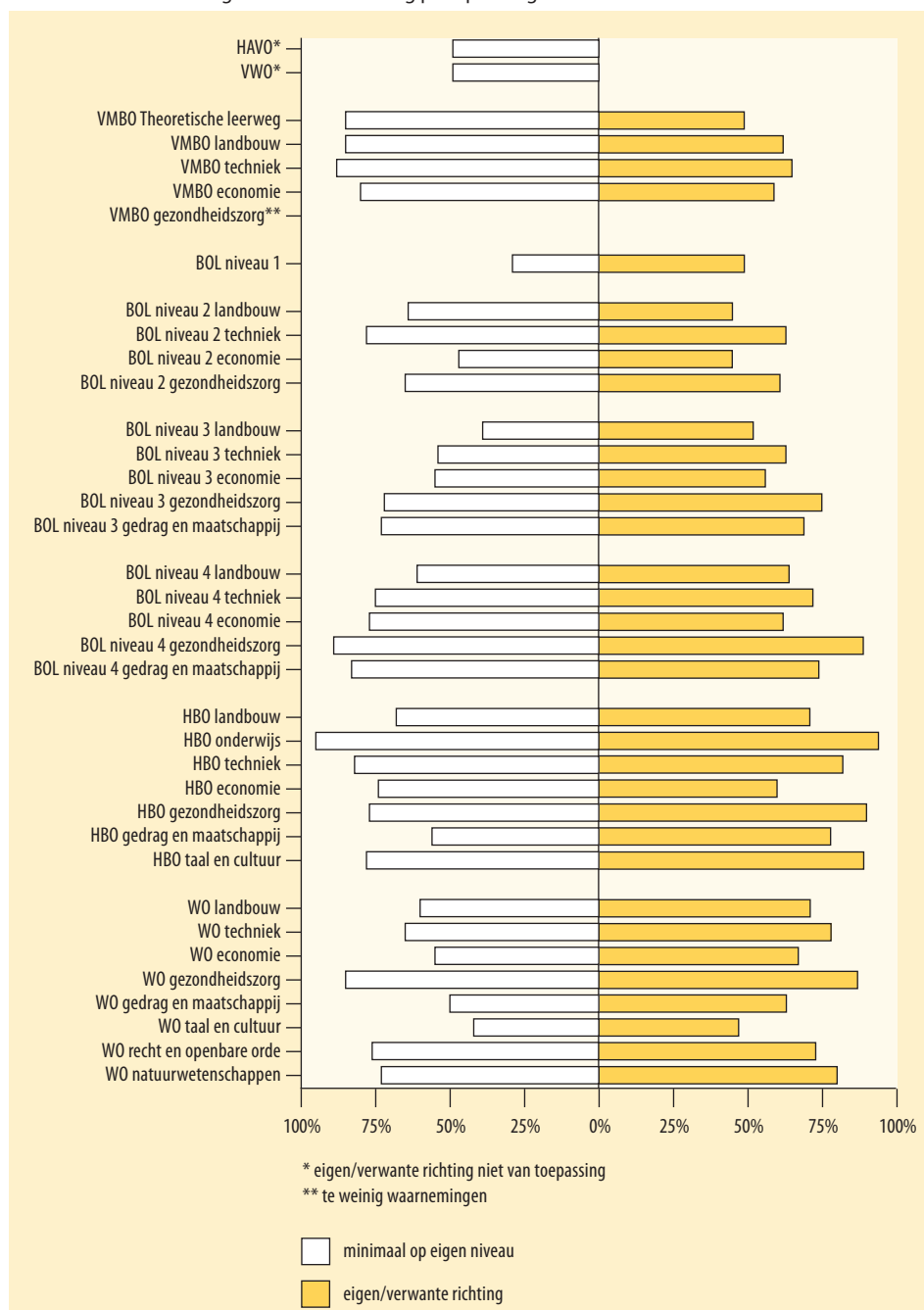
Kwaliteit van het werk

Een succesvolle intrede op de arbeidsmarkt wordt niet alleen bepaald door de werkzekerheid. Het soort werk dat men heeft en de inhoud van de functie bepalen in hoeverre schoolverlaters de mogelijkheid hebben om hun kennis en vaardigheden te benutten. Daarnaast bepalen de inhoud en het niveau van het werk de financiële vergoeding die hier tegenover staat. Een succesvolle overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt wordt met andere woorden niet alleen bepaald door het hebben van werk, maar ook door de kwaliteit van dit werk. De meeste studenten volgen, behalve voor hun persoonlijke ontwikkeling, een studie om later betere kwalificaties te hebben voor het vinden van passend werk. Alhoewel het in veel gevallen om startfuncties gaat mag men ervan uitgaan dat de kwaliteit van het werk toeneemt naarmate een functie beter aansluit op de gevolgde opleiding voor wat betreft richting en vooral niveau. In de figuren 1.10 en 1.11 staat de kwaliteit van het werk centraal. In de eerste figuur staan resultaten gepresenteerd over hoe goed de betaalde werkzaamheden van schoolverlaters aansluiten bij hun afgeronde opleiding qua opleidingsniveau en opleidingsrichting. Deze cijfers hebben betrekking op het door de werkgever vereiste opleidingsniveau en -richting (zie ook de tabellen A3.8 en A3.9 van de *Statistische Bijlage*). Figuur 1.11 laat zien wat de gemiddelde beloning (bruto uurloon) per opleidingssector is voor de werkende schoolverlaters.

Gemiddeld heeft 73% van alle schoolverlaters een functie op minimaal eigen niveau. Vanwege het relatief lage niveau van de opleiding werken schoolverlaters van het VMBO massaal in een functie op eigen niveau (87%). AVO schoolverlaters doen dit aanzienlijk minder vaak (49%). Nog slechter scoren de werkende schoolverlaters van BOL niveau 1. Nog geen 30% heeft hier een baan op eigen niveau. Dit is ook duidelijk lager dan bij hun studiegenoten van BOL niveau 2 waar 61% een baan op eigen niveau heeft. Hierbij zijn het op niveau 2 vooral werkende schoolverlaters uit de sectoren techniek die hoog scoren (78%), terwijl werkende schoolverlaters uit de economische sector op dit niveau het laagst scoren (47%). Een vergelijkbare score hebben de werkende schoolverlaters van BOL niveau 3 terwijl op BOL niveau 4 gemiddeld 79% van de werkende schoolverlaters een baan op eigen niveau heeft. Zowel op BOL niveau 3 als ook op BOL niveau 4 zijn het vooral werkende schoolverlaters uit de sectoren gezondheidszorg en gedrag en maatschappij die relatief gezien vaak een baan op eigen niveau hebben. Opvallend is dat wederom schoolverlaters van een technische opleiding op BOL niveau 3 het relatief slechter doen dan schoolverlaters van een technische opleiding op BOL niveau 2 of 4.

Figuur 1.10

Percentage werkzame schoolverlaters met een baan op minimaal eigen niveau en percentage schoolverlaters met een baan in eigen/verwante richting per opleidingssector

Rond driekwart van de werkende HBO afgestudeerden en 62% van de werkende WO afgestudeerden heeft een functie op eigen, of een hoger niveau. Dit is vergelijkbaar met het vorige meetmoment. Binnen het HBO zijn het met name afgestudeerden uit de sector onderwijs die in overgrote meerderheid in een passende functie met betrekking tot het vereiste opleidingsniveau werken. Dit is niet verwonderlijk aangezien deze sector mensen opleidt voor een heel specifiek beroep, namelijk dat van leraar. Binnen het WO zijn er grote verschillen tussen de verscheidene sectoren. Gediplomeerde met een gedrag en maatschappij achtergrond dan wel een opleiding op het gebied van taal en cultuur komen het minst vaak in een functie terecht die qua niveau goed aansluit. Door het sterk beroepsgerichte karakter van enkele opleidingen in de sector gezondheidszorg werken de alumni uit deze sector bijna altijd in functies op minimaal eigen niveau.

De kwaliteit van het werk wordt mede bepaald door de mate waarin de functie in dezelfde richting als de afgesloten opleiding ligt. Dit is bepaald aan de hand van de opleidingsrichting die, volgens de schoolverlater, voor het vervullen van de functie door de werkgever vereist werd. Deze opleidingsrichting zegt iets over de mate waarin de gediplomeerde werkzaamheden heeft die binnen het beroependomein vallen waarvoor hij of zij is opgeleid. Van dit 'eigen' beroependomein is sprake wanneer voor de functie de eigen opleidingsrichting of een daaraan verwante opleidingsrichting vereist werd. Werk vinden binnen het eigen beroependomein betekent voor de schoolverlater dat de tijdens de opleiding opgedane kennis en vaardigheden in de regel beter benut kunnen worden dan in een functie buiten het eigen beroependomein. Voor onderwijsinstellingen is het eveneens van belang dat afgestudeerden terecht komen in beroepen waarvoor men ze heeft opgeleid. Dit laatste zal zeker gelden voor de meer beroepsgerichte opleidingen in bijvoorbeeld de sector gezondheidszorg.

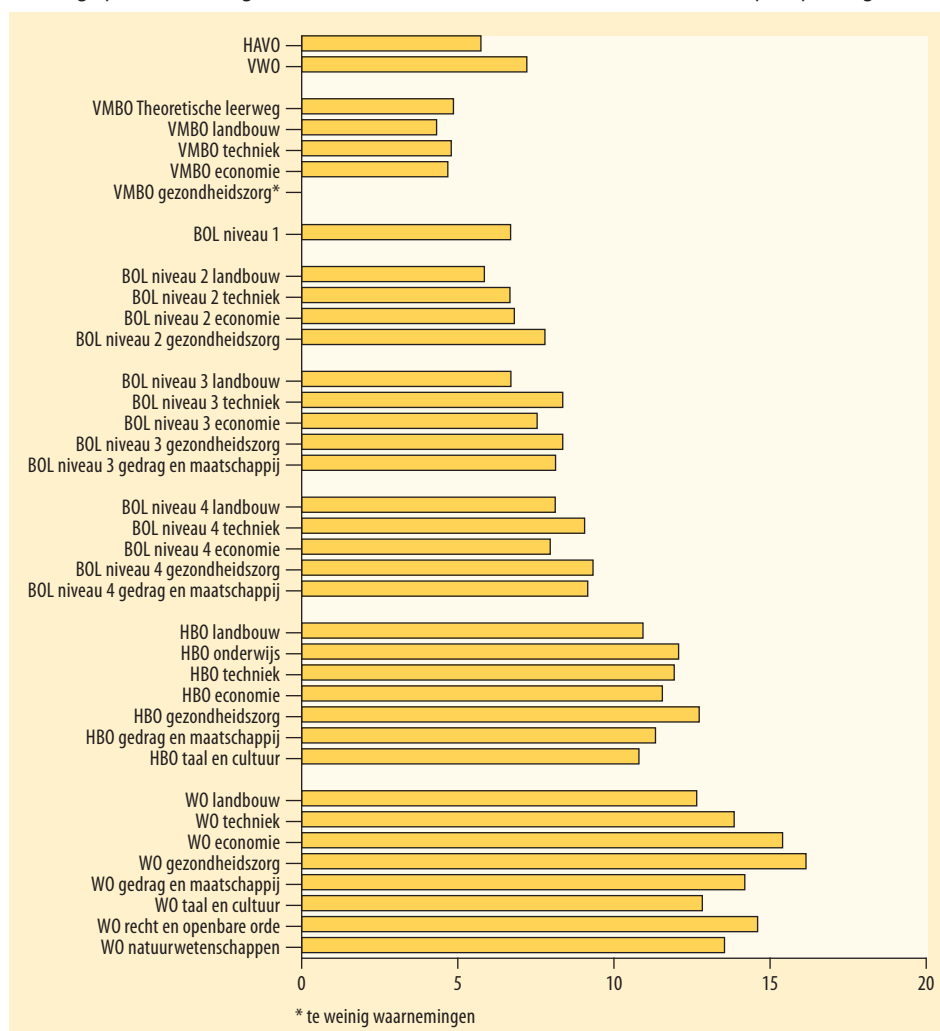
Het percentage van de werkende schoolverlaters dat in de eigen of verwante opleidingsrichting werk heeft gevonden staat ook in figuur 1.10 weergegeven. In totaal geldt voor 70% van de schoolverlaters dat dit het geval is. De onderwijsniveaus VMBO, BOL niveau 1 en BOL niveau 2 liggen gemiddeld genomen duidelijk onder dit percentage. Binnen het VMBO zijn het vooral de werkende schoolverlaters met een theoretische leerweg of een economische achtergrond die relatief gezien vaak buiten hun eigen beroepsdomein terecht komen. Dezelfde problemen doen zich op BOL niveau 2 voor bij gediplomeerde schoolverlaters uit de sectoren landbouw en economie. Bij de werkende schoolverlaters met een BOL niveau 3 of 4 diploma op zak is het gemiddelde percentage met een baan in het eigen beroepsdomein vergelijkbaar met het overal gemiddelde. Op beide niveaus zijn het daarbij schoolverlaters uit de sector gezondheidszorg die relatief gezien vaak in het eigen beroepsdomein terecht komen, terwijl het de werkende schoolverlaters uit de sector landbouw en alweer economie zijn die het vaakst buiten het eigen domein terecht komen. In het HBO en het WO zijn het wederom de meer beroepsgerichte opleidingen uit de sector gezondheidszorg waar het overgrote deel van de gediplomeerde uitstroom werk heeft in het eigen beroependomein. Dit geldt uiteraard ook voor de lerarenopleidingen in het HBO. Ten opzichte van het vorige meetjaar zijn er over de gehele linie weinig grote veranderingen voorzover het de aansluiting naar opleidingsrichting betreft.

Een derde indicator voor de kwaliteit van het werk is de beloning. In figuur 1.11 staan per opleidingssector de gemiddelde uurlonen vermeld. Het gemiddelde uurloon stijgt naarmate het behaalde opleidingsniveau hoger is. De schoolverlaters van het VMBO verdienen

gemiddeld iets meer dan 4,70 euro per uur, hetgeen een lichte stijging inhoudt ten opzichte van het vorige meetjaar. Tussen de VMBO sectoren onderling zijn de verschillen gering. Schoolverlaters van de kortste BOL opleidingen verdienen bijna 6,70 euro per uur en Schoolverlaters van BOL niveau 2 net iets boven 6,90 euro per uur, waarbij de beloning voor schoolverlaters uit de sector gezondheidszorg duidelijk hoger ligt dan die in de andere sectoren van dit niveau. BOL niveau 3 gediplomeerden verdienen net geen 8 euro per uur terwijl hun studiegenoten van BOL niveau 4 een gemiddeld uurloon van 8,80 hebben. De gemiddeld best verdienende BOL gediplomeerden zijn daarbij schoolverlaters van niveau 4 met een gezondheidszorgopleiding.

Figuur 1.11

Beloning op basis van het gemiddelde bruto uurloon van werkzame schoolverlaters per opleidingssector

Afgestudeerden van het HBO verdienen gemiddeld bijna 3 euro per uur meer dan de gemiddelde schoolverlater van BOL niveau 4. Ook hier zijn het weer de afgestudeerden uit de sector

gezondheidszorg die het hoogste gemiddelde uursalaris hebben (12,70 euro per uur). Ten opzichte van het vorige meetmoment is er daarbij geen echte verandering vast te stellen. Zoals uit de figuur blijkt zijn er op HBO niveau nog redelijke verschillen tussen de sectoren onderling. Zo verdienen afgestudeerden met een agrarische achtergrond (10,90 euro per uur) of een opleiding taal en cultuur (10,80 euro per uur) aanzienlijk minder per uur dan gediplomeerde HBO-ers uit de sector gezondheidszorg (12,70 euro per uur). Ook onder de WO afgestudeerden zijn er per sector aanzienlijke verschillen. Het gemiddelde bruto uurloon ligt rond de 14,40 euro. Met name de sectoren landbouw (12,70 euro per uur), taal en cultuur (12,80 euro per uur) en natuurwetenschappen (13,50 euro per uur) blijven hier bij achter terwijl afgestudeerden uit de sector gezondheidszorg aanzienlijk meer per uur verdienen (16,20 euro per uur). De lage verdiensten van de afgestudeerden uit de sector natuurwetenschappen is deels te wijten aan het hoge percentage onder hen dat een AiO of OiO dienstverband heeft.

Oordeel over de opleiding

Een directe indicatie over de waarde van een opleiding als voorbereiding op de arbeidsmarkt is de mate waarin de werkende gediplomeerden in staat zijn om hun opgedane kennis en vaardigheden in hun functie te benutten en de mate waarin hun kennis en vaardigheden tekort schieten bij de uitoefening van hun werkzaamheden.

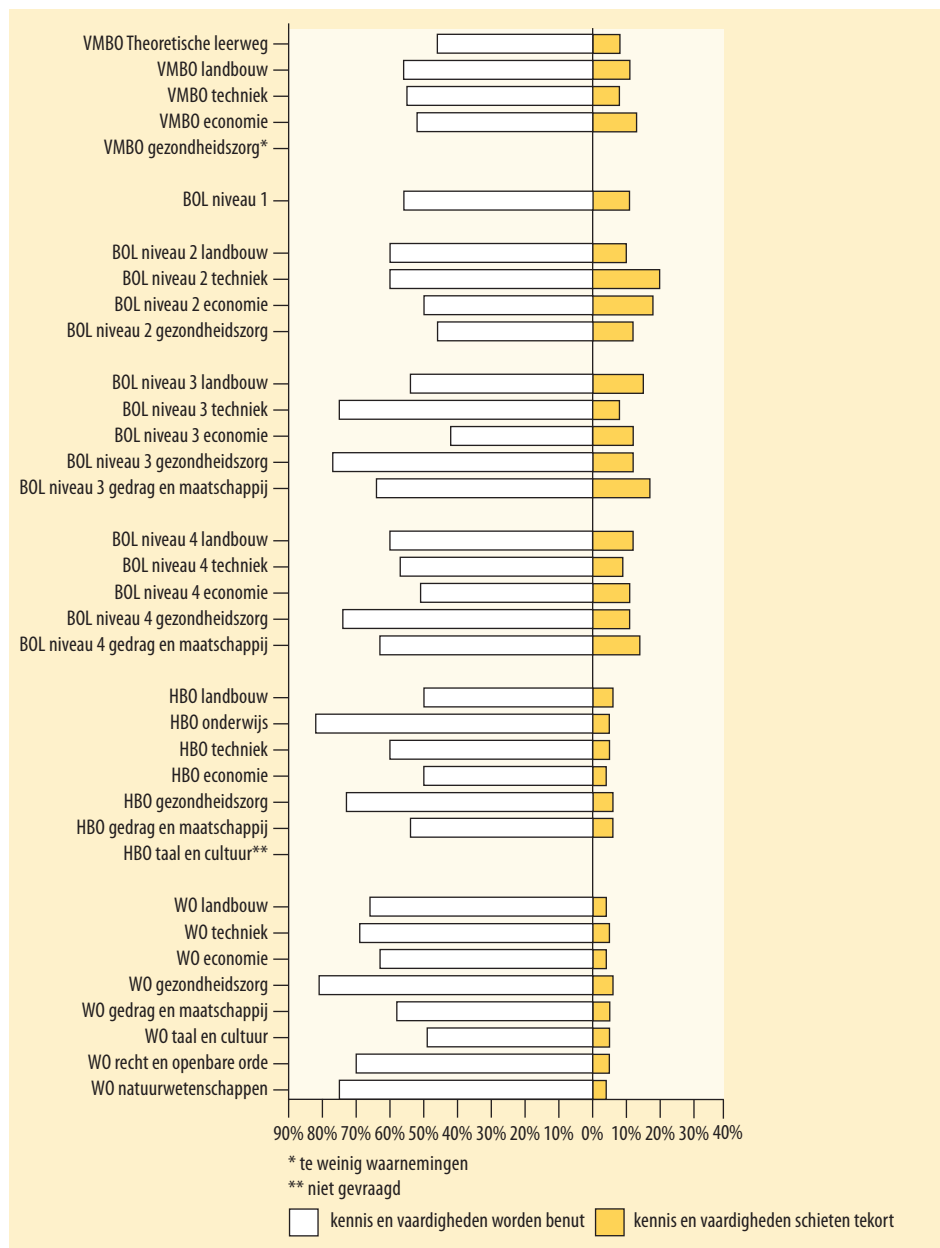
De cijfers in figuur 1.12 tonen aan dat in de meeste gevallen meer dan de helft van de werkende schoolverlaters hun kennis en vaardigheden kunnen benutten in hun functie. Verder zijn het, met uitzondering van BOL niveau 2 en het HBO, de schoolverlaters uit de gezondheidszorg-sector die het vaakst aangeven dat ze hun kennis en vaardigheden veel kunnen benutten bij de uitoefening van hun werk. Bij WO afgestudeerden uit de gezondheidszorg sector is dit zelfs bij meer dan 80% van de respondenten het geval. Schoolverlaters van het VMBO kunnen gemiddeld het minst vaak gebruik maken van hun kennis en vaardigheden. Tot slot zijn het vooral schoolverlaters met een economische achtergrond die relatief weinig gebruik kunnen maken van hun kennis en vaardigheden.

Met betrekking tot het tekort schieten van aanwezige kennis en vaardigheden komt vooral een duidelijk verschil tussen werkende schoolverlaters van het hoger onderwijs en werkende schoolverlaters van de andere opleidingsniveaus naar voren. Terwijl duidelijk minder dan 10% van de hoger opgeleide werkenden aangeeft dat hun kennis en vaardigheden tekort schieten komt dit bij meer dan 10% van de andere respondenten voor. Op BOL niveau 2 zijn het zelfs 20% van de technische schoolverlaters en 18% van de economische schoolverlaters waar de kennis en vaardigheden tekort schieten. Verder schieten de kennis en vaardigheden ook bij redelijk veel schoolverlaters uit de agrarische sector op BOL niveau 3 (15%) en bij schoolverlaters uit de sector gedrag en maatschappij op BOL niveau 3 (17%) tekort.

Tot slot maakt figuur 1.12 duidelijk dat tekorten en benutting niet slechts twee kanten van dezelfde medaille zijn. Op WO niveau weten bijvoorbeeld veel afgestudeerden een tamelijk hoge mate van benutting te combineren met betrekkelijk weinig tekorten aan kennis en vaardigheden. Aan de andere kant zien we bij verschillende BOL sectoren maar ook in het VMBO een vergelijkbare of zelfs lagere benutting in combinatie met relatief veel tekorten. Over de hele linie lijkt de aansluiting tussen de eigen kennis en vaardigheden en de kennis en vaardigheden die nodig zijn in het werk, licht positief met het opleidingsniveau samen te hangen.

Figuur 1.12

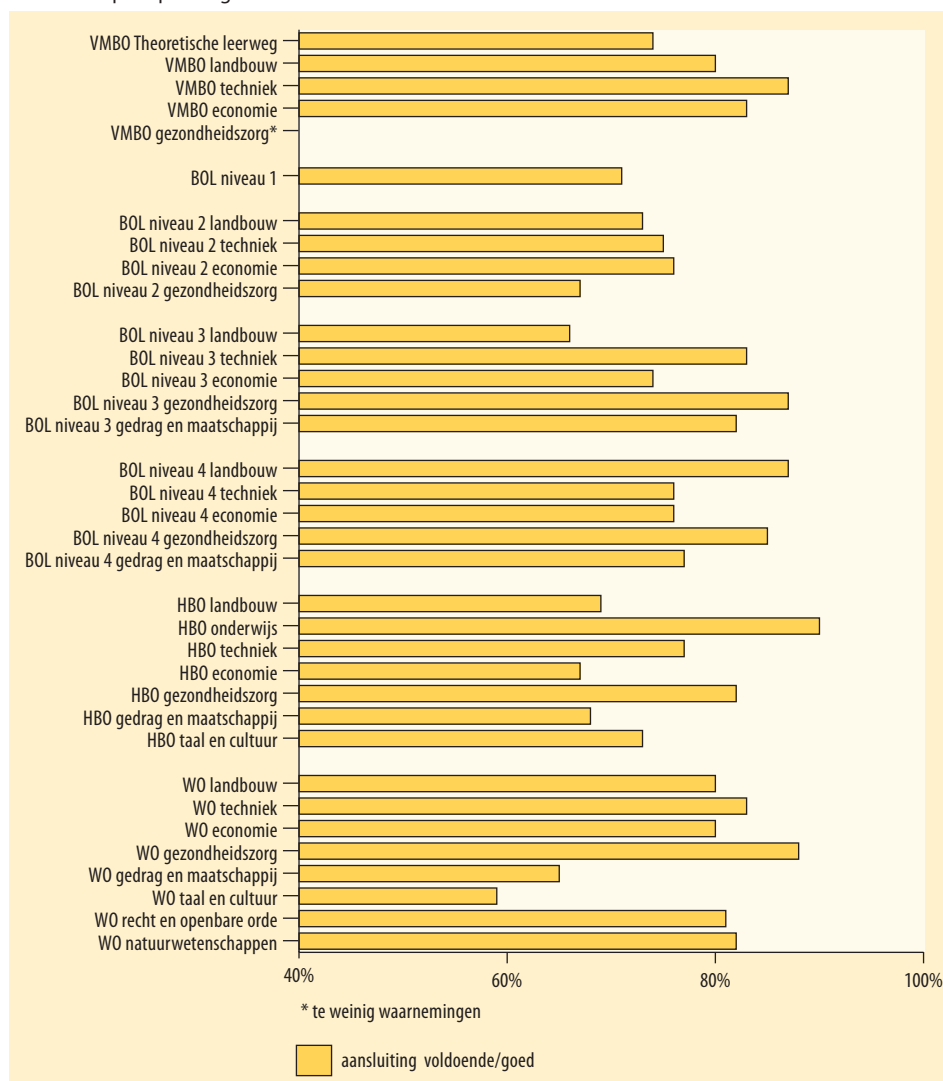
Percentage werkzame schoolverlaters dat aangeeft dat in de huidige functie de opgedane kennis en vaardigheden worden benut en percentage werkende schoolverlaters dat aangeeft dat in de huidige baan de opgedane kennis en vaardigheden tekort schieten per opleidingssector

In een volgende stap is de schoolverlaters gevraagd aan te geven wat ze vonden van de aansluiting tussen de door hen gevolgde opleiding en hun huidige functie. De resultaten hiervan staan in figuur 1.13 vermeld. Het per opleidingssector gepresenteerde cijfer geeft aan welk deel van de werkzame gediplomeerde schoolverlaters deze aansluiting goed of voldoende vond.

Figuur 1.13

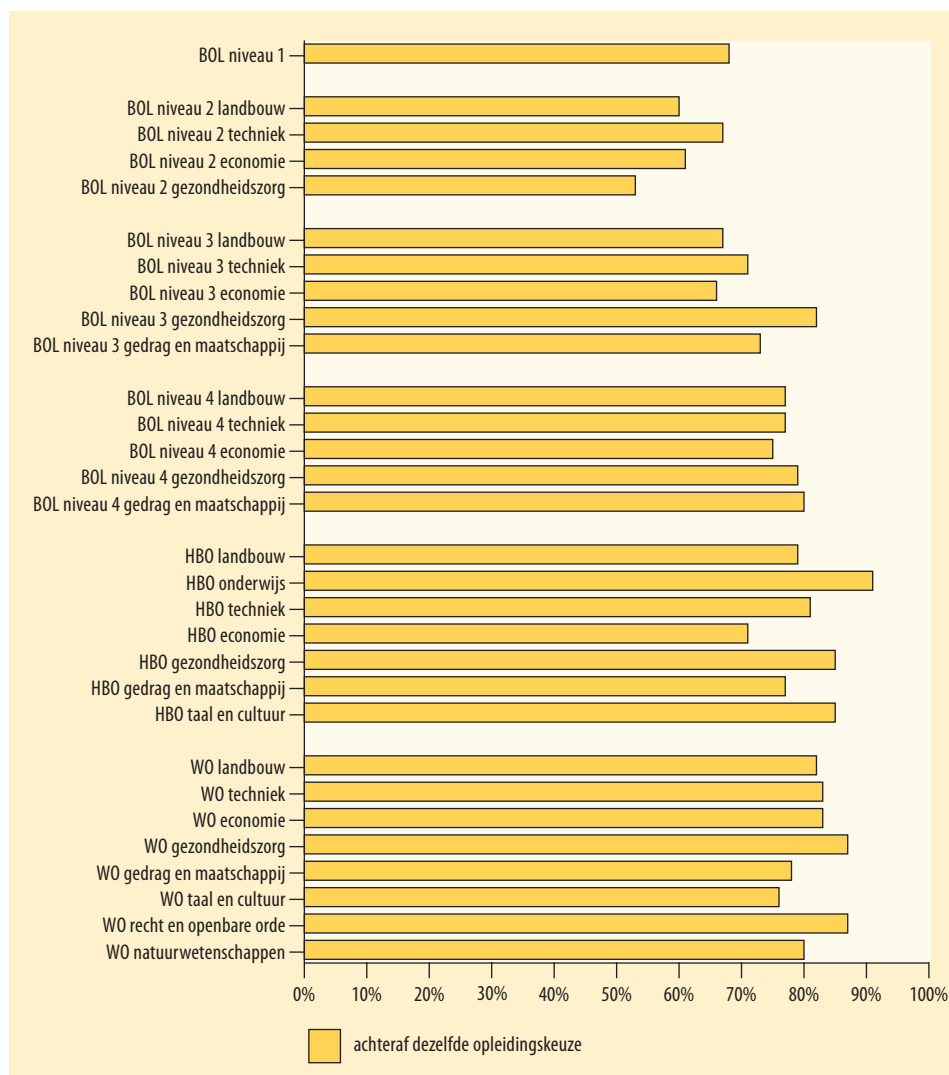
Percentage werkzame schoolverlaters dat de aansluiting tussen opleiding en werk als goed of voldoende beoordeelt per opleidingssector

In totaal vinden zo'n 8 van de 10 werkende respondenten de aansluiting tussen gevolgde opleiding en functie voldoende of zelfs goed. In het VMBO zijn de schoolverlaters van de theoretische leerweg (74%) duidelijk minder tevreden terwijl de schoolverlaters uit de economische sector (87%) duidelijk meer tevreden zijn. Het percentage dat de aansluiting voldoende of goed vindt is bij schoolverlaters van de BOL 1 en 2 opleidingen duidelijk lager dan het algemeen gemiddelde. De laagste waarde zien we hier bij schoolverlaters van BOL niveau 2 gezondheidszorg (67%). Hoewel schoolverlaters van BOL niveau 3 en 4 de aansluiting in het algemeen duidelijk beter vinden, zien wij ook hier redelijk sterke verschillen. Terwijl 'slechts' 66% van de schoolverlaters van BOL niveau 3 landbouw de aansluiting als voldoende of goed ziet, is het bij hun studiegenoten van BOL niveau 4 landbouw zelfs 87%.

Figuur 1.14

Percentage werkzame schoolverlaters dat achteraf gezien dezelfde opleiding zou volgen per opleidings-sector

Binnen het hoger onderwijs zijn het, evenals bij de aansluiting naar niveau en richting, opnieuw de sectoren waar de meer beroepsgerichte opleidingen onder vallen (zoals gezondheidszorg of HBO onderwijs) die hoog scoren. De werkenden die het minst gunstig oordelen over de aansluiting tussen hun gevolgde opleiding en hun baan zijn, zoals in eerdere meetjaren, de afgestudeerden van de WO sector taal en cultuur. Dit is ook in overeenstemming met de cijfers uit figuur 1.10; zij werken relatief vaak onder hun niveau en buiten hun eigen beroepsdomein.

Tot slot is aan de schoolverlaters die de arbeidsmarkt betreden de vraag voorgelegd of zij achteraf gezien opnieuw dezelfde opleiding zouden kiezen. Figuur 1.14 laat duidelijk zien dat een grote meerderheid van alle betaald werkende schoolverlaters de gevolgde opleiding

opnieuw zou volgen. Het minst tevreden zijn de schoolverlaters van BOL niveau 1 en 2. Tussen eenderde en de helft van de schoolverlaters lijkt spijt te hebben over de keuze die zij toen deden. Positieve uitschieters zijn te vinden bij de HBO onderwijssector waar zo'n 9 van de 10 afgestudeerden die op de arbeidsmarkt zijn toegetreden achteraf opnieuw dezelfde opleiding zouden kiezen en in het WO in de sectoren gezondheidszorg (87%) en recht en openbare orde (87%). Aan de andere kant is het in het HBO de sector economie die het grootste aantal afgestudeerden kent die niet meer dezelfde opleiding zouden volgen.

Arbeidsmarktpositie van opleidingen

Aan het einde van dit hoofdstuk proberen we aan te geven welke opleidingssectoren een soepele transitie van school naar werk voor schoolverlaters bewerkstelligen. Dit wordt gedaan aan de hand van twee aspecten, namelijk de zogeheten 'allocatiefunctie' en het 'extern rendement'. Hiermee wordt ook een korte samenvatting van de indicatoren gegeven die eerder aan bod zijn geweest.

De allocatiefunctie

De allocatiefunctie van het onderwijs betreft de vraag of het onderwijs de schoolverlaters op een adequate wijze toeleidt naar de arbeidsmarkt. Hierbij kunnen twee dimensies onderscheiden worden: ondersteuning bij de transitie van opleiding naar werk, en de mate waarin het gevonden werk past bij de opleiding (aansluiting).

De kwaliteit van de ondersteuning die de opleiding biedt bij de transitie van opleiding naar werk is in het onderzoek onder schoolverlaters geïndiceerd door te vragen naar het oordeel van schoolverlaters over de voorlichting tijdens de opleiding over de beroepsmogelijkheden. De kwaliteit van de aansluiting naar de arbeidsmarkt is geïndiceerd door het percentage werkenden dat een baan heeft die aansluit naar het niveau van de gevolgde opleiding, het oordeel van de schoolverlaters over de aansluiting tussen opleiding en werk, de mate waarin men in het werk de eigen capaciteiten goed kan benutten en de tevredenheid met de huidige functie.

Voor elk van deze indicatoren is een rapportcijfer tussen 1 en 10 vastgesteld en het gemiddelde van deze rapportcijfers wordt in figuur 1.15 vermeld als de eindbeoordeling "allocatie".

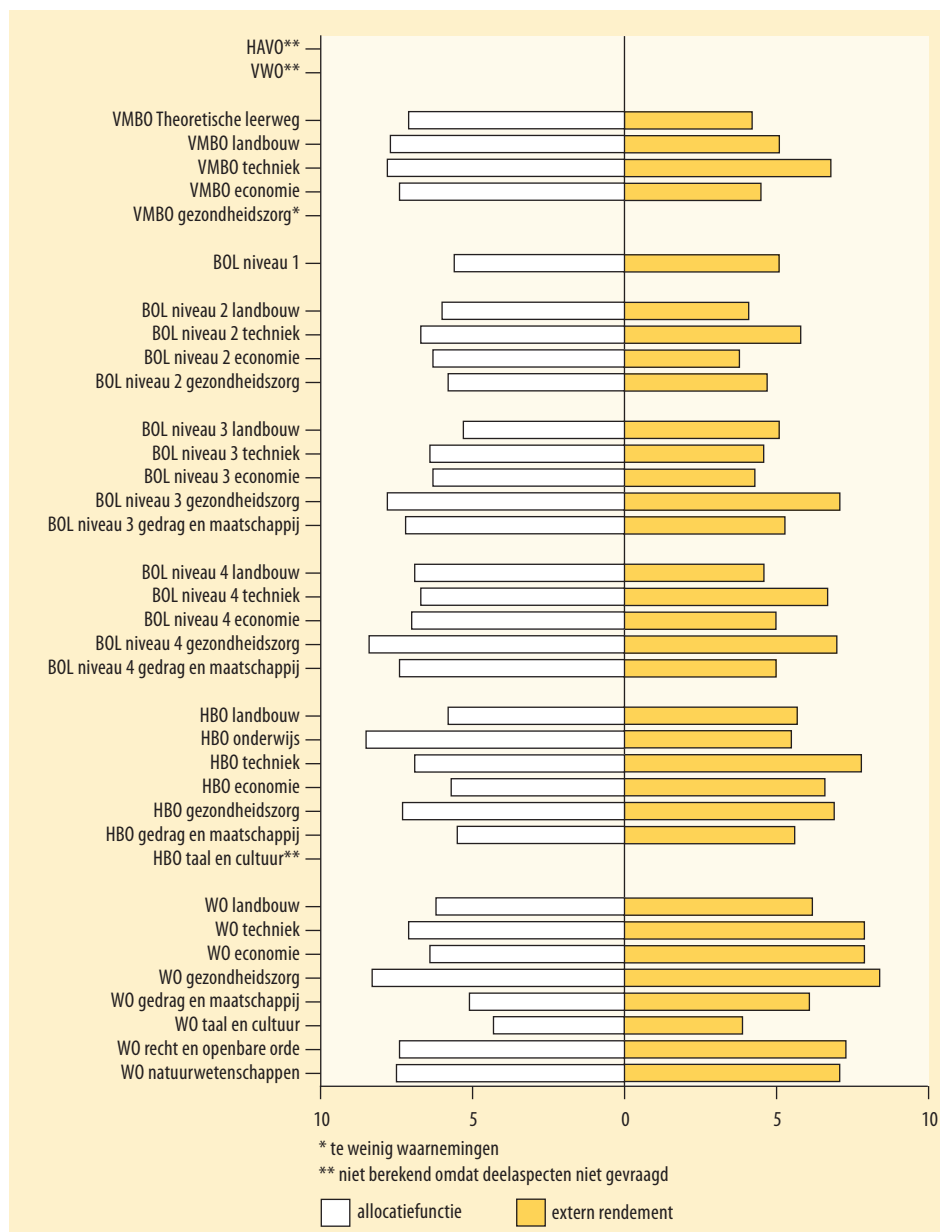
Extern rendement

Extern rendement kan worden gedefinieerd als de verhouding van kosten en opbrengsten van onderwijs die door individuen en de overheid gerealiseerd worden. Het externe rendement is vooral van belang om de macrodoelmatigheid van een opleiding te kunnen beoordelen. Wij beperken ons hier tot het individueel extern rendement. Om het individueel extern rendement te berekenen, zou men de beschikking moeten hebben over zowel de individuele kosten voor het volgen van de opleiding (inclusief de opportuniteitskosten d.w.z. het salaris dat men had kunnen verdienen op de arbeidsmarkt) als de totale opbrengsten over de levensloop. Echter de individuele kosten per opleiding zijn slechts deels bekend en voorzover ze bekend zijn betreft het vaak de kosten die niet variëren tussen opleidingen (bijv. lesgeld). Data over de opportuniteitskosten per opleiding ontbreken geheel, evenals de totale opbrengsten over de levensloop. In het kader van een beoordeling van de (korte) termijn opbrengsten van de

opleiding kunnen we echter ook goed volstaan met de volgende indicatoren: het werkloosheidspercentage 1½ jaar na het verlaten van de opleiding, het bruto uurloon 1½ jaar na het verlaten van de opleiding en de carrièremogelijkheden van de functie. Ook in dit geval is voor elk van deze indicatoren een rapportcijfer berekend, en wordt het gemiddelde van deze rapportcijfers als eindbeoordeling 'extern rendement' in figuur 1.15 vermeld.

Figuur 1.15

Eindbeoordeling allocatiefunctie en extern rendement per opleidingssector

Over het algemeen, de uitzondering is de WO-sector, valt de eindbeoordeling met betrekking tot de allocatiefunctie van de opleiding positiever uit dan de eindbeoordeling met betrekking tot het extern rendement. Terwijl bijvoorbeeld de rapportcijfers voor de allocatiefunctie bij opleidingen op VMBO niveau tussen 7.1 (theoretische leerweg) en 7.8 (technische sector) variëren, krijgt alleen VMBO techniek een voldoende (6.8) bij de rapportcijfers voor het externe rendement. Vergelijkbare bevindingen zijn er te vinden voor opleidingen binnen de BOL. Ook hier scoren de meeste opleidingen een voldoende op de allocatiefunctie terwijl ze onvoldoende scoren op het rapportcijfer voor het externe rendement. Negatieve uitzonderingen zijn de opleidingen op BOL niveau 1 en de opleidingsector landbouw op BOL niveau 3 die zowel op de allocatiefunctie als op het externe rendement onvoldoende scoren. Positieve uitzonderingen zijn de sector gezondheidszorg op BOL niveau 3 en 4 en de sector techniek op BOL niveau 4 die zowel op de allocatiefunctie als op het externe rendement voldoende scoren. De sector gezondheidszorg op de twee hogere BOL niveaus scoort zelfs goed tot heel goed.

Binnen de HBO opleidingen zijn het vooral de opleidingen in de sector onderwijs (8.5) en, in mindere mate, de sector gezondheidszorg die hoog scoren bij de allocatiefunctie. Aan de andere kant scoren de meer generieke opleidingen in de sector economie (5.7) en de sector gedrag en maatschappij (5.5) onvoldoende. Daarnaast vertoont ook de opleiding landbouw een relatief lage score (5.8), zeker in vergelijking met de score van 6.7 voor de landbouw opleiding op BOL niveau 4. Met betrekking tot het externe rendement krijgen alleen de technische opleidingen een rapportcijfer boven de 7. Met andere woorden, de goede allocatiefunctie van de opleidingen in de sector onderwijs vertaalt zich niet terug in een hoog extern rendement.

In het algemeen scoren de WO opleidingen iets hoger dan de HBO opleidingen, zowel wat de allocatiefunctie als het externe rendement betreft. Ook hier is het de sector gezondheidszorg die hoog scoort bij de allocatiefunctie (8.3) terwijl de sector taal en cultuur zowel bij de allocatiefunctie (4.3) als bij het externe rendement (3.9) duidelijk onvoldoende scoort. Verder valt op, dat bij het WO de allocatiefunctie en het extern rendement bij alle richtingen min of meer eenzelfde patroon vertonen: allocatie laag dan ook extern rendement laag en andersom. Uitzonderingen zijn de sectoren economie en techniek met een relatief laag cijfer voor allocatie maar een relatief hoog cijfer voor extern rendement.

2

De positie van een startkwalificatie onder wisselende arbeidsmarktomstandigheden

2.1 Inleiding

De Nederlandse overheid streeft ernaar dat iedereen het onderwijs verlaat met ten minste een opleiding BOL, BBL op niveau 2 of een HAVO-, VWO-opleiding. Deze ‘startkwalificatie’ wordt gezien als het minimale onderwijsniveau dat nodig is om kans te maken op duurzaam werk. Hiermee wordt gesuggereerd dat de grens van opleidingen die goede opbrengsten genereren op de arbeidsmarkt ten alle tijden ligt bij niveau 2 van de kwalificatiestructuur. De arbeidsmarkt is echter niet statisch. Na een periode van hoogconjunctuur is de situatie op de arbeidsmarkt op dit moment minder gunstig. De vraag is of opleidingen van niveau 2 onder deze omstandigheden nog wel een voldoende positie op de arbeidsmarkt bieden. Om dit te achterhalen wordt in dit hoofdstuk onderzocht in hoeverre opleidingen die qua niveau vlak boven de startkwalificatie zitten (opleidingen op niveau 3 en 4) en opleidingen die daar vlak onder zitten (niveau 1 en VBO⁷) verschillen in extern rendement. De plaats die opleidingen van niveau 2 bij deze vergelijking innemen is een indicatie van de waarde van deze opleidingen.

Eerder heeft het ROA onderzoek verricht naar de waarde van een startkwalificatie aan de hand van data over schoolverlaters die in 1999 en 2000 zijn geënquêteerd (Houtkamp, van der Velden & Brandsma, 2004). Hieruit is naar voren gekomen dat het gekozen niveau 2 als startkwalificatie redelijk adequaat is. Voor een groot aantal aspecten van het extern rendement kon worden geconcludeerd dat opleidingen BOL en BBL op niveau 2 relatief goede opbrengsten genereren op de arbeidsmarkt. Later is dit onderzoek herhaald voor schoolverlaters die in 2001 en 2002 zijn geënquêteerd, op het moment dat de perspectieven op de arbeidsmarkt wat minder gunstig waren (ROA, 2003). Geconstateerd werd dat de grens van opleidingen die relatief goede opbrengsten genereren op de arbeidsmarkt iets was opgeschoven, maar dat opleidingen van niveau 2 nog steeds redelijk voldeden als startkwalificatie voor schoolverlaters. In dit laatste onderzoek is ook de waarde van een startkwalificatie bepaald per opleidingssector (landbouw, economie, techniek en gezondheidszorg), voor de periode 1999-2002. Deze analyse heeft laten zien dat de waarde van een startkwalificatie enigszins verschilt per sector. Daarbij is aangegeven dat met deze verschillen tussen sectoren rekening zou moeten worden gehouden bij de bepaling van de startkwalificatie.

Na 2002 is de situatie op de arbeidsmarkt verder verslechterd voor schoolverlaters. Jongeren vinden steeds minder vaak werk en wanneer ze eenmaal werk hebben gevonden, is de kwaliteit

7. Het is in dit hoofdstuk ervoor gekozen om de uitstroom uit de theoretische leerweg van het VMBO niet mee te nemen. Dit omdat schoolverlaters van de theoretische leerweg voor bijna 90% voor een vervolgopleiding kiezen.

hiervan afgenomen. Opnieuw is de vraag of ook onder deze omstandigheden opleidingen van niveau 2 een voldoende positie op de arbeidsmarkt bieden. Daarom worden in dit hoofdstuk de eerder uitgevoerde analyses uitgebreid met recente gegevens van schoolverlaters. Eerder zijn de meetjaren 1999-2000 en 2001-2002 onderzocht. Nu worden de meetjaren 2003-2004⁸ hier aan toegevoegd. Op deze manier wordt bekeken of niveau 2 van de kwalificatiestructuur ook op dit moment nog voldoet als startkwalificatie. Daarna wordt de analyse van de verschillen tussen opleidingssectoren herhaald aan de hand van gegevens van de meetjaren 2003-2005. De vraag is in hoeverre de resultaten van deze analyse verschillen van de eerdere resultaten van de meetjaren 1999-2002.

2.2 Werkwijze

Aan de hand van zes indicatoren zal de positie van een startkwalificatie op de arbeidsmarkt worden onderzocht;

- deelname aan vervolgonderwijs
- betaald werk
- vast werk
- het niveau van de baan
- een baan in de eigen of verwante richting
- het bruto uurloon.

Samen geven deze indicatoren een goed beeld van de positie van opleidingen van het VBO, niveau 1, 2, 3 en 4 op de arbeidsmarkt. Omdat de opbrengsten op de arbeidsmarkt van BOL- en BBL-opleidingen sterk uiteen kunnen lopen, worden de analyses apart uitgevoerd voor de BOL en de BBL. Bij de analyse wordt rekening gehouden met het geslacht, leeftijd en etniciteit van schoolverlaters. In de analyse van de vergelijking tussen de verschillende jaren wordt bovendien rekening gehouden met de opleidingssector die schoolverlaters hebben gevolgd.

De relatie tussen het aantal jaren scholing en de opbrengsten op de arbeidsmarkt kan continu of discontinu verlopen. Bij een continu verloop geldt dat bij ieder additioneel jaar scholing de verwachte opbrengsten in gelijke mate toenemen. Bij een discontinu verloop kan het zijn dat vanaf een bepaald opleidingsniveau de opbrengsten relatief sterk toenemen. In het laatste geval kan worden aangegeven bij welk opleidingsniveau de marginale verbetering bij één jaar additionele scholing het grootst is. Het concept van startkwalificatie suggereert een dergelijk discontinuïteit. Door de politiek wordt er immers veronderstelt dat opleidingen beneden een bepaald niveau onvoldoende opbrengsten genereren en dat een bepaald minimum noodzakelijk is om de arbeidsmarkt met succes te kunnen betreden. Dit minimum kan gedefinieerd worden als dat opleidingsniveau waar de marginale verbetering ten opzichte van het voorgaande niveau het grootst is. Met andere woorden het politieke concept “startkwalificatie” veronderstelt dat de breekpunten bij het MBO niveau 2 zal moeten liggen.

In dit hoofdstuk zal het bovenstaande in figuren worden weergegeven. In deze figuren is het VBO de referentiecategorie. Daarnaast worden cijfers gepresenteerd voor niveau 1, 2, 3

8. Sinds meetjaar 2004 vindt bij de BOL een aanvullende steekproef plaats via de lesgeldbestanden van de Informatie Beheergroep. Hierdoor is voor de BOL de landelijke dekkingsgraad beter gewaarborgd dan de jaren ervoor.

of 4 van de BOL of de BBL.⁹ Deze geven de afwijking ten opzichte van het VBO weer en kunnen worden geïnterpreteerd als het effect van het volgen van een opleiding op niveau 1, 2, 3 of 4 van de BOL of de BBL. In de tabellen van appendix 1 is vermeld of de verschillen in opbrengsten tussen opeenvolgende opleidingsniveaus significant van elkaar afwijken.

Dit hoofdstuk is als volgt opgebouwd. Eerst zal worden bekeken of opleidingen van niveau 2 ook onder de huidige omstandigheden nog voldoen als startkwalificatie voor schoolverlaters. Hiertoe worden voor de meetjaren 2003-2004 de opbrengsten van opleidingen van het VBO, niveau 1, 2, 3 en 4 vergeleken. De resultaten hiervan worden geplaatst naast de resultaten van eerdere meetjaren, 2001-2002 en 1999-2000. Dit is weergegeven in figuur 2.1 t/m 2.6. Vervolgens komen de verschillen tussen opleidingssectoren aan bod. Voor de sectoren landbouw, techniek, economie en gezondheidszorg worden de opbrengsten van opleidingen van het VBO, niveau 1, 2, 3 en 4 bekeken. Voor deze laatste analyse zijn schoolverlaters van de meetjaren 2003-2005 samengenomen. De resultaten hiervan worden gepresenteerd in figuur 2.7 t/m 2.12.

2.3 Startkwalificatie: vergelijking van jaren

In deze paragraaf wordt voor de periode 2003-2004 de opbrengsten op de arbeidsmarkt van opleidingen van het VBO en niveau 1, 2, 3 en 4 van de BOL en de BBL onderzocht. Deze worden vergeleken met de opbrengsten op de arbeidsmarkt van deze opleidingen in de periode 1999-2000 en 2001-2002.

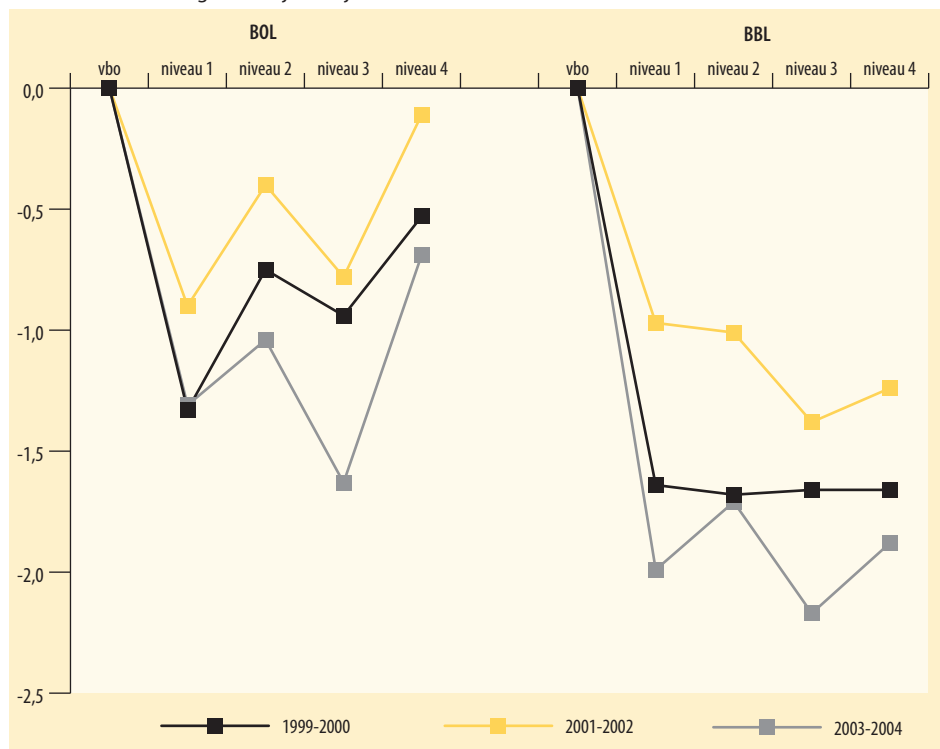
In figuur 2.1 is de kans op deelname aan vervolgonderwijs vermeld voor schoolverlaters van de betreffende opleidingsniveaus. Over het algemeen kiezen VBO'ers eerder voor een vervolgopleiding dan schoolverlaters van een hoger opleidingsniveau van de BOL en de BBL. In 2003-2004 is dit nog vaker het geval dan de jaren ervoor. Voor alle meetjaren geldt dat bij de overgang van het VBO naar niveau 1 van de BOL of de BBL de grootste sprong wordt gemaakt. Dit betekent dat hier de overgang plaatsvindt naar opleidingen waar relatief weinig schoolverlaters kiezen voor een vervolgopleiding. Voor alle jaren geldt dat BOL schoolverlaters van niveau 1 en niveau 3 het minst vaak verder gaan leren. In 2003-2004 zien we dit ook bij de BBL.

Figuur 2.2 laat de kans op werk zien. In de periode 2003-2004 verschilt de kans op werk niet voor schoolverlaters van het VBO, BOL niveau 1 en BOL niveau 2. Daarentegen wordt bij de overgang van BOL niveau 2 naar BOL niveau 3 wel een grote sprong gemaakt in de kans op werk. Opleidingen van niveau 3 van de BOL bieden een significant grotere kans op werk dan opleidingen van een lager opleidingsniveau. Dit patroon is ongeveer vergelijkbaar met de periode 2001-2002. Hier is de kans op werk voor schoolverlaters van niveau 1 kleiner in vergelijking met het VBO, en ook schoolverlaters van niveau 2 hebben geen grotere kans op werk dan schoolverlaters van het VBO. Vervolgens neemt bij niveau 3 van de BOL de kans op werk significant toe ten opzichte van niveau 2. Het patroon voor de periode 1999-2000 verloopt echter anders. In de periode 1999-2000 wordt zowel bij niveau 1 als bij niveau 3 een significante sprong voorwaarts gemaakt in de kans op werk. Daarbij wordt de grootste sprong gemaakt bij de overgang van VBO naar BOL niveau 1. Dit geeft aan dat in 1999-2000 opleidingen van BOL

9. De cijfers die worden gepresenteerd geven de parameterschattingen weer voor de betreffende opleidingsniveaus. Deze parameterschattingen zijn afkomstig van multivariate analyses.

niveau 1 al een relatief goede kans bieden op werk. Al met al kan worden geconcludeerd dat bij de BOL de grens van opleidingen die een goede kans bieden op werk onder minder gunstige arbeidsmarktomstandigheden verschuift, namelijk van niveau 1 naar niveau 3.

Figuur 2.1
Deelname aan vervolgonderwijs naar jaar

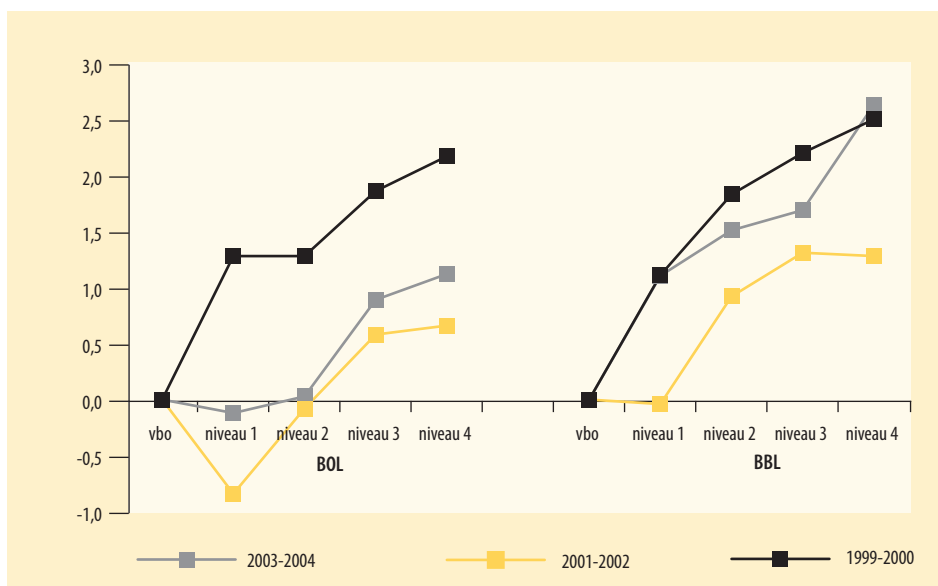

Voor de BBL lijkt het er op dat ongunstige omstandigheden op de arbeidsmarkt relatief weinig invloed hebben op de grens van opleidingen die een goede kans bieden op werk. Voor 2003-2004 vindt de grootste toename in de kans op werk plaats bij de overgang van VBO naar niveau 1. Dit is vergelijkbaar met de periode 1999-2000 toen de omstandigheden op de arbeidsmarkt veel gunstiger waren. Alléén bij 2001-2002 zien we dat de relatieve sprong in de kans op werk het grootst is bij de overgang van niveau 1 naar niveau 2. Hiermee blijft echter nog steeds overeind staan dat opleidingen van niveau 2 van de BBL zowel onder gunstige als onder minder gunstige arbeidsmarktomstandigheden een relatief goede kans bieden op werk. In hoeverre dit ook geldt voor de verschillende sectoren van de BBL wordt besproken in de volgende paragraaf.

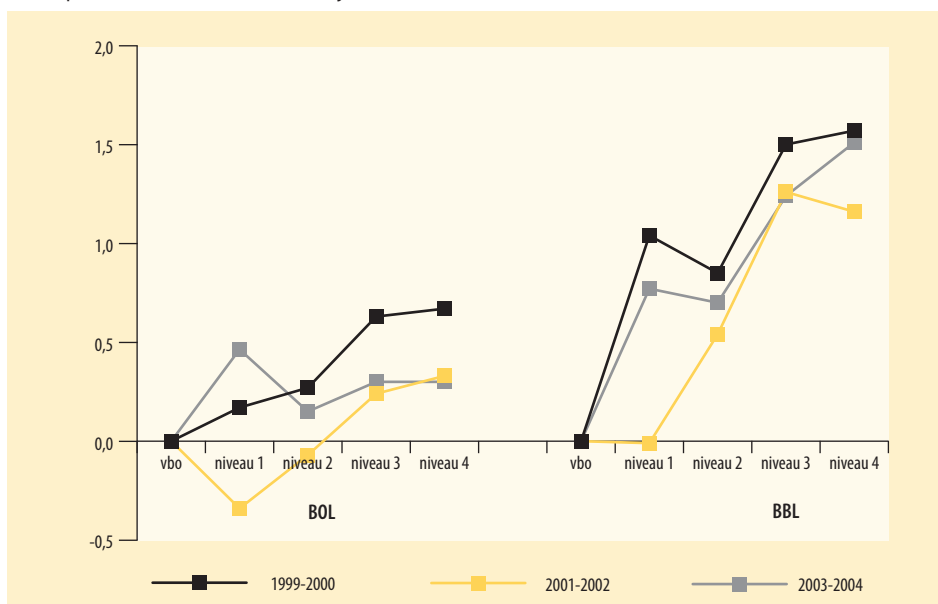
In figuur 2.3 wordt ingegaan op de zekerheid van het werk. Vermeld is de kans op een vast dienstverband. De grens van opleidingen die relatief goede kans bieden op een vaste baan ligt bij de BOL in 1999-2000 en 2001-2002 bij niveau 3. Voor beide perioden geldt dat bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3 van de BOL de toename in de kans op een vast dienstverband het grootst is. Voor 2003-2004 geldt echter dat de verschillende opleidingen van de BOL een vrijwel gelijke kans bieden op een vaste baan. Figuur 2.2 laat nergens een significante toename

zien in de kans op vast werk. Bovendien laat nadere analyse zien dat schoolverlaters van BOL niveau 1, 2, 3 en 4 niet significant verschillen van schoolverlaters van het VBO in de kans op vast werk. Hierdoor is het voor de periode 2003-2004 niet mogelijk om bij de BOL een grens aan te geven van opleidingen die een significant betere kans bieden op een vaste baan.

Figuur 2.2
Kans op werk naar jaar

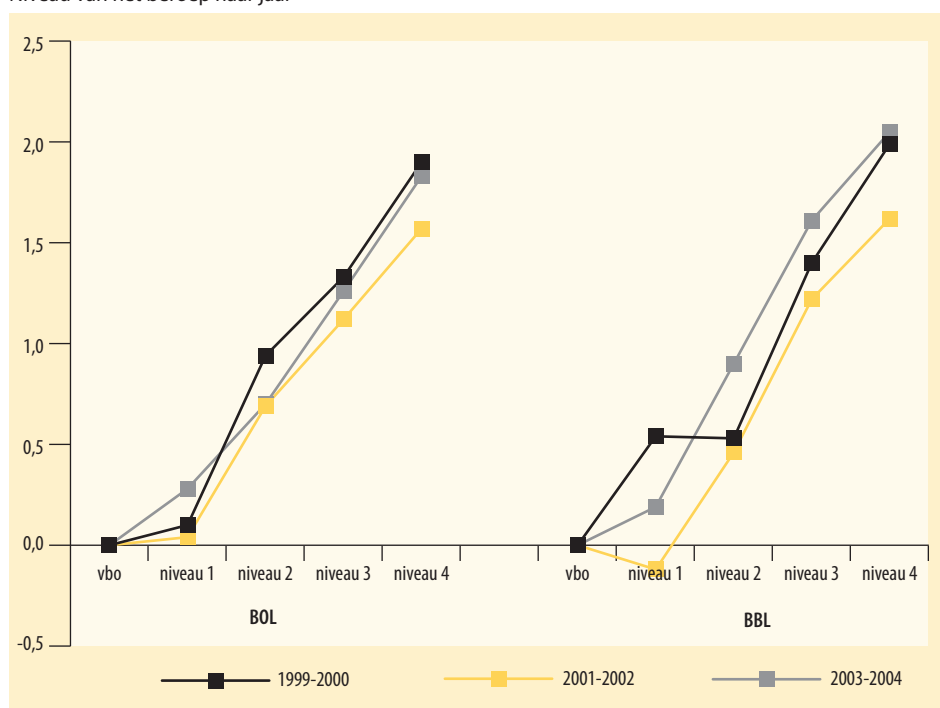
Figuur 2.3
Kans op een vast dienstverband naar jaar

Voor de BBL geldt voor de periode 2003-2004 dat zowel bij de overgang van VBO naar niveau 1 als bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3 een significante sprong vooruit wordt gemaakt in de kans op vast werk. Hierbij vindt bij de overgang van het VBO naar BBL niveau 1 de grootste sprong plaats. Opleidingen van niveau 1 bieden bij de BBL zodoende al een significant grotere kans op een vast dienstverband dan opleidingen van het VBO. Dit is vergelijkbaar met de periode 1999-2000. In 2001-2002 ligt de grens van opleidingen die een relatief goede kans bieden op een vast dienstverband bij BBL niveau 3. Kortom, alleen in de tussenliggende periode is deze grens (tijdelijk) verschoven naar BBL niveau 3.

Figuur 2.4 laat het niveau van het beroep zien voor schoolverlaters van de verschillende opleidingsniveaus. Over het algemeen geldt voor de BOL dat het beroepsniveau geleidelijk toeneemt met het behaalde opleidingsniveau. In 2003-2004 vindt bij de BOL de grootste sprong voorwaarts in het baanniveau plaats bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3. Dit in tegenstelling tot 1999-2000 en 2001-2002, waar deze grens ligt bij de overgang van niveau 1 naar niveau 2. Hiermee is recent de grens van opleidingen die qua niveau een goede baan opleveren verschoven van BOL niveau 2 naar BOL niveau 3, waarschijnlijk vanwege de minder gunstige omstandigheden op de arbeidsmarkt.

Figuur 2.4
Niveau van het beroep naar jaar

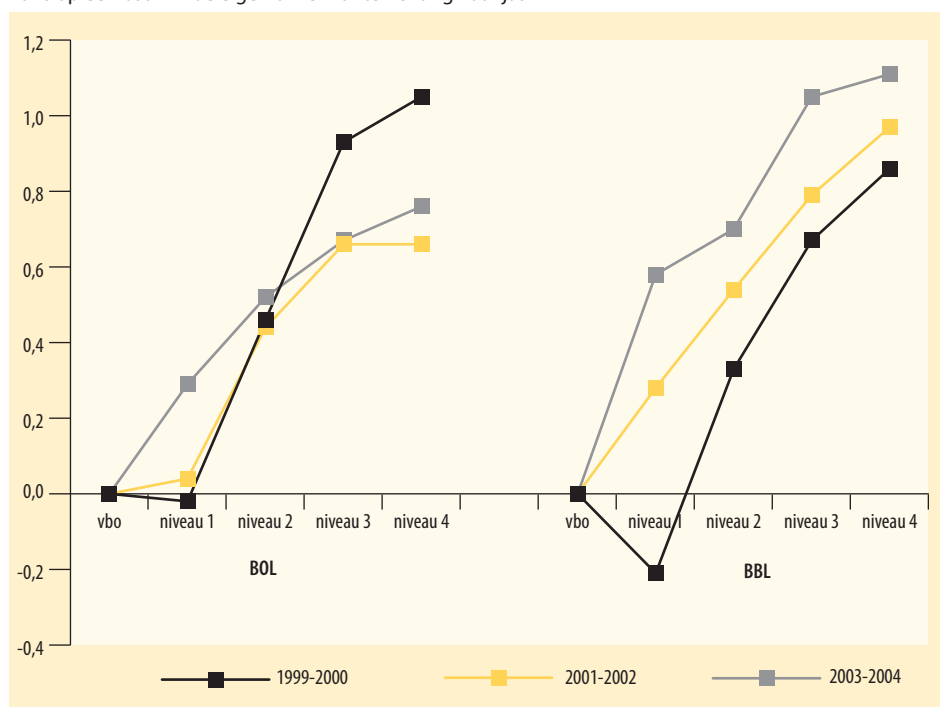
Bij de BBL neemt in 1999-2000 het beroepsniveau zowel bij de overgang van het VBO naar niveau 1 als bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3 significant toe. Dit betekent onder meer dat in 1999-2000 schoolverlaters van niveau 1 zich wat betreft het beroepsniveau onderscheiden van VBO'ers. Hetzelfde geldt voor schoolverlaters van BBL niveau 3 ten opzichte van schoolver-

laters van BBL niveau 2. De grens van opleidingen die qua niveau een relatief goede baan opleveren wordt in 1999-2000 gelegd bij BBL niveau 3, omdat hier de grootste sprong voorwaarts wordt gemaakt in het beroepsniveau. Ook voor de periode 2001-2002 ligt deze grens bij niveau 3. In 2003-2004 ligt deze grens voor de BBL zowel bij niveau 2 als bij niveau 3.

In figuur 2.5 is aangegeven in hoeverre schoolverlaters een baan hebben gevonden die aansluit bij de eigen of verwante opleidingsrichting. Uit deze figuur blijkt dat in 1999-2000 een significante verbetering plaatsvindt in de kans op een baan in de eigen/verwante richting bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3. In 2001-2002 gebeurt dit bij de overgang van niveau 1 naar niveau 2. Dit in tegenstelling tot 2003-2004. In 2003-2004 neemt de kans op een baan in de eigen/verwante richting voor de opeenvolgende niveaus geleidelijk toe. Hierdoor wordt er in 2003-2004 nergens een flinke sprong voorwaarts gemaakt naar opleidingen die een significant betere kans bieden op een baan in de eigen/verwante opleidingsrichting. Nadere analyse voor de periode 2003-2004 laat echter wel zien dat schoolverlaters van BOL niveau 2, 3 en 4 significant afwijken van schoolverlaters van het VBO in de kans op een baan in de eigen/verwante richting. Net als in 2001-2002 kan daarom bij de BOL in 2003-2004 de grens van opleidingen die een relatief goede kans bieden op een baan in de eigen of verwante richting worden gelegd bij niveau 2.

Figuur 2.5

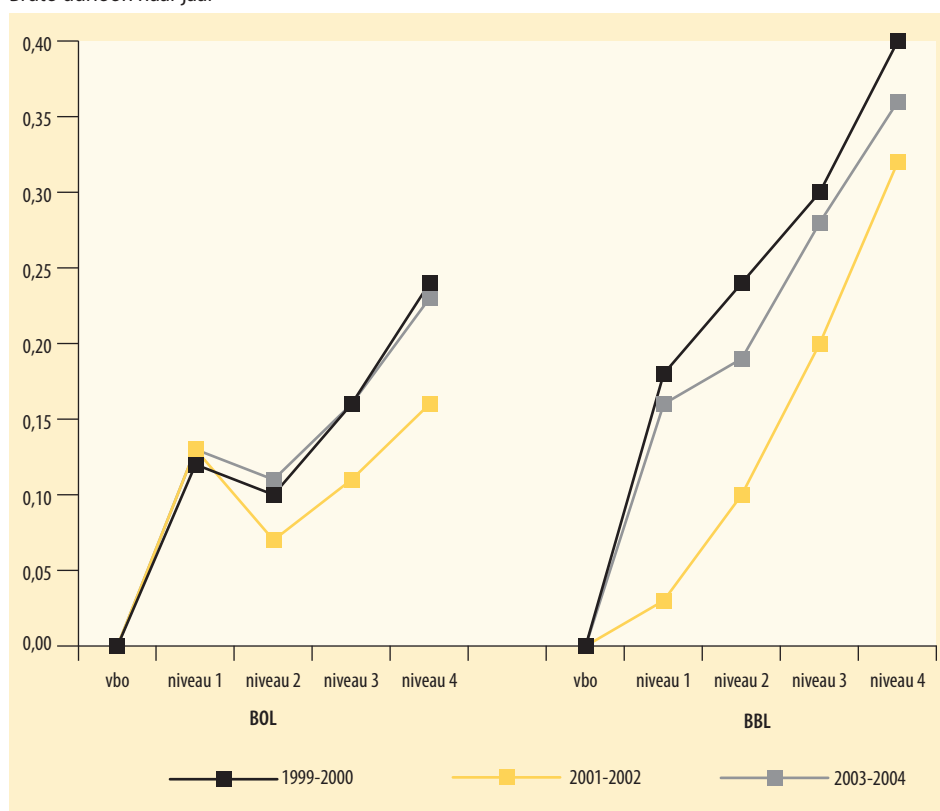
Kans op een baan in de eigen of verwante richting naar jaar

Bij de BBL verandert de grens van opleidingen die een relatief goede kans bieden op een baan in de eigen/verwante opleidingsrichting voortdurend. In 1999-2000 ligt deze grens bij niveau 2, in 2001-2002 bij niveau 3 en in 2003-2004 bij niveau 1. Het gegeven dat deze grens

recent is verschoven naar BBL niveau 1 zou er op kunnen duiden dat de omstandigheden op de arbeidsmarkt bij de BBL hier van weinig invloed zijn. In de volgende paragraaf zal echter blijken dat in de periode 2003-2005 niet alle sectoren van de BBL even goed 'scoren' wat betreft de opbrengsten van opleidingen van niveau 2 op de arbeidsmarkt.

Figuur 2.6
Bruto uurloon naar jaar

Wat betreft het bruto uurloon geldt dat bij de BOL het patroon voor de verschillende jaren gelijk is. Bij de overgang van het VBO naar niveau 1 vindt een significante verbetering plaats van het bruto uurloon. Bij de overgang van niveau 1 naar niveau 2 neemt het bruto uurloon iets af. Vervolgens neemt het bruto uurloon zowel bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3 als bij de overgang van niveau 3 naar niveau 4 weer toe. Voor alle perioden geldt echter dat bij de overgang van het VBO naar BOL niveau 1 de grootste sprong voorwaarts wordt gemaakt in het bruto uurloon. Hier ligt dan ook de grens van opleidingen die een relatief goed bruto uurloon opleveren.

Bij de BBL vindt in 2003-2004 de grootste verbetering in het bruto uurloon plaats bij de overgang van het VBO naar niveau 1. Bij de BBL ligt in 2003-2004 de grens van opleidingen die een relatief goed uurloon opleveren dan ook bij niveau 1. Dit is vergelijkbaar met de periode 1999-2000. Maar dit geldt niet voor 2001-2002. In de periode 2001-2002 vindt zowel bij de overgang van niveau 1 naar niveau 2 als bij de overgang van niveau 3 naar niveau 4 een

significante verbetering plaats in het bruto uurloon. De grootste sprong voorwaarts in het bruto uurloon wordt daarbij gemaakt bij de overgang van BBL niveau 3 naar BBL niveau 4. Hier ligt voor de BBL in de periode 2001-2002 de grens van opleidingen die een relatief goed uurloon bieden.

2.4 Startkwalificatie: vergelijking van sectoren

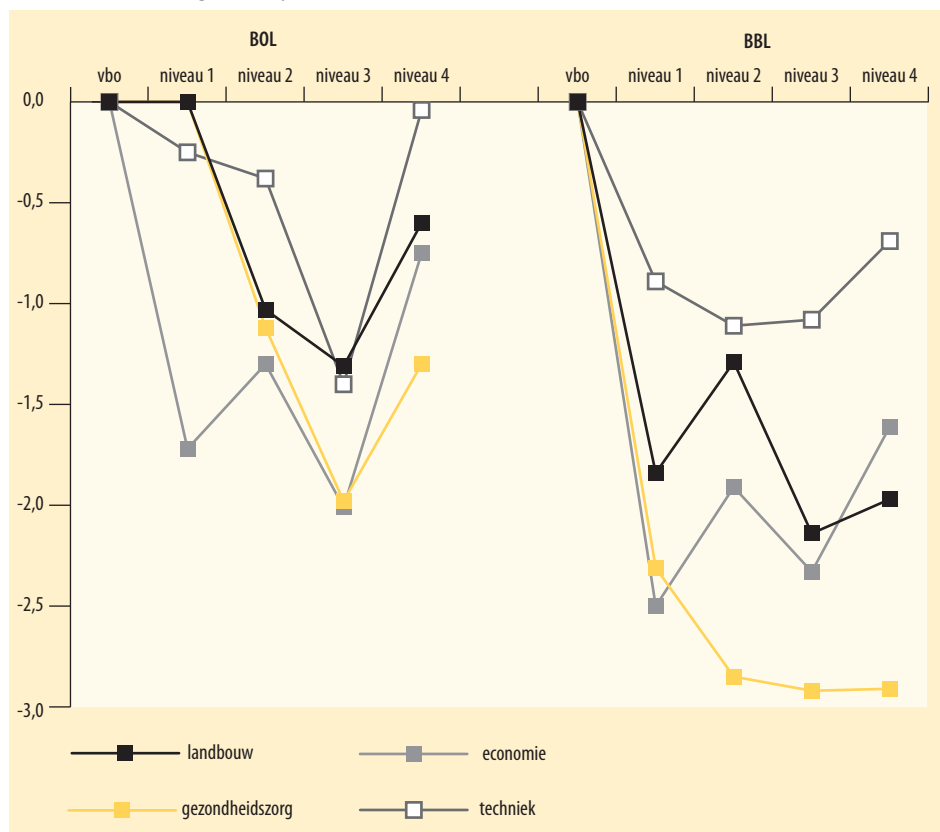
Deze paragraaf bespreekt de positie van een startkwalificatie per sector. Op een vergelijkbare manier als in de vorige paragraaf wordt voor de sectoren landbouw, techniek, economie en gezondheidszorg de opbrengsten van opleidingen van het VBO de BOL en de BBL onderzocht. Hiervoor zijn schoolverlaters van de meetjaren 2003-2005 samengenomen. Bij de sector landbouw en gezondheidszorg zijn geen cijfers vermeld voor BOL niveau 1 omdat van deze opleidingen onvoldoende schoolverlaters aanwezig zijn in de geanalyseerde gegevens.

In figuur 2.7 is de deelname aan vervolgonderwijs weergegeven voor de verschillende sectoren. Eerder is naar voren gekomen in figuur 2.1 dat VBO'ers het vaakst voor een vervolgopleiding kiezen. Figuur 2.7 laat zien dat dit in de periode 2003-2005 ook geldt voor bijna alle sectoren van de BOL en de BBL. Bij de sectoren landbouw, gezondheidszorg en techniek kiezen schoolverlaters van het VBO duidelijk vaker voor een vervolgopleiding dan schoolverlaters van een hoger opleidingsniveau. Bij de overgang van het VBO naar BOL niveau 1 of BBL niveau 1 vindt hier de grootste sprong plaats. Enige uitzondering is de sector techniek van de BOL. Hier geldt dat schoolverlaters van BOL niveau 1 techniek en BOL niveau 2 techniek bijna even vaak kiezen voor een vervolgopleiding als schoolverlaters van VBO techniek. Schoolverlaters van BOL niveau 4 techniek kiezen zelfs even vaak voor een vervolgstudie. Hier vindt bij de overgang van BOL niveau 2 naar BOL niveau 3 de grootste sprong plaats. Verder kiezen schoolverlaters van een BBL techniek opleiding het minst vaak van alle BBL schoolverlaters voor vervolgonderwijs en schoolverlaters van een BBL gezondheidszorgopleiding het vaakst voor een vervolgstudie.

Figuur 2.8 toont de kans op werk voor de verschillende opleidingsniveaus. De grens van opleidingen die een goede kans bieden op werk loopt voor de verschillende sectoren van de BOL uiteen. Bij de sector landbouw loopt de kans op werk vrij geleidelijk toe met het opleidingsniveau. Maar bij de overgang van niveau 3 naar niveau 4 wordt pas een significante sprong voorwaarts gemaakt. Voor de sector BOL landbouw ligt de grens van opleidingen die een relatief goede kans bieden op werk daarom bij niveau 4. Voor BOL gezondheidszorg neemt de kans op werk eerst af bij de overgang van VBO naar BOL niveau 2. Vervolgens neemt deze bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3 significant toe. Hier ligt voor de sector gezondheidszorg van de BOL de grens van opleidingen die een relatief goede kans bieden op werk. Ook voor de sector economie van de BOL ligt deze grens bij niveau 3. Voor de sector techniek van de BOL geldt daarentegen dat nergens een significante sprong voorwaarts wordt gemaakt in de kans op werk. Hier onderscheiden zich geen opleidingen van elkaar in de kans op een baan. Zelfs schoolverlaters BOL niveau 4 techniek hebben geen significant grotere kans op werk dan schoolverlaters VBO techniek. Kortom voor schoolverlaters van de sector techniek is geen grens te bepalen van opleidingen die een relatief goede kans bieden op werk.

Figuur 2.7

Deelname aan vervolgonderwijs naar sector (2003-2005)

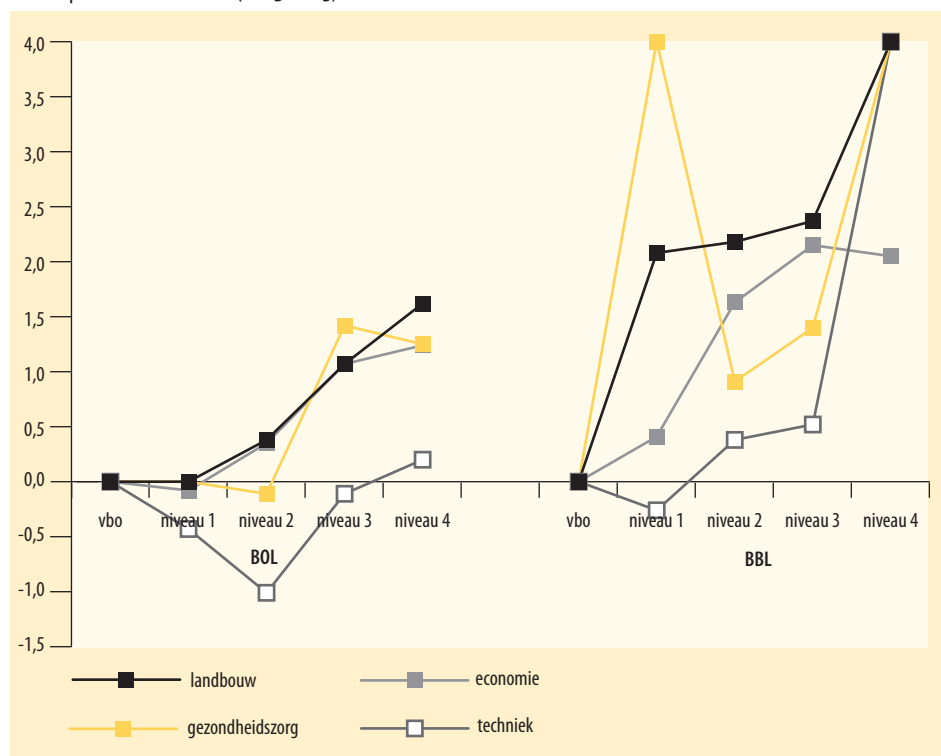
Figuur 2.8 laat ook de kans op werk zien voor schoolverlaters van de BBL. Deze figuur verschilt enigszins van eerdere figuren in dit hoofdstuk omdat voor sommige categorieën schoolverlaters geldt dat iedereen een baan heeft gevonden. Dit geldt voor schoolverlaters van BBL niveau 4 landbouw, BBL niveau 1 gezondheidszorg, BBL niveau 4 gezondheidszorg en BBL niveau 4 techniek. Hierdoor wordt de kans op werk oneindig groot, en dit is niet meer te tonen in de figuur. Dit betekent natuurlijk wel dat hier een significant grote sprong voorwaarts wordt gemaakt in de kans op werk.

Voor de sector landbouw van de BBL geldt dat de overgang van het VBO naar niveau 1 een significante verbetering oplevert in de kans op werk. Vervolgens is de kans op werk vrijwel gelijk voor schoolverlaters van niveau 1, 2 en 3. Deze opleidingen onderscheiden zich duidelijk van het VBO. Daarna schiet bij niveau 4 de kans op werk weer omhoog omdat iedereen van BBL niveau 4 landbouw werk heeft gevonden. Desalniettemin ligt de grens van opleidingen die een relatief goede kans bieden op werk bij BBL landbouw bij niveau 1 omdat deze opleidingen zich duidelijk onderscheiden van het VBO. Bij BBL gezondheidszorg zien we dat de kans op werk bij de overgang van VBO naar niveau 1 omhoog schiet omdat alle schoolverlaters van niveau 1 een baan hebben gevonden. Daarnaast is ook voor schoolverlaters van niveau 2, 3 en 4 van BBL gezondheidszorg de kans op werk groter dan voor schoolverlaters

VBO gezondheidszorg. Kortom opleidingen van niveau 1, 2, 3 en 4 van de BBL gezondheidszorg onderscheiden zich van VBO gezondheidszorg in de kans op een baan. Hierdoor kan de grens van opleidingen die een relatief goede kans bieden op werk bij BBL gezondheidszorg worden gelegd bij niveau 1. Bij BBL techniek neemt de kans op werk tot en met niveau 3 niet noemenswaardig toe. Pas bij de overgang van niveau 3 naar niveau 4 vindt een significante verbetering plaats in de kans op werk. Bij BBL economie wordt bij de overgang van niveau 1 naar niveau 2 een significante sprong voorwaarts gemaakt in de kans op werk. Vervolgens neemt deze kans bij niveau 3 nog iets toe, maar dit is niet significant. Voor deze sector ligt de grens van opleidingen die een relatief goede kans bieden op werk dan ook bij niveau 2.

Figuur 2.8

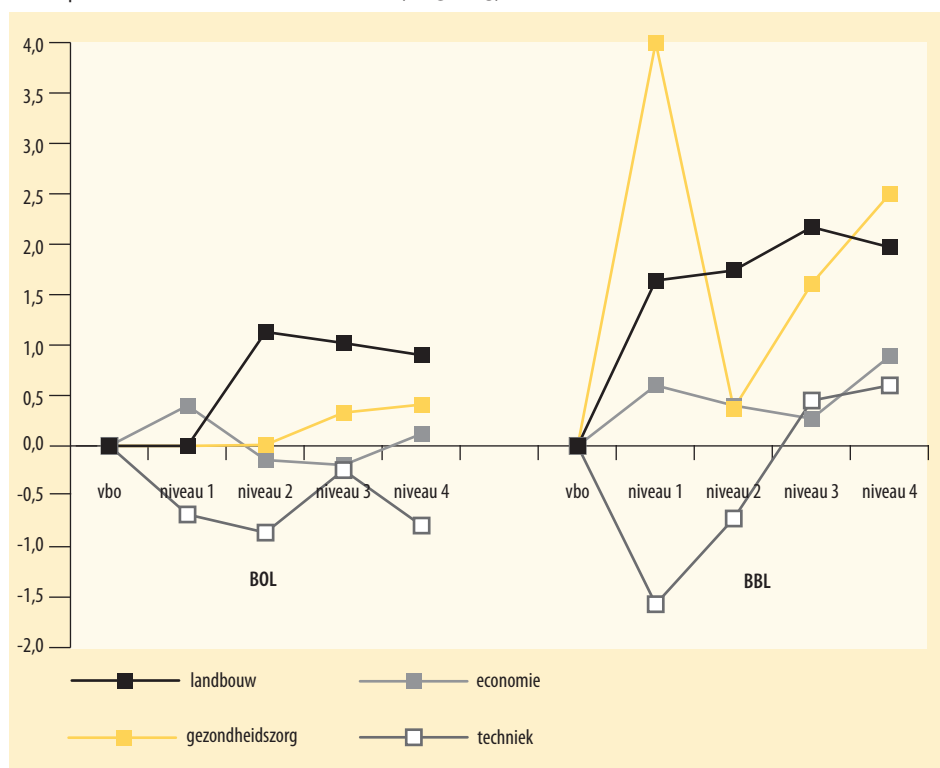
Kans op werk naar sector (2003-2005)

In figuur 2.9 wordt de kans op een vast dienstverband weergegeven. Opvallend voor de BOL is dat bij de sectoren gezondheidszorg, techniek en economie de verschillende opleidingsniveaus een vrijwel gelijke kans bieden op vast werk. Bij deze sectoren wordt nergens een significante sprong voorwaarts gemaakt in de kans op vast werk. Voor deze sectoren kan geen grens worden bepaald van opleidingen die zich significant onderscheiden van andere opleidingen in de kans op vast werk. Enige uitzondering voor de BOL is de sector landbouw. Hier geldt dat schoolverlaters die een opleiding van niveau 2 hebben gevolgd een significant grotere kans hebben op vast werk dan schoolverlaters van het VBO. De grens van opleidingen die een goede kans bieden op een vast dienstverband ligt bij de sector landbouw dan ook bij niveau 2 van de BOL.

Figuur 2.9

Kans op een vast dienstverband naar sector (2003-2005)

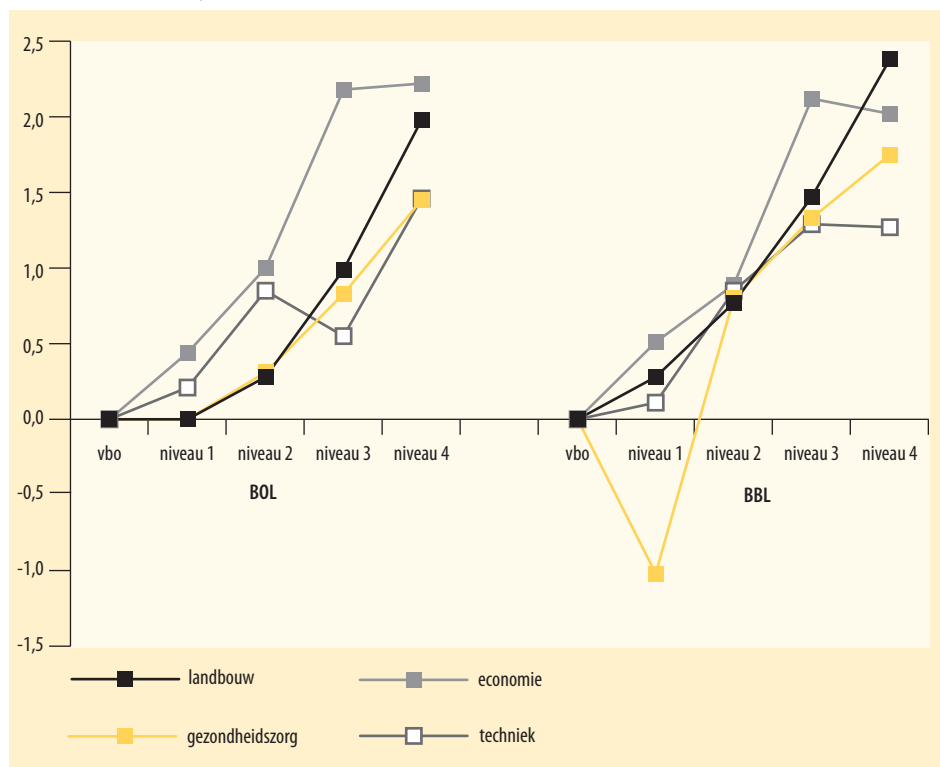

Voor de sector landbouw van de BBL geldt dat schoolverlaters van niveau 1 al een significant betere kans hebben op een vast dienstverband dan schoolverlaters VBO landbouw. Bij de daaropvolgende opleidingsniveaus van BBL landbouw neemt de kans op werk nog wel iets toe maar niet significant. De grens van opleidingen die een relatief goede kans bieden op vast werk ligt voor BBL landbouw bij niveau 1. Bij BBL gezondheidszorg vindt zowel bij de overgang van VBO naar niveau 1 als bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3 een forse sprong voorwaarts plaats in de kans op vast werk. De sprong van VBO naar niveau 1 is hier het grootst zodat de grens van opleidingen die een relatief goede kans bieden op vast werk hier kan worden gelegd. Bij de BBL techniek onderscheiden opleidingen van niveau 3 en 4 zich duidelijk van opleidingen van lager niveau. Hier wordt bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3 een significante sprong voorwaarts gemaakt in de kans op vast werk. Voor de sector economie geldt dat pas bij de overgang van niveau 3 naar niveau 4 een significante verbetering plaatsvindt in de kans op vast werk. Hier ligt de grens bij niveau 4.

Figuur 2.10 vermeldt het niveau van het beroep van schoolverlaters per sector. Bij de BOL laten de verschillende sectoren vrijwel een vergelijkbaar patroon zien. Zoals verwacht neemt hierbij het niveau van het beroep toe met het opleidingsniveau. Daarbij vindt bij de sectoren landbouw, gezondheidszorg en economie bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3 de grootste toename plaats in het beroepsniveau. Voor deze sectoren ligt hier de grens van opleidingen

die qua niveau een relatief goede baan opleveren. Bij de sector techniek van de BOL ligt deze grens iets hoger, namelijk bij niveau 4.

Figuur 2.10
Niveau van het beroep naar sector (2003-2005)

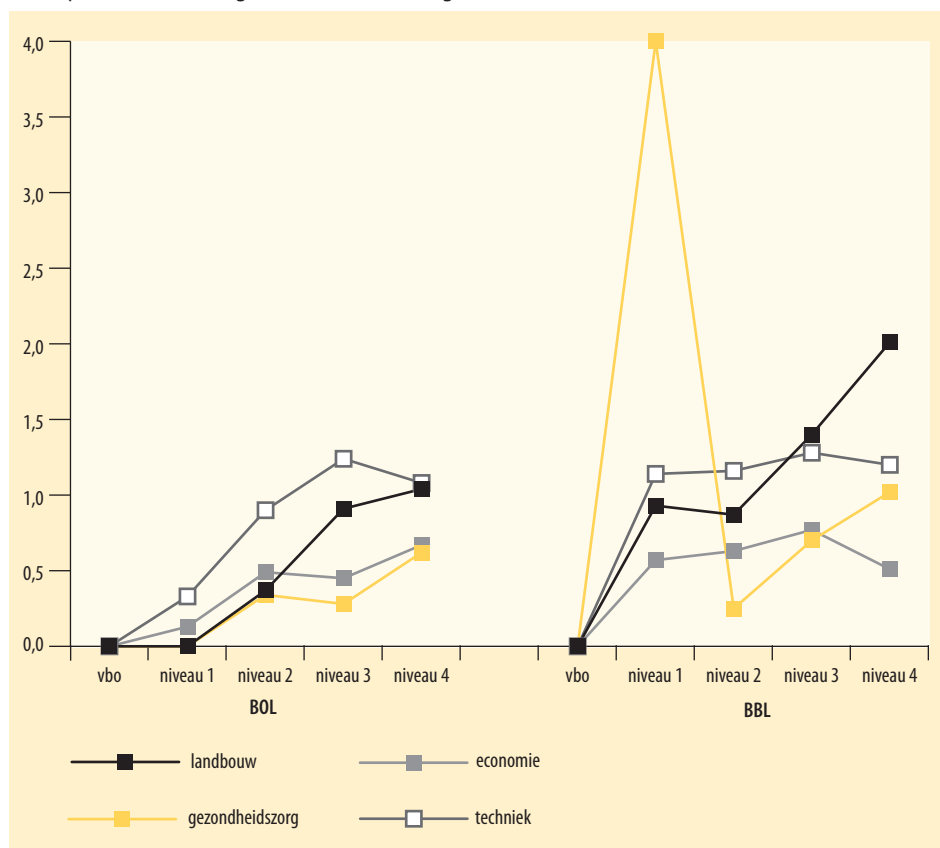
Bij BBL landbouw wordt bij de overgang van niveau 1 naar niveau 2, de overgang van niveau 2 naar niveau 3 én de overgang van niveau 3 naar niveau 4 een significante sprong voorwaarts gemaakt in het beroepsniveau. Uiteindelijk vindt de grootste verbetering in het beroepsniveau plaats bij de overgang van niveau 3 naar niveau 4. Bij BBL gezondheidszorg onderscheiden opleidingen van niveau 2, 3 en 4 zich duidelijk van opleidingen van een lager niveau. Hier wordt bij de overgang van niveau 1 naar niveau 2 de grootste sprong voorwaarts gemaakt in het beroepsniveau. Ook bij BBL techniek en BBL economie neemt in zekere mate het beroepsniveau toe met de stijging van het opleidingsniveau. Hier vindt echter alléén bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3 een significante verbetering plaats in het beroepsniveau. Kortom, voor deze sectoren ligt de grens van opleidingen die qua niveau een relatief goede baan opleveren bij niveau 3.

Figuur 2.11 toont de kans op een baan in de eigen of verwante richting. Bij de sector BOL landbouw wordt bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3 een relatief grote sprong voorwaarts gemaakt in de kans op een baan in de eigen/verwante richting. Hier ligt voor BOL landbouw de grens van opleidingen die qua richting goede banen opleveren. Bij BOL gezondheidszorg, BOL techniek en BOL economie neemt de kans op een baan in de eigen/verwante richting

vrij geleidelijk toe, maar nergens wordt een significante sprong voorwaarts gemaakt. Daarbij geldt dat schoolverlaters van niveau 1, 2, 3 en 4 van BOL gezondheidszorg en BOL economie niet significant verschillen in de kans op een baan in de eigen richting van schoolverlaters van VBO gezondheidszorg en VBO economie. Hierdoor is er voor deze sectoren geen grens te bepalen van opleidingen die een significant beter uitzicht bieden op een baan in de eigen/verwante richting. Dit in tegenstelling tot de sector BOL techniek waar schoolverlaters van niveau 2, 3 en 4 een significant grotere kans hebben op een baan in de eigen richting dan schoolverlaters van VBO techniek. Hier wordt daarom de grens gelegd bij niveau 2.

Figuur 2.11

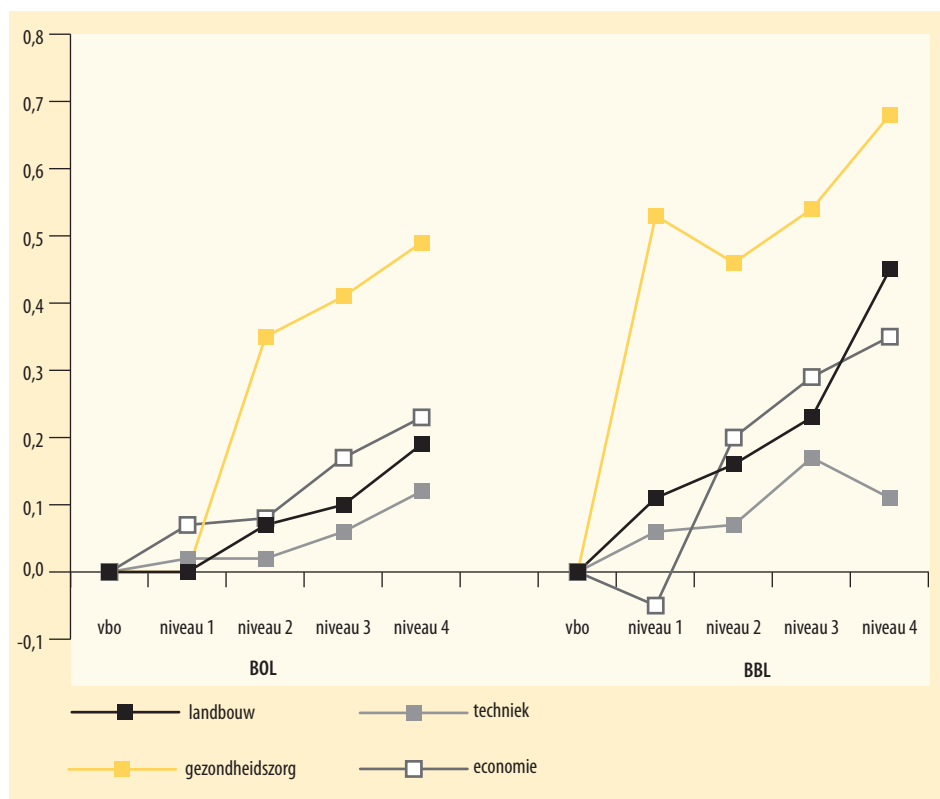
Kans op een baan in de eigen of verwante richting naar sector (2003-2005)

Voor BBL landbouw, BBL gezondheidszorg en BBL techniek geldt dat de grootste verbetering in de kans op een baan in de eigen of verwante richting al plaatsvindt bij de overgang van VBO naar niveau 1. Hier ligt voor deze sectoren de grens van opleidingen die een relatief goede kans bieden op een baan die qua richting aansluit bij de gevolgde opleiding. Voor de sector BBL economie kan daarentegen deze grens niet worden bepaald omdat hier de verschillende opleidingsniveaus een ongeveer gelijke kans bieden op een baan in de eigen of verwante richting.

Tot slot laat figuur 2.12 het bruto uurloon zien. Hieruit blijkt dat de grens van opleidingen die een relatief hoog bruto uurloon bieden behoorlijk verschilt voor de afzonderlijke sectoren van de BOL. Bij BOL landbouw en BOL economie is de relatieve sprong in het bruto uurloon het grootst bij de overgang van niveau 3 naar niveau 4. Voor BOL gezondheidszorg geldt dat bij de overgang van VBO naar niveau 2 al de grootste sprong wordt gemaakt in het bruto uurloon. Bij BOL techniek vindt de grootste verbetering in het bruto uurloon plaats bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3. Dit betekent dat de grens van opleidingen die een relatief goed bruto uurloon opleveren voor BOL gezondheidszorg ligt bij niveau 2, voor BOL techniek bij niveau 3 en voor BOL landbouw en BOL economie bij niveau 4.

Figuur 2.12
Bruto uurloon naar sector (2003-2005)

Bij de BBL verschilt de grens van opleidingen die een relatief goed bruto uurloon bieden ook per sector. Bij BBL gezondheidszorg wordt bij de overgang van het VBO naar niveau 1 de grootste sprong gemaakt in het bruto uurloon. Kortom bij BBL gezondheidszorg onderscheiden niveau 1, 2, 3 en 4 zich duidelijk in het uurloon van het VBO. Voor de overige sectoren van de BBL ligt deze grens van opleidingen die een relatief goed uurloon opleveren wat hoger. Bij BBL techniek vindt bij de overgang van niveau 1 naar niveau 2 de grootste en significante verbetering plaats in het bruto uurloon. Voor de sectoren BBL landbouw en BBL economie is dit bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3.

2.5 Conclusie

In dit hoofdstuk is onderzocht of opleidingen van niveau 2 van de BOL en de BBL voldoen als startkwalificatie wanneer de situatie op de arbeidsmarkt relatief ongunstig is. Hiervoor is bekeken in hoeverre opleidingen van niveau 2 verschillen in het extern rendement van opleidingen die daar vlak boven zitten (de opleidingen op niveau 3 en 4) en opleidingen die daar onder zitten (niveau 1 en VBO). De plaats die opleidingen van niveau 2 in deze vergelijking innemen geeft een indicatie van de positie van deze opleidingen. Een zestal indicatoren is bekeken; (1) de deelname aan vervolgonderwijs (2) de kans op betaald werk (3) de kans op vast werk (4) het niveau van de baan (5) de kans op een baan in de eigen of verwante richting en (6) het bruto uurloon. Eerst zijn drie verschillende perioden onderzocht 1999-2000, 2001-2002 en 2003-2004. In de periode 1999-2000 was de situatie op de arbeidsmarkt nog relatief gunstig voor schoolverlaters. Daarna is de situatie op de arbeidsmarkt verslechterd, waarbij de periode 2003-2004 de minst goede perspectieven biedt voor schoolverlaters. In tabel 2.1 is voor de BOL een overzicht gegeven van de belangrijkste resultaten van de vergelijking tussen jaren. Vermeld wordt tussen welke opleidingsniveaus zich de grootste relatieve verbetering voordoet in termen van opbrengsten op de arbeidsmarkt. Ook wordt aangegeven of deze verbetering significant is.

Tabel 2.1

Bepaling van de grens van opleidingen van de BOL die een relatief goede start bieden op de arbeidsmarkt, voor verschillende jaren

BOL	1999-2000	2001-2002	2003-2004
Deelname aan vervolgonderwijs	VBO - niveau 1*	VBO - niveau 1*	VBO - niveau 1*
Kans op werk	VBO - niveau 1*	niveau 2 - niveau 3*	niveau 2 - niveau 3*
Kans op een vast dienstverband	niveau 2 - niveau 3*	niveau 2 - niveau 3*	≈
Niveau van het beroep	niveau 1 - niveau 2*	niveau 1 - niveau 2*	niveau 2 - niveau 3*
Kans op een baan in de eigen richting	niveau 2 - niveau 3*	niveau 1 - niveau 2*	niveau 1 - niveau 2
Bruto uurloon	VBO - niveau 1*	VBO - niveau 1*	VBO - niveau 1*

* = significant verschil tussen opeenvolgende niveaus op 5%-niveau

≈ = de opleidingen bieden een vrijwel gelijke kans op de arbeidsmarkt

Bij de BOL ligt in de periode 1999-2000 de grens van opleidingen die een significante verbetering opleveren in opbrengsten drie maal bij de overgang van VBO naar BOL niveau 1 (deelname aan vervolgonderwijs, kans op werk en bruto uurloon). Eén maal ligt deze grens bij de overgang van niveau 1 naar niveau 2 (niveau van het beroep) en twee maal bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3 (kans op een vast dienstverband en kans op een baan in de eigen richting). In 2001-2002 kan bij de BOL de grens van opleidingen die een significante verbetering opleveren twee maal worden gelegd tussen het VBO en BOL niveau 1 (deelname aan vervolgonderwijs en bruto uurloon), twee maal tussen niveau 1 en niveau 2 (niveau van het beroep en kans op een baan in de eigen richting) en twee maal tussen niveau 2 en niveau 3 (kans op werk en kans op een vaste dienstverband). In 2003-2004 ligt de grens van opleidingen die relatief goede opbrengsten opleveren twee maal tussen het VBO en BOL niveau 1 (deelname aan vervolgonderwijs en bruto uurloon), éénmaal tussen niveau 1 en niveau 2 (baan in de eigen richting) en twee maal tussen niveau 2 en niveau 3 (kans op werk en niveau van het beroep). Voor één indicator kan voor 2003-2004 de grens niet worden bepaald (kans op een vast dienstverband) omdat voor de verschillende opleidingsniveaus de opbrengsten vrijwel gelijk zijn.

Uit het bovenstaande kan worden geconcludeerd dat voor de BOL de grens van opleidingen die relatief goede opbrengsten op de arbeidsmarkt genereren in de afgelopen jaren langzaam is verschoven naar een hoger opleidingsniveau. In 1999-2000 en 2001-2002 geldt dat opleidingen van niveau 2 zich bij vier van de zes indicatoren onderscheiden van opleidingen van een lager niveau. In 2003-2004 geldt dit nog maar voor drie van de zes indicatoren. Wanneer als uitgangspunt wordt genomen dat opleidingen van BOL niveau 2 bij meer dan de helft van de indicatoren een relatief grote verbetering in opbrengsten moeten opleveren in vergelijking met de lagere opleidingsniveaus, dan voldoen opleidingen van BOL niveau 2 hier alléén aan in de periode 1999-2000 en 2001-2002, en *niet* in de periode 2003-2004. Dit wijst er op dat opleidingen van BOL niveau 2 in mindere mate voldoen als startkwalificatie op het moment dat de situatie op de arbeidsmarkt relatief ongunstig is.

Tabel 2.2

Bepaling van de grens van opleidingen van de BOL die een relatief goede start bieden op de arbeidsmarkt, per sector (2003-2005)**

BOL	landbouw	gezondheidszorg	techniek	economie
Deelname aan vervolgonderwijs	VBO-niveau 2*	VBO-niveau 2*	niveau 2-niveau 3*	VBO-niveau 1*
Kans op werk	niveau 3-niveau 4*	niveau 2-niveau 3*	≈	niveau 2-niveau 3*
Kans op een vast dienstverband	VBO-niveau 2*	≈	≈	≈
Niveau van het beroep	niveau 2-niveau 3*	niveau 2-niveau 3*	niveau 3-niveau 4*	niveau 2-niveau 3*
Kans op een baan in de eigen richting	niveau 2-niveau 3*	≈	niveau 1-niveau 2*	≈
Bruto uurloon	niveau 3-niveau 4*	VBO-niveau 2*	niveau 2-niveau 3*	niveau 3-niveau 4*

* = significant verschil tussen opeenvolgende niveaus op 5%-niveau

** = voor de sectoren landbouw en gezondheidszorg ontbreken cijfers over niveau 1

≈ = de opleidingen bieden een vrijwel gelijke kans op de arbeidsmarkt

In hoeverre dit voor alle sectoren van de BOL geldt kan worden achterhaald aan de hand van tabel 2.2. In deze tabel zijn de resultaten samengevat van de vergelijking van sectoren van de BOL. Ook hier is vermeld tussen welke opleidingsniveaus zich de grootste relatieve verbetering voordoet in termen van opbrengsten op de arbeidsmarkt. Het betreft hier de periode 2003-2005. Eerder is deze vergelijking gemaakt voor de periode 1999-2002 (ROA, 2003). Bij de sectoren BOL landbouw en BOL gezondheidszorg onderscheiden opleidingen van niveau 2 zich slechts bij twee van de zes indicatoren van de lagere opleidingsniveaus. Voor de sectoren BOL techniek en BOL economie is dit nog minder vaak het geval, namelijk bij één van de zes indicatoren. Het blijkt dat de grens van opleidingen die relatief goede opbrengsten opleveren in veel gevallen hoger ligt namelijk bij niveau 3 van de BOL en soms zelfs bij niveau 4. Hieruit kan worden geconcludeerd dat op dit moment bij alle sectoren opleidingen van BOL niveau 2 in onvoldoende mate voldoen als startkwalificatie. Ter vergelijking: in de periode 1999-2002 leverden bij de sectoren landbouw, economie en gezondheidszorg opleidingen van BOL niveau 2 bij drie van de zes indicatoren relatief goede opbrengsten. Bij de sector BOL techniek was dit zelfs bij vier van de zes indicatoren. Ook hieruit kan worden geconcludeerd dat bij de BOL de grens van opleidingen die relatief goede opbrengsten genereren op de arbeidsmarkt verschuift naar een hoger opleidingsniveau wanneer de situatie op de arbeidsmarkt verslechtert. Uit onze analyses blijkt dat dit met name het geval is bij de sectoren BOL techniek en BOL economie.

In tabel 2.3 zijn de resultaten samengevat van de vergelijking tussen jaren voor de BBL. Voor de BBL geldt dat de grens van opleidingen die relatief goede opbrengsten opleveren op de

arbeidsmarkt sterk wisselt voor de verschillende jaren. Voor 1999-2000 geldt voor vijf van de zes indicatoren dat opleidingen van BBL niveau 2 relatief goede opbrengsten opleveren op de arbeidsmarkt. In 2001-2002 geldt dit echter maar voor twee van de zes indicatoren. Daarentegen leveren in 2003-2004 opleidingen van BBL niveau 2 bij alle zes indicatoren relatief goede opbrengsten. Bovendien laten opleidingen van BBL niveau 1 in 2003-2004 bij vijf van de zes al een significante verbetering zien in opbrengsten op de arbeidsmarkt in vergelijking met het VBO. Hiermee lijkt het er op dat voor de BBL als geheel andere omstandigheden dan de situatie op de arbeidsmarkt de grens bepalen van opleidingen die relatief goede opbrengsten bieden op de arbeidsmarkt. In hoeverre dit laatste geldt voor alle sectoren van de BBL komt aan de orde in tabel 2.4.

Tabel 2.3

Bepaling van de grens van opleidingen van de BBL die een relatief goede start bieden op de arbeidsmarkt, voor verschillende jaren

BBL	1999-2000	2001-2002	2003-2004
Deelname aan vervolgonderwijs	VBO - niveau 1*	VBO - niveau 1*	VBO - niveau 1*
Kans op werk	VBO - niveau 1*	niveau 1 - niveau 2*	VBO - niveau 1*
Kans op een vast dienstverband	VBO - niveau 1*	niveau 2 - niveau 3*	VBO - niveau 1*
Niveau van het beroep	niveau 2 - niveau 3*	niveau 2 - niveau 3*	niveau 1 - niveau 2*
Kans op een baan in de eigen richting	niveau 1 - niveau 2*	niveau 2 - niveau 3*	VBO - niveau 1*
Bruto uurloon	VBO - niveau 1*	niveau 3 - niveau 4*	VBO - niveau 1*

* = significant verschil tussen opeenvolgende niveaus op 5%-niveau

Tabel 2.4 geeft een overzicht van de vergelijking tussen sectoren van de BBL voor de jaren 2003-2005. Voor BBL landbouw geldt voor vijf van de zes indicatoren dat opleidingen van niveau 2 relatief goede opbrengsten opleveren op de arbeidsmarkt. Bij BBL gezondheidszorg geldt dit zelfs voor alle zes indicatoren, bij BBL techniek voor drie van de zes indicatoren en bij BBL economie voor slechts twee van de zes indicatoren. Dit betekent dat op dit moment bij de BBL vooral opleidingen van niveau 2 van de sectoren landbouw en gezondheidszorg voldoen als startkwalificatie. Dit geldt in veel mindere mate voor de sectoren techniek en economie. Ter vergelijking: in de periode 1999-2002 geldt dat bij de sector landbouw opleidingen van BBL niveau 2 bij drie van de zes indicatoren relatief goede opbrengsten op de arbeidsmarkt leverden. Bij de sectoren gezondheidszorg, techniek en economie was dit bij vier van de zes indicatoren. Kortom bij de sectoren landbouw en gezondheidszorg voldoen opleidingen van BBL niveau 2 nu beter dan voorheen als startkwalificatie, terwijl bij de sectoren techniek en economie van de BBL opleidingen van niveau 2 juist in mindere mate dan voorheen voldoen. Dit lijkt er op te wijzen dat de minder gunstige situatie op de arbeidsmarkt vooral van invloed is op het extern rendement van opleidingen van de sector techniek en economie van de BOL en de BBL.

Geconcludeerd kan worden dat opleidingen van BOL niveau 2 in mindere mate een goede positie op de arbeidsmarkt bieden. Met andere woorden, tijdens ongunstige arbeidsmarktomstandigheden kiezen werkgevers liever voor schoolverlaters met minimaal een BOL of BBL niveau 3 opleiding. Dit geldt met name voor de sectoren techniek en economie van de BOL. Voor de BBL geldt dat opleidingen van niveau 2 van de sectoren landbouw en gezondheidszorg voldoen als startkwalificatie, ook onder minder gunstige omstandigheden op de arbeids-

markt. Dit in tegenstelling tot de sectoren techniek en economie van de BBL, waar opleidingen van niveau 2 veel minder dan voorheen voldoen als startkwalificatie.

Tabel 2.4

Bepaling van de grens van opleidingen van de BBL die een relatief goede start bieden op de arbeidsmarkt, per sector (2003-2005)**

BBL	landbouw	gezondheidszorg	techniek	economie
Deelname aan vervolgonderwijs	VBO-niveau 1*	VBO-niveau 1*	VBO-niveau 1*	VBO-niveau 1*
Kans op werk	VBO-niveau 1*	VBO-niveau 1*	niveau 3-niveau 4*	niveau 1-niveau 2*
Kans op een vast dienstverband	VBO-niveau 1*	VBO-niveau 1*	niveau 2-niveau 3*	niveau 3-niveau 4*
Niveau van het beroep	niveau 1-niveau 2*	niveau 1-niveau 2*	niveau 2-niveau 3*	niveau 2-niveau 3*
Kans op een baan in de eigen richting	VBO-niveau 1*	VBO-niveau 1*	VBO-niveau 1*	≈
Bruto uurloon	niveau 2-niveau 3*	VBO-niveau 1*	niveau 1-niveau 2*	niveau 2-niveau 3*

* = significant verschil tussen opeenvolgende niveaus op 5%-niveau

3

Arbeidsmarkteffecten van voortijdige schooluitval in de beroepsopleidende leerweg

3.1 Inleiding

Voortijdige schooluitval wordt in het algemeen niet alleen gezien als oorzaak van onvoldoende kansen op de arbeidsmarkt maar ook als oorzaak van onvoldoende maatschappelijke participatie. Met name voortijdige schooluitvallers zonder een startkwalificatie, dat wil zeggen een diploma in het secundair beroepsonderwijs (BOL of BBL) op minimaal niveau 2 of een HAVO- of VWO-diploma, lopen een groot risico. Volgens – niet volledig sluitende – RMC-registraties waren er in het schooljaar 2003/2004 rond de 64000 voortijdige schoolverlaters (zie Steeg van der en Webbink, 2006). Binnen het voortgezet onderwijs komt voortijdig schoolverlaten voornamelijk voor in het VMBO en veel minder vaak in het HAVO of het VWO. Zo verlaten 2,5% van de leerlingen die in het VMBO instromen de school voortijdig zonder diploma (OCW, 2006), en verlaten 5% van de leerlingen voortijdig het onderwijs na het behalen van een VMBO diploma (OCW, 2006). Ook in het secundair beroepsonderwijs (BOL en BBL), waar ongeveer 16% van de scholieren voortijdig en onge-diplomeerd de opleiding verlaat (OCW, 2006) concentreert zich voortijdige schooluitval op het laagste niveau. In totaal valt in eerste instantie dus ongeveer een kwart uit zonder startkwalificatie. Uiteindelijk heeft van de 18-24 jarigen wel rond de 86% minimaal het niveau van de startkwalificatie behaald. Naast het type en het niveau van het onderwijs heeft eerder onderzoek (zie bijvoorbeeld De Wit & Dekkers, 1997 of ROA, 2001) aangetoond dat sociale herkomst een belangrijke rol speelt bij de kans op het voortijdig verlaten van de school. Uit deze onderzoeken blijkt bijvoorbeeld dat allochtone jongeren significant vaker de opleiding zonder diploma op zak verlaten dan hun autochtone studiegenoten.

Centraal in dit hoofdstuk staat daarom vooral de vraag wat de individuele (korte termijn) arbeidsmarkteffecten van voortijdige schooluitval in de beroepsopleidende leerweg (BOL) zijn. In het bijzonder wordt ingegaan op een drietal dimensies: ‘werkgelegenheid’, ‘werkze-kerheid’ en ‘kwaliteit van het werk’. De opzet en de vraagstelling in dit hoofdstuk is daarbij analoog aan een eerder onderzoek gepresenteerd in de schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2000 rapportage (ROA, 2001). Een belangrijke reden om dit eerdere onderzoek te herhalen is het feit dat in de afgelopen jaren de algemene arbeidsmarktsituatie zich duidelijk heeft verslechterd. Dit hoofdstuk geeft daarom niet alleen een update van het eerdere onderzoek maar laat ook zien in hoeverre de conjuncturele verslechtering een relatief gezien sterkere invloed heeft gehad op de arbeidsmarktsituatie van niet-gediplomeerde schoolverlaters ten opzichte van gediplomeerde schoolverlaters. Een belangrijke vraag is of de niet-gediplomeerde schoolverlaters nog steeds, zoals in het eerder onderzoek is gerapporteerd, een vergelijkbare kans op betaald werk hebben als hun gediplomeerde studiegenoten. Het

onderzoek concentreert zich op BOL schoolverlaters en is gebaseerd op de meest recente BVE-Monitor meting.

Dit hoofdstuk is als volgt opgebouwd. Eerst wordt een precieze werkdefinitie van schooluitval gegeven. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen voortijdige schooluitvallers die op het moment van bevraging (zo'n anderhalf jaar na het verlaten van de school) opnieuw aan een opleiding zijn begonnen (de zogenaamde 'schoolstakers') en voortijdige schooluitvallers die hun opleiding in het schooljaar 2003/2004 zonder volledig diploma hebben verlaten en tot het moment van bevraging niet meer in het onderwijs zijn teruggekeerd of, indien teruggekeerd naar een opleiding, deze opleiding alweer zonder diploma op zak hebben verlaten. De eerste groep ('schoolstakers') komt aan bod in het begin van dit hoofdstuk, de tweede groep ('schooluitvallers') staat centraal in het tweede gedeelte van dit hoofdstuk. Daarna worden de drie groepen schoolverlaters beschreven op basis van een aantal achtergrondkenmerken. In paragraaf 3.4 wordt dan nader op de intrede op de arbeidsmarkt en de huidige arbeidsmarktsituatie ingegaan. Tot slot geeft paragraaf 3.5 een conclusie.

3.2 Onderzoekopzet en definitie schoolstakers en schooluitvallers

Tijdens het reguliere schoolverlateronderzoek, waarover in hoofdstuk 1 uitgebreid gerapporteerd is, zijn naast gediplomeerde schoolverlaters ook schoolverlaters uit hetzelfde schooljaar (2003/2004) aangeschreven die zonder volledig diploma op zak hun opleiding hebben verlaten. De steekproef van schoolverlaters is bij de Informatie Beheer Groep te Groningen getrokken. In totaal zijn er zo'n 16000 schoolverlaters aangeschreven. Deze steekproef is niet volledig landelijk dekkend omdat ROCs in Rotterdam dit jaar aan een aparte door de stad Rotterdam gefinancierde meting meededen. Terwijl het wel mogelijk was deze twee steekproeven wat betreft de gediplomeerde schoolverlaters te verenigen was dit spijtig genoeg niet mogelijk met betrekking tot de niet-gediplomeerde schoolverlaters. Het gevolg is dat de westelijke regio ondervertegenwoordigd is in de onderzoekspopulatie waarover in dit hoofdstuk gerapporteerd wordt. Verder zijn er geen schoolverlaters van de onderwijssector landbouw in deze steekproef opgenomen omdat zij via STOAS Onderzoek apart bevraagd worden.

Zoals in de inleiding aangegeven is de centrale onderzoeksvraag in dit hoofdstuk in hoeverre gediplomeerde schoolverlaters zich onderscheiden van niet-gediplomeerde schoolverlaters met betrekking tot achtergrondkenmerken en in hoeverre het niet hebben van een diploma de arbeidsmarktsituatie en de toekomstperspectieven beïnvloedt. Strikt genomen is een voortijdige schoolverlater iemand jonger dan 23 jaar die zonder startkwalificatie (d.w.z. zonder een diploma in het secundair beroepsonderwijs (BOL of BBL) op minimaal niveau 2 of zonder een HAVO- of VWO-diploma) het onderwijs heeft verlaten. In dit hoofdstuk is het begrip voortijdig schoolverlater echter ruimer gehanteerd en worden ook wel de termen *schooluitvaller* en *schoolstaker* gebruikt. *Schoolstakers* zijn schoolverlaters die hun opleiding in het schooljaar 2003/2004 zonder volledig diploma op zak hebben verlaten maar op moment van bevraging (najaar 2005) weer met een opleiding bezig zijn. Zij zijn vooral van interesse in paragraaf 3.3 waarin stilgestaan wordt bij de vraag in hoeverre gediplomeerde schoolverlaters verschillen van niet-gediplomeerde schoolverlaters met betrekking tot enkele achtergrondkenmerken. De term *schooluitvallers* aan de andere kant zal gebruikt worden voor de groep respondenten die hun opleiding in het schooljaar 2003/2004 zonder volledig diploma hebben

verlaten en tot het moment van bevraging niet meer in het onderwijs zijn teruggekeerd of, indien teruggekeerd naar een opleiding, deze opleiding alweer zonder diploma op zak hebben verlaten.

Tabel 3.1 geeft een overzicht van het aantal respondenten en de percentages binnen de onderzoekspopulatie dat gediplomeerd, schoolstaker of schooluitvaller is. Van de 3210 respondenten zijn rond 8 van de 10 respondenten schoolverlaters met een volledig diploma op zak. 9% heeft de opleiding zonder volledig diploma verlaten maar is ondertussen weer met een opleiding bezig en 10% heeft schijnbaar hun onderwijscarrière definitief gestopt.

Tabel 3.1
Gediplomeerde schoolverlaters, schoolstakers en schooluitvallers

	%	N
Gediplomeerden	81	2595
Schoolstakers	9	286
Schooluitvallers	10	329
Totaal	100	3210

3.3 Wie zijn de schoolstakers en de schooluitvallers

In tabel 3.2 zijn de drie groepen schoolverlaters die in dit hoofdstuk onderscheiden worden beschreven op basis van een aantal achtergrondkenmerken. Om te beginnen geeft de tabel aan dat er geen grote verschillen zijn tussen mannen en vrouwen. Terwijl 82% van de vrouwen een diploma op zak heeft, is dat bij de mannen 79%. Interessant is wel te zien dat dit verschil geen impact heeft op schooluitval maar eerder op het staken van de opleiding. Van de mannen die de opleiding zonder diploma verlaten is het net iets meer dan de helft die weer terugkeert in het onderwijs terwijl dit 'slechts' zo'n 40% van de vrouwen betreft. Niet verassend zijn de gediplomeerde schoolverlaters gemiddeld ouder dan de schooluitvallers en de schoolstakers.

Naast het geslacht en de leeftijd wordt in tabel 3.2 ook een opsplitsing naar etniciteit weergegeven. Zoals verwacht is voortijdige schooluitval een groter probleem onder allochtone jongeren dan onder autochtone jongeren. Wel laten de cijfers ook zien dat er een verschil is tussen allochtone jongeren van de 1e generatie en allochtone jongeren van de 2de generatie. Terwijl van de 1e generatie allochtone jongeren die in het schooljaar 2003/2004 een BOL opleiding hebben verlaten 'slechts' 63% een diploma op zak heeft, is dit bij de allochtone jongeren van de 2de generatie 71%.

Verder komt naar voren dat het percentage schooluitval iets hoger is in de regio's west en zuid. Relatief het grootste percentage niet-gediplomeerde schoolverlaters is verder in de opleidingssector economie te vinden (22%) terwijl 85% van de schoolverlaters in de opleidingssector gedrag en maatschappij een diploma op zak heeft. Tot slot komt naar voren dat in de gekozen onderzoekspopulatie het probleem schooluitval of schoolstaking vooral op BOL niveau 1/2 speelt en in minder mate op BOL niveau 3/4.

Om te testen of eventuele verschillen beschreven in tabel 3.2 significant zijn is in een tweede stap een tweetal multivariate analyses uitgevoerd. Ten eerste is de kans op het behalen van

het diploma geschat en ten tweede is voor de groep schoolverlaters die de opleiding zonder diploma op zak hebben verlaten geanalyseerd of er significante verschillen zijn tussen hen die een andere opleiding beginnen en hen die de onderwijs carrière definitief stoppen. Tabel 3.3 geeft de kwalitatieve resultaten van de eerste analyse en tabel 3.4 van de tweede analyse. De volledige analyseresultaten zijn terug te vinden in tabel A.1 van Appendix 2.

Tabel 3.2

Achtergrondkenmerken van gediplomeerde, en niet-gediplomeerde schoolverlaters

	Gediplomeerden	Schoolstakers	Schooluitvallers
Sekse %			
Man	79	11	10
Vrouw	82	7	10
Leeftijd in jaren	21.6	20.6	21.2
Etniciteit %			
Autochtoon	84	7	8
1 ^e generatie allochtoon	63	17	20
2 ^{de} generatie allochtoon	71	13	16
Regio %			
Noord	84	6	10
Oost	85	8	7
West (zonder Rotterdam)	79	10	12
Zuid	76	11	13
Opleidingssector			
Techniek	81	10	9
Economie	78	9	12
Gezondheidszorg	80	10	10
Gedrag en maatschappij	85	7	9
BOL niveau 1/2	59	17	24
BOL niveau 3/4	84	9	8

Uit de eerste multivariate analyse blijkt dat vrouwen significant minder vaak de opleiding zonder diploma verlaten dan hun mannelijke studiegenoten. Verder blijkt dat leeftijd een negatief effect heeft op de kans op voortijdige schooluitval. Hoe ouder iemand is, des te kleiner is de kans op voortijdige schooluitval. Tot slot is de kans bij scholieren van de BOL niveaus 3 en 4 kleiner dan bij de scholieren van de BOL niveaus 1 en 2. Aan de andere kant hebben allochtonen van zowel de eerste als de tweede generatie een verhoogd risico de school zonder diploma te verlaten. Wel is er een significant verschil tussen eerste generatie allochtone jongeren en tweede generatie allochtone jongeren vast te stellen. Uit de analyse blijkt namelijk dat allochtone jongeren van de tweede generatie een significant kleinere kans op voortijdige schooluitval hebben dan allochtone jongeren van de eerste generatie. Tot slot is de kans op voortijdige schooluitval groter in de regio zuid dan in de regio oost, terwijl er geen verschil tussen de regio oost en de andere twee regio's vastgesteld kan worden. Met betrekking

tot de regio zuid zal hier opgemerkt moeten worden dat een groot aantal, en met name de betere, scholieren voor hun middelbare beroepsopleiding de grens naar België oversteken en zij niet in deze steekproef terecht komen.

Tabel 3.3

De invloed van enkele achtergrondkenmerken op de kans op ongediplomeerde uitstroom uit de BOL

	Negatief effect	Positief effect
Ongediplomeerde uitstroom	Vrouw ¹	1 ^e generatie allochtoon ³
	Leeftijd	2 ^{de} generatie allochtoon ³
	BOL 3/4 ²	Zuid ⁴

1 = ten opzichte van man

2 = ten opzichte van BOL 1/2

3 = ten opzichte van autochtoon

4 = ten opzichte van regio oost

Tabel 3.4

De invloed van enkele achtergrondkenmerken op de kans op terugkeer naar een opleidingstraject indien de eerste BOL opleiding zonder diploma is verlaten

	Negatief effect	Positief effect
Terugkeer naar opleiding	Vrouw ¹	Gezondheidszorg ²
	Leeftijd	BOL 3/4 ³

1 = ten opzichte van man

2 = ten opzichte van economie

3 = ten opzichte van BOL 1/2

In een tweede stap is er geanalyseerd in hoeverre achtergrondkenmerken een significant effect hebben op de kans op terugkeer naar een opleiding indien men de eerste BOL opleiding zonder diploma heeft verlaten (zie tabel 3.4). Uit deze analyse blijkt dat vrouwen minder vaak hun weg terug vinden naar een opleiding dan mannen die de eerste opleiding voortijdig hebben verlaten. Met andere woorden, terwijl vrouwen minder vaak met hun opleiding stoppen zijn vrouwen, indien zij stoppen, wel eerder geneigd dit als definitieve stap te zien dan mannen. Verder heeft de leeftijd ook een negatief effect. Hoe ouder de voortijdige schoolverlater des te kleiner de kans op terugkeer. Tot slot laat de analyse zien dat niet-gediplomeerde schoolverlaters van de BOL 3/4 eerder terugkeren dan niet-gediplomeerde schoolverlaters van de BOL 1/2 en dat dit ook geldt voor jongeren die een gezondheidszorgopleiding zonder diploma op zak verlaten vergeleken met jongeren die een economische opleiding voortijdig hebben verlaten. Dit effect zal kunnen samenhangen met het feit dat jongeren na het voortijdige verlaten van een smalle opleiding, zoals de meeste gezondheidszorgopleidingen, een kleinere kans op de arbeidsmarkt hebben dan jongeren die een bredere opleiding, zoals de economische opleiding, voortijdig verlaten. Er zijn geen significante verschillen te vinden tussen de verschillende regio's of naar etniciteit.

3.4 Intrede op de arbeidsmarkt en huidige arbeidsmarktpositie van ongediplomeerde en gediplomeerde schoolverlaters

In deze paragraaf wordt nader op de intrede op de arbeidsmarkt en de huidige arbeidsmarktsituatie (ongeveer anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding) ingegaan. Dit gebeurt aan de hand van drie dimensies: werkgelegenheid, werkzekerheid en kwaliteit van het werk.

Werkgelegenheid

In tabel 3.5 zijn de kwalitatieve resultaten weergegeven van twee analyses met betrekking tot de werkgelegenheid van de schoolverlaters. Ten eerste is een multivariate analyse uitgevoerd om de totale werkloosheidsduur tussen het moment van het verlaten van de school en het moment van de bevraging (zo'n anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding) in kaart te brengen. Ten tweede is een multivariate analyse uitgevoerd om de werkloosheid op moment van bevraging te analyseren. De volledige analyseresultaten zijn terug te vinden in tabel A.2 van Appendix 2.

Uit de resultaten in tabel 3.5 blijkt dat voortijdige schooluitval niet alleen het toetreden op de arbeidsmarkt moeilijker maakt, hetgeen een langere tijd van werkloosheid met zich mee brengt, maar dat voortijdige schoolverlaters ook zo'n anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding een verhoogde kans op werkloosheid hebben vergeleken met hun studiegenoten die wel een diploma op zak hebben. Uit nader onderzoek blijkt verder dat dit zowel voor voortijdige schoolverlaters van de BOL niveaus 1 en 2 als voor voortijdig schoolverlaters van de BOL 3 en 4 geldt. Het is overigens interessant op te merken dat deze bevindingen in scherp contrast staan tot bevindingen in eerder onderzoek uitgevoerd onder schoolverlaters van het schooljaar 1997/1998 (ROA, 2001). Terwijl toen ongediplomeerde schoolverlaters van de krapte op de arbeidsmarkt profiteerden en er geen verschil met betrekking tot de werkloosheid vastgesteld kon worden, heeft de verslechtering op de arbeidsmarkt schijnbaar significant meer effect op de werkgelegenheid van ongediplomeerde schoolverlaters dan van gediplomeerde schoolverlaters. Verder komt naar voren dat oudere schoolverlaters meer moeite hebben werk te vinden, terwijl in vergelijking met schoolverlaters van een economische opleiding de arbeidsmarktsituatie voor schoolverlaters van een BOL gezondheidszorgopleiding positief is. Terwijl zowel allochtone jongeren van de 1^e en de 2de generatie op moment van bevraging een significant hogere werkloosheid hebben dan hun autochtone studiegenoten, zijn het vooraal de allochtone jongeren van de 2de generatie die een relatief langere werkloosheidsduur na het verlaten van de school hebben. Tot slot hebben schoolverlaters in de regio noord een langere werkloosheidsduur dan hun studiegenoten in de regio oost, maar dit vertaalt zich niet in een hogere werkloosheid zo'n anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding.

Tabel 3.5

De invloed van diverse kenmerken op de totale werkloosheidsduur tussen het verlaten van de school en het moment van bevraging en de werkloosheid op het moment van bevraging van ongediplomeerde en gediplomeerde schoolverlaters

	Negatief effect	Positief effect
Totale werkloosheidsduur	Gezondheidszorg ¹	Leeftijd
		2 ^{de} generatie allochtoon ²
		Noord ³
		Voortijdige schooluitval ⁴
Werkloosheid op moment van bevraging	Gezondheidszorg ¹	Leeftijd
		1 ^e generatie allochtoon ²
		2 ^{de} generatie allochtoon ²
		Voortijdige schooluitval ⁴

1 = ten opzichte van economie

2 = ten opzichte van autochtoon

3 = ten opzichte van regio oost

4 = ten opzichte van gediplomeerde schoolverlater

Uit nadere analyse onder de groep ongediplomeerde schoolverlaters blijkt verder dat allochtone jongeren van de 2de generatie niet alleen in vergelijking met autochtone jongeren een langere totale werkloosheidsduur hebben maar dat zij ook een significant langere werkloosheidsduur dan allochtone jongeren van de 1^e generatie laten zien. Tot slot hebben vrouwen zonder diploma op zak een kortere werkloosheidsduur dan hun mannelijke studiegenoten zonder diploma. Dit zal mede een reden kunnen zijn waarom vrouwen die de opleiding staken minder vaak terugkeren naar de schoolbank dan mannelijke schoolstakers.

Werkzekerheid

Naast het bestuderen van het werkgelegenheidsperspectief voor schoolverlaters is het interessant om te kijken in hoeverre er verschillen zijn tussen voortijdige schoolverlaters en gediplomeerde schoolverlaters met betrekking tot het hebben van een vaste aanstelling en het hebben van een voltijdbaan. Tabel 3.6 geeft de kwalitatieve resultaten weer van twee multivariate analyses op de kans een vaste aanstelling op moment van bevraging te hebben en op de kans een voltijdbaan (32 uur of meer) te hebben. De volledige analyseresultaten zijn terug te vinden in tabel A.3 van Appendix 2. In navolging van het resultaat dat de werkgelegenheid voor ongediplomeerde schoolverlaters significant slechter is dan voor gediplomeerde schoolverlaters laat tabel 3.6 zien dat ongediplomeerde schoolverlaters ook significant minder vaak een vaste aanstelling hebben. Er is echter geen verschil te vinden tussen ongediplomeerde en gediplomeerde schoolverlaters met betrekking tot het hebben van een voltijdbaan.¹⁰ Verder komt naar voren dat de werkzekerheid slechter is voor allochtone jongeren. Allochtone jongeren van de 1^e generatie hebben minder vaak dan hun autochtone studiegenoten een vaste aanstelling. Hetzelfde geldt ook voor allochtone jongeren van de 2de generatie maar zij hebben ook minder vaak een voltijdbaan. Uit nader onderzoek blijkt hierbij dat er geen verschil is tussen de allochtone jongeren van de 1^e generatie en de allochtone jongeren van de 2de generatie. Niet verrassend komt verder naar voren dat vrouwen minder vaak een voltijdbaan hebben. Nader onderzoek onder de groep ongediplomeerde schoolverlaters laat zien dat ongediplomeerde vrouwen wel significant vaker een vaste aanstelling hebben dan ongediplomeerde mannen. Dit zal wederom een reden kunnen zijn waarom mannelijke voortijdige schoolverlaters eerder terugkeren naar de schoolbank dan ongediplomeerde vrouwen. Verder komt naar voren dat schoolverlaters van de sector gezondheidszorg vergeleken met schoolverlaters van de sector economie eerder een vaste aanstelling hebben maar ook eerder, samen met schoolverlaters van de sector gedrag en maatschappij, een deeltijdbaan hebben. Schoolverlaters van de sector techniek hebben de hoogste kans op een voltijdbaan. Ten slotte, in vergelijking met de regio oost hebben schoolverlaters in de regio west een hogere kans op een vaste aanstelling en schoolverlaters in de regio noord een kleinere kans op een voltijdbaan.

Kwaliteit van werk

De derde dimensie waaraan verschillen in de arbeidsmarktpositie van gediplomeerde en ongediplomeerde schoolverlaters kunnen worden afgemeten is de kwaliteit van werk. Allereerst wordt de aansluiting tussen de (gedeeltelijk) gevolgde opleiding en de huidige baan besproken voor de werkzame schoolverlaters. Hierbij worden twee aspecten verder geanalyseerd. Ten eerste de aansluiting van de huidige baan bij het (niet) bereikte opleidingsniveau en ten

10. Ook hier gelden deze resultaten zowel voor voortijdige schoolverlaters van de BOL 1/2 als voor voortijdige schoolverlaters van de BOL 3/4.

tweede de aansluiting van de huidige baan bij de gevolgde opleidingsrichting. Beide aspecten zijn bepaald door respondenten te vragen welk opleidingsniveau en welke opleidingsrichting voor de huidige functie door de werkgever werd vereist. Een baan op eigen niveau is daarbij gedefinieerd als een baan die minimaal het niveau van de gevolgde opleiding vereist en een baan in eigen domein als een baan waarvoor de eigen of een verwante opleidingsrichting een voorwaarde is. Tabel 3.7 laat de kwalitatieve resultaten van twee multivariate analyses zien. De volledige analyseresultaten zijn terug te vinden in tabel A.4 van Appendix 2.

Tabel 3.6

De invloed van diverse kenmerken op het hebben van een vaste aanstelling en het hebben van een voltijd-baan op het moment van bevraging

	Negatief effect	Positief effect
Vaste aanstelling	1 ^e generatie allochtoon ¹	Gezondheidszorg ³
	2 ^{de} generatie allochtoon ¹	West ⁴
	Voortijdige schooluitval ²	
Voltijdbaan	Vrouw ⁵	Techniek ³
	2 ^{de} generatie allochtoon ¹	
	Gezondheidszorg ³	
	Gedrag en maatschappij ³	
	Noord ⁴	

1 = ten opzichte van autochtoon

2 = ten opzichte van gediplomeerde schoolverlater

3 = ten opzichte van economie

4 = ten opzichte van regio oost

5 = ten opzichte van man

Tabel 3.7

De invloed van diverse kenmerken op het hebben van een baan op minimaal eigen niveau en het hebben van een baan in het eigen domein

	Negatief effect	Positief effect
Baan op eigen niveau	Voortijdige schooluitval ¹	Vrouw ²
		Leeftijd
		Gezondheidszorg ³
		Gedrag en maatschappij ³
		Bol 3/4 ⁴
Baan in eigen domein	Voortijdige schooluitval ¹	Vrouw ²
		Techniek ³
		Gezondheidszorg ³
		Gedrag en maatschappij ³

1 = ten opzichte van gediplomeerde schoolverlater

2 = ten opzichte van man

3 = ten opzichte van economie

4 = ten opzichte van BOL 1/2

Niet verrassend hebben voortijdige schoolverlaters een verkleinde kans op zowel een baan op het niveau waarvoor de opleiding hen had voorbereid als een baan binnen het eigen domein van deze opleiding. Nader onderzoek laat zelfs zien dat niet alleen voortijdige schoolverlaters van de BOL niveaus 1 en 2 maar ook voortijdige schoolverlaters van de BOL niveaus 3 en 4 in vergelijking tot hun gediplomeerde studiegenoten een significant hogere kans op een baan hebben waarvoor de werkgever slechts een basisonderwijsopleiding vereist. Daarnaast

blijkt uit de analyses dat vrouwen eerder dan mannen een baan op eigen niveau en in het eigen domein hebben, en dat dit ook voor schoolverlaters van de sectoren gezondheidszorg en gedrag en maatschappij (in vergelijking tot schoolverlaters van de sector economie) geldt. Uit nader onderzoek blijkt overigens dat het positieve effect van vrouw op baan op eigen niveau ook binnen de groep uitvallers vast te stellen is. Tot slot heeft de leeftijd en het hebben gevolgd van een BOL niveau 3/4 opleiding (met of zonder succes) een positief effect op het hebben van een baan op eigen niveau.

Naast de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de huidige functie is het salaris natuurlijk een belangrijke indicator van de kwaliteit van werk. Tabel 3.8 geeft de kwalitatieve resultaten van een multivariate analyse op het bruto uursalaris in de huidige functie. De volledige analyseresultaten zijn terug te vinden in tabel A.4 van Appendix 2.

Zoals in de eerder gepresenteerde analyses heeft het voortijdig verlaten van de opleiding ook op het salaris een negatief effect. Niet-gediplomeerde schoolverlaters verdienen zo'n 12% minder dan hun gediplomeerde studiegenoten. Dit geldt zowel voor niet-gediplomeerde schoolverlaters van de BOL 1/2 (in vergelijking met hun gediplomeerde studiegenoten) als voor niet-gediplomeerde schoolverlaters van de BOL 3/4 (in vergelijking met hun gediplomeerde studiegenoten). Hierbij is het wel van belang op te merken dat dit verschil komt omdat niet-gediplomeerden, zoals eerder aangegeven, in andere banen terecht komen (bijvoorbeeld lager functieniveau). Indien baankenmerken (aansluiting niveau en richting van opleiding en baan) en aanstellingskenmerken (vaste baan en voltijdbaan) in de analyse opgenomen worden, vervalt het significant effect van het niet hebben van een diploma. Met andere woorden, het verschil in de arbeidsmarktsituatie tussen gediplomeerde en niet-gediplomeerde schoolverlaters is te vinden in het type aanstelling en het type baan dat men heeft.

Een negatief effect op het salaris is verder te vinden bij schoolverlaters uit de regio noord (ten opzichte van de regio oost). Een positief effect op het uursalaris heeft de leeftijd, het hebben gevolgd van een opleiding in de sectoren techniek, gezondheidszorg en gedrag en maatschappij (ten opzichte van een economische opleiding) en een opleiding op BOL niveau 3/4 (ten opzichte van een opleiding op niveau 1/2)

Tabel 3.8

De invloed van diverse kenmerken op het bruto uursalaris in de huidige functie

	Negatief effect	Positief effect
Bruto uursalaris	Voortijdige schooluitval ¹	Leeftijd
	Noord ²	Techniek ³
		Gezondheidszorg ³
		Gedrag en maatschappij ³
		BOL 3/4 ⁴

1 = ten opzichte van gediplomeerde schoolverlater

2 = ten opzichte van regio oost

3 = ten opzichte van economie

4 = ten opzichte van BOL 1/2

Tevredenheid en carrièremogelijkheden

Tot slot van deze paragraaf wordt op een tweetal factoren ingegaan die naast het salaris voor veel werknemers hoog scoren wat betreft de kwaliteit van werk. Ten eerste is er in een multivariate analyse bekeken in hoeverre de carrièremogelijkheden die de huidige baan biedt verschillen tussen gediplomeerde en niet-gediplomeerde schoolverlaters. Hierbij gaat het om een eigen inschatting van de carrièremogelijkheden. Ten tweede is een vergelijkbare analyse uitgevoerd met betrekking tot de tevredenheid van de schoolverlaters met de huidige functie. De volledige analyseresultaten zijn terug te vinden in tabel A.4 van Appendix 2.

Vergelijkbaar met de analyse met betrekking tot het salaris komt zowel bij de analyse met betrekking tot de carrièremogelijkheden als bij de analyse met betrekking tot de tevredenheid van de schoolverlaters met de huidige functie naar voren dat niet-gediplomeerde schoolverlaters het slechter doen dan gediplomeerde schoolverlaters¹¹ (zie tabel 3.9). Ook hier laat nadere analyse zien dat het verschil tussen gediplomeerde en niet-gediplomeerde schoolverlaters weg verklaard wordt door het toevoegen van baankarakteristieken. Met andere woorden, de carrièremogelijkheden van niet-gediplomeerde schoolverlaters en de tevredenheid met hun functie verschilt van de carrièremogelijkheden van gediplomeerde schoolverlaters en hun tevredenheid omdat zij in verschillende banen werkzaam zijn. Verder komt in de analyse naar voren dat vrouwen minder carrièremogelijkheden hebben, dat carrièremogelijkheden met de leeftijd afnemen en zijn het vooral schoolverlaters van een gezondheidszorgopleiding die hun carrièremogelijkheden positief inschatten. Tot slot komt er geen significant verschil tussen autochtone jongeren en allochtone jongeren naar voren.

Schoolverlaters van de opleidingssector gezondheidszorg zijn gemiddeld ook meer tevreden met hun functie dan schoolverlaters van de opleidingssector economie. Een significant negatief effect is er naast het effect van voortijdige schooluitval alleen te vinden voor schoolverlaters van de 2de generatie allochtonen.

Tabel 3.9

De invloed van diverse kenmerken op tevredenheid met de functie en de mate waarin de functie toekomstperspectieven biedt

	Negatief effect	Positief effect
Carrièremogelijkheden	Voortijdige schooluitval ¹ Vrouw ² Leeftijd Noord ³	Gezondheidszorg ⁴
Tevredenheid met functie	Voortijdige schooluitval ¹ 2de generatie allochtoon ⁵	Gezondheidszorg ⁴

1 = ten opzichte van gediplomeerde schoolverlater

2 = ten opzichte van man

3 = ten opzichte van regio oost

4 = ten opzichte van economie

5 = ten opzichte van autochtoon

11. Ook hier gelden deze resultaten zowel voor voortijdige schoolverlaters van de BOL 1/2 als voor voortijdige schoolverlaters van de BOL 3/4.

3.5 Conclusie

In dit hoofdstuk is bekeken in hoeverre gediplomeerde BOL-schoolverlaters zich onderscheiden van niet-gediplomeerde BOL-schoolverlaters met betrekking tot achtergrondkenmerken en in hoeverre het niet hebben van een diploma de arbeidsmarktsituatie en de toekomstperspectieven beïnvloedt. Dit is met behulp van gegevens uit de BVE-Monitor 2005 onderzocht. Naast de gediplomeerde schoolverlaters zijn bij deze meting ook niet-gediplomeerde schoolverlaters aangeschreven. De onderzoekspopulatie is daarbij niet helemaal landelijk dekkend. Aan de ene kant konden schoolverlaters uit Rotterdam niet meegenomen worden en aan de andere kant zijn er bij schoolverlaters van de BOL onderwijssector landbouw geen ongediplomeerde schoolverlaters aangeschreven.

Strikt genomen is een voortijdige schoolverlater iemand jonger dan 23 jaar die zonder startkwalificatie (d.w.z. zonder een diploma in het secundair beroepsonderwijs (BOL of BBL) op minimaal niveau 2 of zonder een HAVO- of VWO-diploma) het onderwijs heeft verlaten. In dit hoofdstuk is het begrip voortijdig schoolverlater echter ruimer gehanteerd en zijn de termen *schooluitvaller* en *schoolstaker* gebruikt. *Schoolstakers* zijn schoolverlaters die hun BOL-opleiding in het schooljaar 2003/2004 zonder volledig diploma op zak hebben verlaten maar op het moment van bevraging (najaar 2005) weer met een opleiding bezig zijn. De term *schooluitvallers* aan de andere kant is gebruikt voor de groep respondenten die hun BOL-opleiding in het schooljaar 2003/2004 zonder volledig diploma hebben verlaten en tot het moment van bevraging niet meer in het onderwijs zijn teruggekeerd of, indien teruggekeerd naar een opleiding, deze opleiding alweer zonder diploma op zak hebben verlaten.

In eerste instantie is onderzocht in hoeverre er verschillen zijn tussen gediplomeerde schoolverlaters en niet-gediplomeerde schoolverlaters (schoolstakers of schooluitvallers) met betrekking tot achtergrondkenmerken. Hierbij is naar voren gekomen dat naast allochtone jongeren, scholieren uit de regio zuid eerder hun opleiding zonder diploma op zak verlaten. In tegenstelling daartoe behoren vrouwen, oudere scholieren en scholieren in de BOL 3/4 minder vaak tot de ongediplomeerde uitstroom. Verder is in deze stap onderzocht of er verschillen zijn tussen niet-gediplomeerde schoolverlaters die weer terugkeren in een opleidingstraject (schoolstakers) en niet-gediplomeerde schoolverlaters die niet terugkeren in een opleidings-traject (schooluitvallers). Hierbij viel op dat vrouwen en oudere niet-gediplomeerde schoolverlaters eerder hun schoolcarrière definitief stoppen terwijl niet-gediplomeerde schoolverlaters die een opleiding in de sector gezondheidszorg volgden eerder terugkeerden naar een opleidingstraject. Dat vrouwen minder snel terugkeren naar een opleiding spoort overigens wel met de bevinding in dit hoofdstuk dat vrouwelijke schooluitvallers relatief gezien betere arbeidsmarktperspectieven hebben dan mannelijke schooluitvallers.

In een tweede stap is onderzocht in hoeverre de arbeidsmarktsituatie van niet-gediplomeerde schoolverlaters verschilt van die van gediplomeerde schoolverlaters. Dit is aan de hand van een drietal dimensies gedaan. Ten eerste de dimensie 'werkgelegenheid', ten tweede de dimensie 'werkzekerheid' en ten derde de dimensie 'kwaliteit van het werk'. Met betrekking tot deze drie dimensies komt duidelijk naar voren dat de arbeidsmarktsituatie van niet-gediplomeerden minder rooskleurig is dan de werksituatie van hun gediplomeerde studiegenoten. Niet alleen zijn niet-gediplomeerde schoolverlaters vaker werkloos dan gediplomeerde schoolverlaters maar hun totale werkloosheidsduur tussen het verlaten van de school en het

moment van bevraging (ongeveer anderhalf jaar later) is ook significant langer. Deze resultaten verschillen duidelijk van de resultaten uit een vergelijkbaar onderzoek uitgevoerd in 2001 (ROA, 2001). De algemene verslechtering van de arbeidsmarkt in de afgelopen jaren lijkt relatief gezien een sterker negatieve invloed te hebben op niet-gediplomeerde schoolverlaters dan op gediplomeerde schoolverlaters. Verder hebben niet-gediplomeerde schoolverlaters minder vaak een vaste aanstelling, vereist hun functie vaker een opleidingsniveau dat lager is dan het gevolgde opleidingsniveau en vinden zij minder vaak een baan die aansluit bij de richting van de opleiding. Niet-gediplomeerden hebben zelfs een duidelijk verhoogde kans een baan te moeten accepteren waarvoor de werkgever niet meer dan basisonderwijs vereist. Dit geldt niet alleen voor niet-gediplomeerde schoolverlaters van de BOL niveaus 1 en 2 maar ook voor niet-gediplomeerde schoolverlaters van de hogere BOL niveaus. Gegeven de relatief slechtere werkgelegenheid, werkzekerheid en kwaliteit van het werk is het verder niet verrassend te zien dat niet-gediplomeerde schoolverlaters minder salaris verdienen dan gediplomeerde schoolverlaters. Hierbij is het van belang op te merken dat het verschil in salaris tussen gediplomeerde en niet-gediplomeerde schoolverlaters in het type baan en het type aanstelling te zoeken is. Verder zal het minimumjeugdloon en het feit dat in een krappe arbeidsmarkt werkgevers geen redenen zien om gediplomeerde schoolverlaters een hoger salaris aan te bieden een rol kunnen spelen.

Tot slot is in dit hoofdstuk bij een tweetal factoren stilgestaan die naast het salaris voor veel werknemers hoog scoren wat betreft de kwaliteit van werk: carrièremogelijkheden binnen de functie en tevredenheid met de functie. Ook hier is een negatief effect van het niet op zak hebben van een diploma naar voren gekomen.

Kortom, niet-gediplomeerden zijn vaker werkloos, langer werkloos, komen vaker in een baan terecht die weinig werkzekerheid biedt, werken vaker op een lager niveau, hebben minder carrièremogelijkheden en zijn minder tevreden met hun functie dan gediplomeerde schoolverlaters.

4

De betekenis van cognitieve kenmerken en de keuze voor een bètatechnische opleiding in het hoger onderwijs

4.1 Inleiding

Voor de Nederlandse samenleving is het van groot belang dat voldoende mensen een bèta- of technische opleiding volgen. Bèta's en technici dragen bij aan het ontwikkelen en toepassen van technologische innovaties. Een tekort aan bèta's of technici zou de ontwikkeling van Nederland naar een kenniseconomie belemmeren. Daarom heeft het kabinet in 2003 ingestemd met het Deltaplan Bèta/techniek dat poogt het dreigende tekort aan kenniswerkers, met name bèta's en technici, tegen te gaan. Hierbij is gekozen voor een brede aanpak, van basisonderwijs tot arbeidsmarkt. Eén van de doelstellingen van het Deltaplan Bèta/techniek is dat meer studenten kiezen voor bèta- en technische opleidingen; in 2007 15% meer instroom en in 2010 15% meer uitstroom (ten opzichte van de absolute aantallen van 2000). Het voortgezet onderwijs, en dan met name HAVO en VWO spelen een belangrijke rol bij het realiseren van deze doelstelling. Hier bevindt zich het grootste potentieel hoog opgeleide kenniswerkers voor de toekomst.

Technische opleidingen hebben in de afgelopen jaren echter te kampen met een relatief lage doorstroom van leerlingen uit het voortgezet onderwijs. Jongeren hebben vaak een negatief beeld van de technische sector. Ze vinden techniek saai of niet interessant genoeg en denken dat ze weinig kunnen verdienen in een technisch beroep. Daarnaast staan bèta- en technische opleidingen bekend als lastig of zwaar. Een bèta- of technische opleiding zou dan ook alleen zijn weggelegd voor leerlingen die goede cijfers behalen voor wis- en natuurkunde. De vraag is echter of leerlingen die op het HAVO of het VWO goede cijfers behalen voor wis- en natuurkunde tegenwoordig nog wel kiezen voor een bèta- of technische vervolgopleiding. Wanneer jongeren denken meer te kunnen verdienen met een andere opleiding, bijvoorbeeld geneeskunde of economie, dan zullen ze wellicht voor deze opleidingen kiezen, ook wanneer ze goede cijfers behalen voor wis- en natuurkunde. Dit zou betekenen dat 'toppers' uit het HAVO en het VWO niet meer kiezen voor een technische opleiding in het hoger onderwijs.

In dit hoofdstuk wordt bekeken in hoeverre de keuze van HAVO- en VWO-schoolverlaters voor een technische vervolgopleiding over de jaren heen is veranderd en welke rol cognitieve kenmerken daarbij spelen. Dit gebeurt met behulp van gegevens uit de VO-monitor van de metingen 1996 tot en met 2005. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van een tweede databron, namelijk gegevens van vier schoolloopbaanonderzoeken van het CBS, het SMVO'77, SLVO'82, VOCL'89 en VOCL'93. Het betreft schoolloopbaanonderzoek onder grote groepen

leerlingen die in 1977, 1982, 1989 en 1993 in het laatste jaar van het basisonderwijs of in het eerste jaar van de brugklas zaten. Van deze leerlingen is de schoolloopbaan gevolgd tot het moment dat ze het voltijd onderwijs hebben verlaten, respectievelijk tot de leeftijd van 29 jaar. Daarbij zijn bij de leerlingen testen afgenomen met betrekking tot schoolprestaties en non-verbale intelligentie. Daardoor zijn de schoolloopbaanonderzoeken van het CBS bij uitstek geschikt om de rol die cognitieve kenmerken van leerlingen spelen bij de keuze voor een technische vervolgopleiding te analyseren. Bovendien is bij de start van ieder schoolloopbaanonderzoek een schriftelijke vragenlijst afgenomen bij de ouders van de leerlingen met als doel om informatie over gezins- en leerlingkenmerken te verzamelen. Daardoor kan met behulp van deze gegevens ook de rol van sociale herkomst van leerlingen op de keuze voor een technische vervolgopleiding worden onderzocht. De schoolloopbaanonderzoeken van het CBS kunnen als representatief worden beschouwd voor alle leerlingen die in het betreffende schooljaar in het laatste jaar van het basisonderwijs/in het eerste jaar van de brugklas zaten.

Dit hoofdstuk is als volgt opgebouwd. Eerst wordt aan de hand van gegevens van de VO-monitor voor de periode 1996-2005 bekeken welk deel van de leerlingen van het HAVO en VWO kiest voor technische vervolgopleiding in het HBO of WO. Dit wordt eerst gedaan voor mannen en vrouwen. Hiermee kan worden aangegeven in hoeverre het aandeel mannelijke en vrouwelijke leerlingen dat kiest voor een technische vervolgopleiding is veranderd in de afgelopen jaren. Daarna wordt dit gedaan voor leerlingen met een eindexamencijfer 7,5 of hoger voor wiskunde. Aan de hand hiervan kan worden aangegeven in hoeverre leerlingen die goede cijfers behalen voor wiskunde nog kiezen voor een technische vervolgopleiding. Bovendien wordt ook de vervolgopleiding bekeken van leerlingen met een eindexamencijfer 7,5 of hoger voor Nederlands. Vervolgens wordt bekeken welk deel van de leerlingen die kiezen voor een technische opleiding in het HBO en WO een andere vooropleiding heeft dan het HAVO of VWO.

Hierna wordt aan de hand van gegevens van de schoolloopbaanonderzoeken van het CBS bekeken in hoeverre cognitieve vaardigheden in de jaren '70, '80 en '90 van invloed zijn op de keuze voor een technische vervolgopleiding. Daarbij gaat het om schoolprestaties, non-verbale intelligentie en schooladvies. Tot slot wordt gekeken naar de rol die andere achtergrondkenmerken als geslacht, sociale herkomst en etniciteit, spelen bij de keuze voor een technische opleiding.

Om aan te sluiten met de indeling van sectoren die het CBS gebruikt bij het schoolloopbaanonderzoek, wordt in dit hoofdstuk een iets andere indeling gebruikt van HBO- en WO-sectoren. Het betreft de volgende indeling; landbouw, techniek, economie, gezondheidszorg, gedrag en maatschappij (sociaal agogisch) en overig.¹² De sector WO techniek bevat daarbij de sectoren WO techniek en WO natuurwetenschappen.

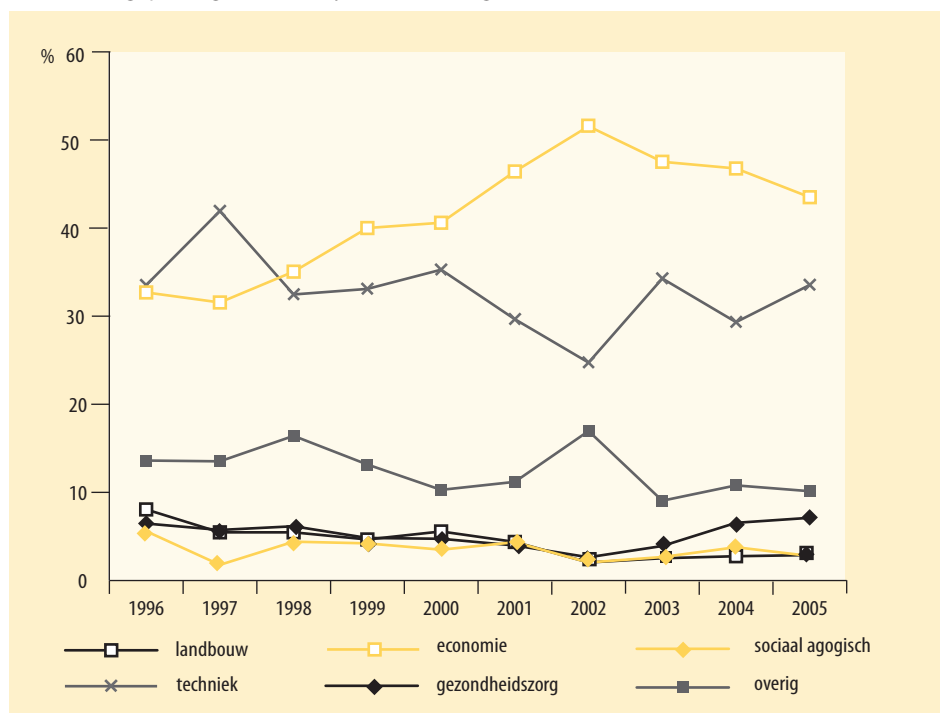
12. De sector HBO overig bevat de sectoren HBO taal en cultuur en HBO onderwijs. De sector WO economie bevat de sectoren WO economie en WO recht en openbare orde. De sector WO overig betreft de sector WO taal en cultuur.

4.2 Sector van de vervolgopleiding 1996-2005

In deze paragraaf wordt ingegaan op de sector van de vervolgopleiding van leerlingen van het HAVO en VWO voor de periode 1996-2005. In figuur 4.1 is de sector van de vervolgopleiding vermeld voor mannelijke schoolverlaters van het HAVO die kiezen voor een vervolgopleiding in het HBO. Het aandeel mannelijke HAVO-leerlingen dat doorstroomt naar een technische vervolgopleiding in het HBO fluctueert in de afgelopen jaren. Dit aandeel is in 1997 het hoogst met 42%. Vervolgens is deze geleidelijk gedaald naar 25% in 2002 en vervolgens weer toegenomen. In 2005 is het aandeel mannelijke schoolverlaters van het HAVO dat doorstroomt naar een technische vervolgopleiding in het HBO met 34% weer gelijk aan dat van 1996. Overigens heeft de sector economie ondertussen de sector techniek 'afgelost' als de meest populaire sector voor een vervolgopleiding. Vanaf 1998 kiezen meer HAVO-schoolverlaters voor economie dan voor techniek. Daarbij is de trend voor de sector economie vrijwel tegengesteld aan die van de sector techniek; wanneer relatief veel leerlingen kiezen voor economie dan kiezen relatief weinig leerlingen voor techniek en andersom. De overige sectoren worden duidelijk minder vaak gekozen als vervolgopleiding door mannelijke schoolverlaters van het HAVO. Daarbij is vooral de populariteit voor HBO landbouw in de afgelopen jaren gedaald.

Figuur 4.1

Sector vervolgopleiding van mannelijke HAVO-leerlingen die doorstromen naar het HBO (1996-2005)

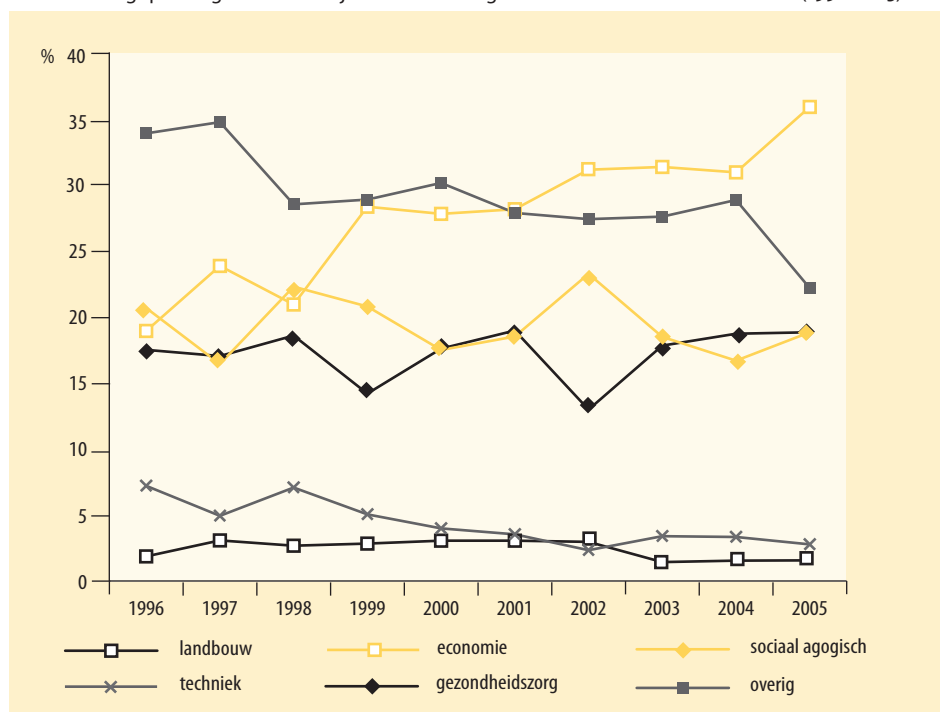

Weinig vrouwen van het HAVO kiezen voor een vervolgopleiding in de sector techniek. Figuur 4.2 laat zien dat dit aandeel in de afgelopen jaren ook nog is gedaald. In 1996 is het aandeel vrouwelijke HAVO-leerlingen dat kiest voor HBO techniek nog 7%. In 2002 is dit

aandeel gehalveerd tot 3,5% en in 2005 kiest 3% van de vrouwelijke HAVO-leerlingen voor een vervolgopleiding HBO techniek. Ook hier geldt dat de sector economie de afgelopen jaren het meest populair is geworden. In 1996 stroomde 19% van de vrouwelijke HAVO-leerlingen door naar HBO economie. In 2005 is dit maar liefst 36%. Bij HBO overig (HBO onderwijs en HBO taal en cultuur) is de trend juist dalend, van 34% in 1996 naar 22% in 2005. De doorstroom van vrouwelijke HAVO-leerlingen naar HBO gezondheidszorg en HBO gedrag en maatschappij fluctueert in de afgelopen jaren, maar is in 1996 vrijwel gelijk aan dat van 2005.

Figuur 4.2

Sector vervolgopleiding van vrouwelijke HAVO-leerlingen die doorstromen naar het HBO (1996-2005)

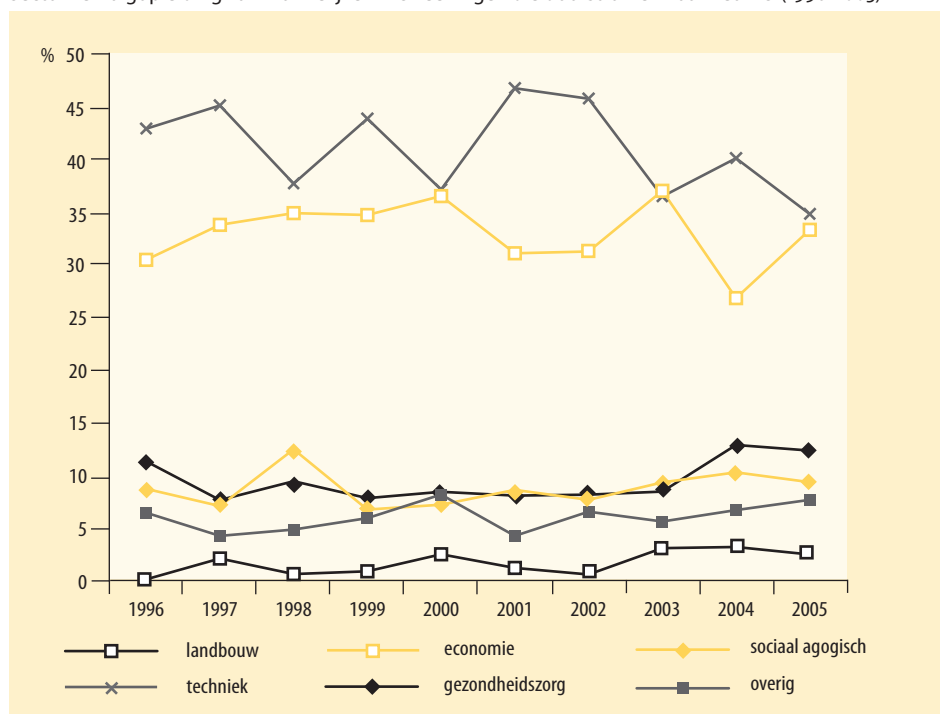

Figuur 4.3 laat voor mannelijke VWO-leerlingen de sector van de vervolgopleiding in het WO zien. Hieruit blijkt dat het aandeel mannelijke VWO'ers dat doorstroomt naar WO techniek¹³ fluctueert in de afgelopen jaren en de trend daarbij is licht dalend. In 1996 kiest 43% van de mannelijke VWO-leerlingen die doorstromen naar het WO voor de sector techniek. In 2005 is dit aandeel relatief laag met 35%. Net als bij mannelijke HAVO-leerlingen zien we dat de trend voor WO economie vrijwel tegengesteld is aan die van WO techniek. Dit geldt voor het VWO-leerlingen met name vanaf meetjaar 2000. Dit lijkt er op te wijzen dat opleidingen techniek in het hoger onderwijs concurreren met opleidingen economie. Verder is de sector WO gezondheidszorg, na een daling in de periode 1997-2003, de afgelopen twee jaar weer populairder geworden onder mannelijke leerlingen van het VWO.

13. WO techniek bevat de sectoren WO techniek en WO natuurwetenschappen.

Figuur 4.3

Sector vervolgopleiding van mannelijke VWO-leerlingen die doorstromen naar het WO (1996-2005)

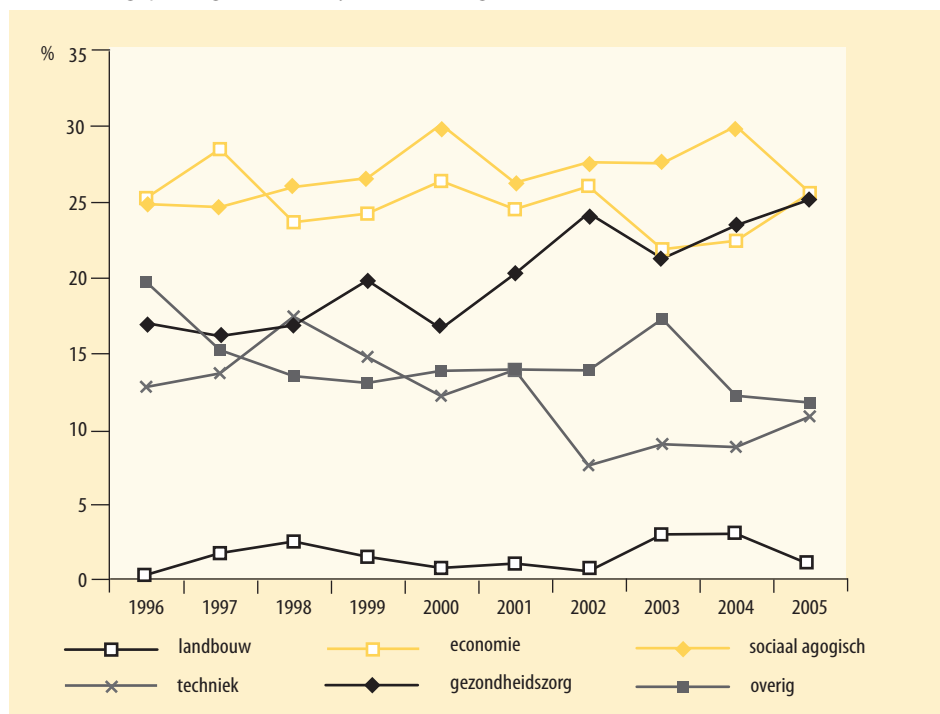

Het aandeel vrouwelijke VWO-leerlingen dat doorstroomt naar de sector techniek van het WO is gedaald in de afgelopen jaren. Dit aandeel is tot en met meetjaar 2001 nog relatief hoog, maar is daarna flink gedaald naar 8 à 9% in de periode 2002-2004. Recent is dit aandeel in 2005 weer iets toegenomen tot 11%. Voor vrouwelijke leerlingen van het VWO zijn de sectoren WO economie, WO gezondheidszorg en WO gedrag en maatschappij het meest populair. Daarbij is vooral het aandeel vrouwelijke VWO-leerlingen dat doorstroomt naar WO gezondheidszorg in de afgelopen jaren aanzienlijk gestegen.

De vraag is of de 'toppers' uit het HAVO en het VWO nog wel kiezen voor een technische opleiding in het hoger onderwijs. We onderzoeken dit door de sector van de vervolgopleiding te bekijken van leerlingen met minimaal een eindexamencijfer 7.5 voor wiskunde voor de periode 1996-2005. Deze leerlingen beschikken over goede mathematische en exacte vaardigheden die nodig zijn voor het volgen van een technische studie in het hoger onderwijs. Nagegaan wordt welk deel van deze leerlingen heeft gekozen voor een technische vervolgopleiding in de afgelopen jaren. Het gaat hierbij om het cijfer voor wiskunde A en wiskunde B. Wanneer leerlingen zowel in wiskunde A als in wiskunde B eindexamen hebben gedaan is hiervan het gemiddelde cijfer genomen. Voor meetjaar 1996 en meetjaar 2002 zijn geen cijfers weergegeven in de figuren omdat in deze jaren de eindexamencijfers niet zijn gevraagd aan de HAVO- en VWO-schoolverlaters. In onze populatie heeft in de afgelopen jaren gemiddeld 20% van de HAVO-leerlingen en 23% van de VWO-leerlingen een eindexamencijfer 7.5 of hoger behaald voor wiskunde.

Figuur 4.4

Sector vervolgopleiding van vrouwelijke VWO-leerlingen die doorstromen naar het WO (1996-2005)

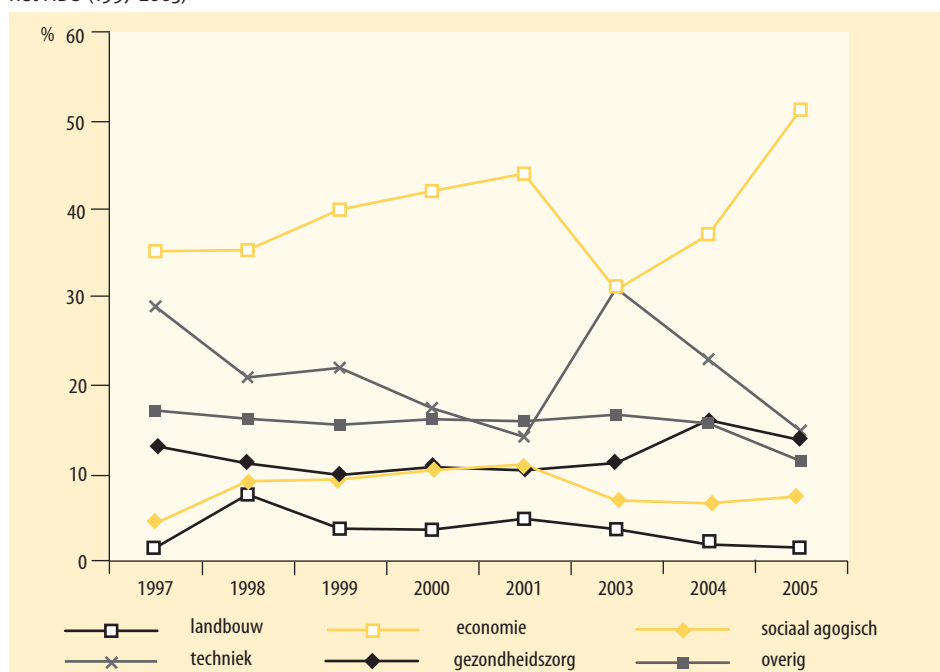

In figuur 4.5 is de sector van de vervolgopleiding weergegeven voor alle HAVO-leerlingen met een eindexamencijfer 7.5 of hoger voor wiskunde. De afgelopen jaren laten een wat wisselend beeld zien. In 1997 en 2003 was het aandeel HAVO-leerlingen met een hoog cijfer voor wiskunde dat doorstroomt naar een technische vervolgopleiding om en nabij de 30%. In 2001 en 2005 is dit aandeel laag met ongeveer 15%. Er is hier echter geen sprake van een dalende of stijgende trend. Wel blijkt opnieuw dat de trend voor de sector economie vrijwel tegengesteld is aan die van de sector techniek. Daarmee lijkt het erop dat opleidingen economie in het HBO vooral concurreren met opleidingen techniek om leerlingen die goede cijfers hebben behaald voor wiskunde in het HAVO. Een andere indicatie hiervoor is dat bij de andere sectoren de doorstroom van HAVO-leerlingen veel minder sterk fluctueert dan bij de sector techniek en economie.

In figuur 4.6 is de sector van de vervolgopleiding vermeld voor leerlingen van het HAVO met eindexamencijfer 7.5 of hoger voor Nederlands. Hoewel het hier niet gaat om mathematische of exacte vaardigheden, betreft het hier wel 'toppers' uit de HAVO-opleiding, maar dan op het gebied van linguïstische vaardigheden. Uit figuur 4.6 komt naar voren dat vrij weinig van deze leerlingen kiezen voor een technische vervolgopleiding in het HBO. In 2005 is dit aandeel 13%. Leerlingen met hoge cijfers voor Nederlands kiezen eerder voor een vervolgstudie in de sector economie (44% in 2005). Overigens fluctueert ook het aandeel HAVO-leerlingen met een hoog cijfer voor Nederlands dat kiest voor een technische vervolgopleiding in de afgelopen jaren behoorlijk. Zo is dit aandeel in 1999 slechts 7%, en vervolgens in 2000 gestegen naar 17%.

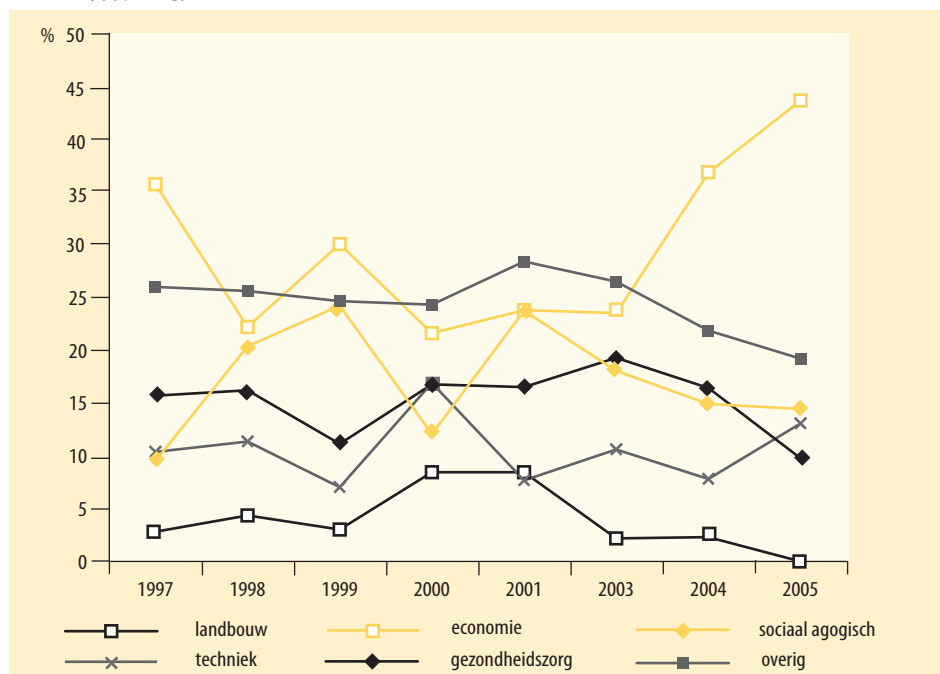
Figuur 4.5

Sector vervolgoeding van HAVO-leerlingen met minimaal een 7,5 voor wiskunde die doorstromen naar het HBO (1997-2005)

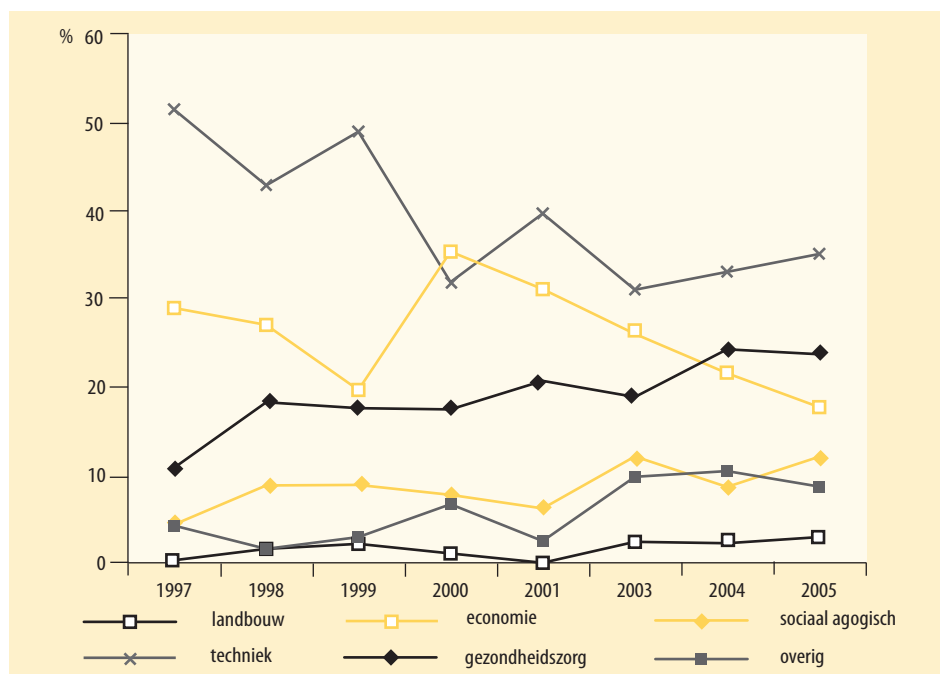
Figuur 4.6

Sector vervolgoeding van HAVO-leerlingen met minimaal een 7,5 voor Nederlands die doorstromen naar het HBO (1997-2005)

Figuur 4.7

Sector vervolgopleiding van VWO-leerlingen met minimaal een 7,5 voor wiskunde die doorstromen naar het WO (1997-2005)

Figuur 4.7 toont de sector van de vervolgopleiding in het WO voor VWO-leerlingen met een eindexamencijfer 7,5 of hoger voor wiskunde. Hier is sprake van een dalende trend. Waar in 1997 nog meer dan de helft van de VWO'ers met een hoog cijfer voor wiskunde doorstroomde naar een technische opleiding in het WO is dit aandeel flink gedaald tot 35% in 2005. Overigens geldt hier niet dat technische opleidingen met economische opleidingen concurreren om VWO'ers met hoge cijfers voor wiskunde, maar eerder met opleidingen gezondheidszorg. De figuur laat zien dat VWO-leerlingen met hoge cijfers voor wiskunde in de afgelopen jaren steeds vaker doorstromen naar de sector WO gezondheidszorg. Opvallend detail hierbij is dat uit hier niet geïllustreerde cijfers blijkt dat geleidelijk aan steeds meer mannelijke VWO'ers met een 7,5 of hoger voor wiskunde kiezen voor WO gezondheidszorg.

Figuur 4.8 laat de sector van de vervolgopleiding zien van VWO-leerlingen met minimaal een 7,5 voor Nederlands die doorstromen naar het WO. Van deze leerlingen kiest doorgaans zo'n 22% voor de sector WO techniek.¹⁴ Dit aandeel is vrij stabiel over de jaren heen. Dit geldt ook voor de overige sectoren. Enige uitzondering is hier de sector WO gezondheidszorg. VWO'ers met hoge cijfers voor Nederlands kiezen in de afgelopen jaren steeds vaker voor WO gezondheidszorg. Hierbij gaat het vooral om de vrouwelijke VWO'ers.

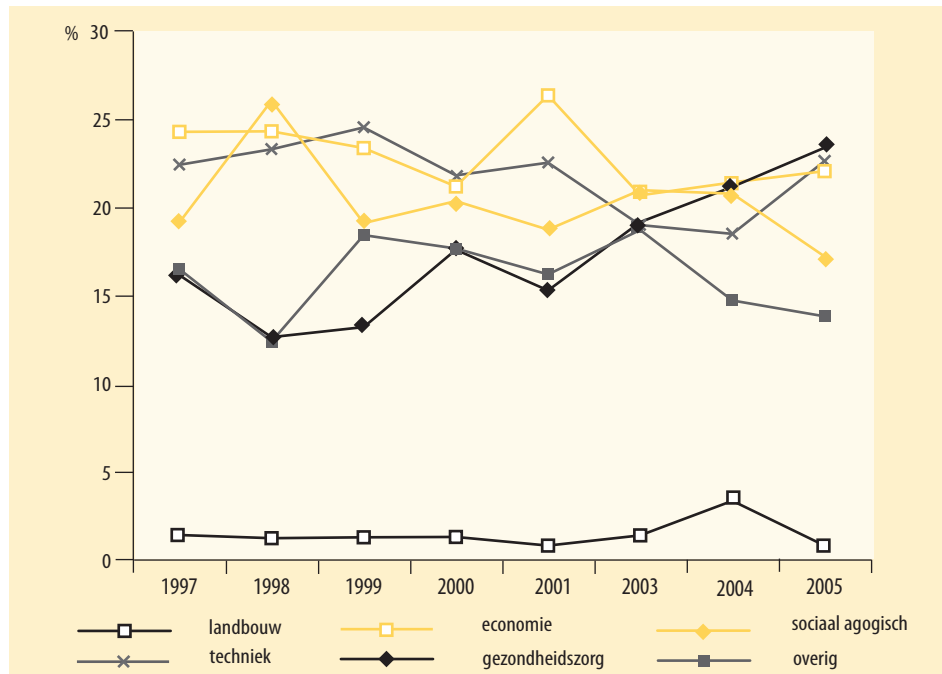
De figuren 4.9a en 4.9b gaan in op de hoogst behaalde vooropleiding van afgestudeerden van het HBO. Ook de vooropleiding van HBO-afgestudeerden zegt iets over de cognitieve vaardigheden van leerlingen. Wanneer bijvoorbeeld weinig HAVO-leerlingen en veel VWO-

14. WO techniek bevat de sectoren WO techniek en WO natuurwetenschappen.

leerlingen kiezen voor een bepaalde opleiding in het HBO sluit het HAVO minder goed aan bij deze HBO-opleiding. Deze HBO-opleiding zal vooral de 'toppers' uit het HAVO aantrekken. De leerlingen die minder goed presteren in het HAVO zouden dan kiezen voor een opleiding van een lager niveau of een andere opleiding in het HBO.

Figuur 4.8

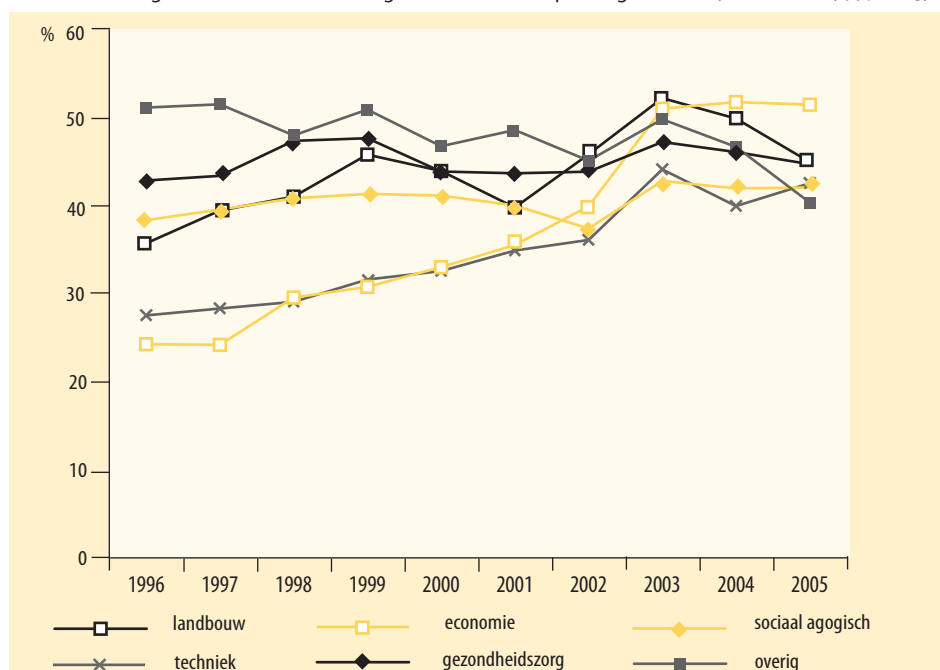
Sector vervolgopleiding van VWO-leerlingen met minimaal een 7,5 voor Nederlands die doorstromen naar het WO (1997-2005)

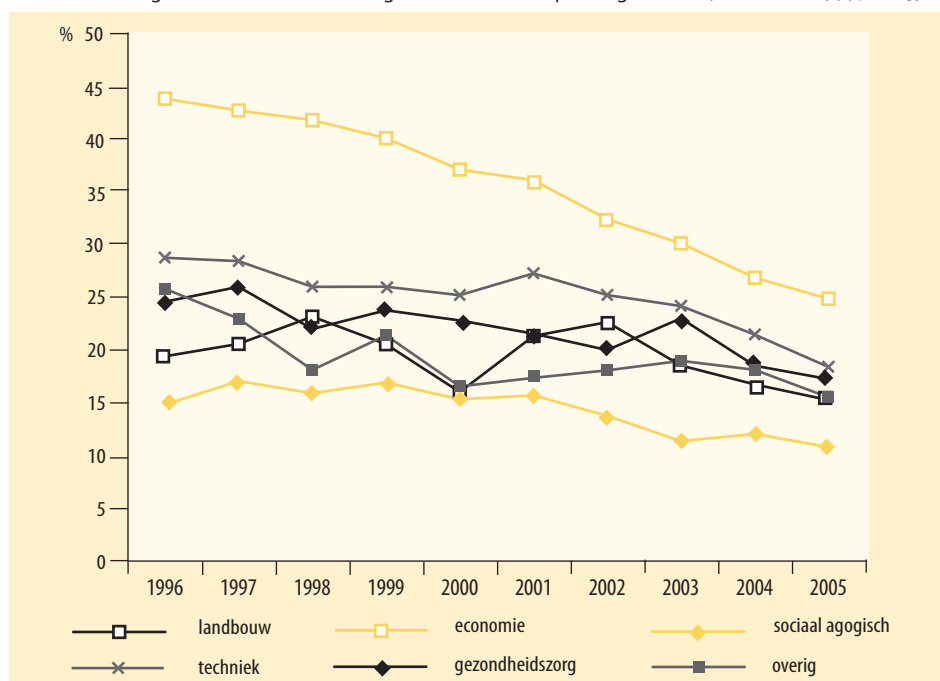
In figuur 4.9a wordt het aandeel HBO-afgestudeerden weergegeven met als hoogst behaalde vooropleiding het HAVO. Figuur 4.9b vermeldt het aandeel HBO-afgestudeerden met het VWO als hoogst behaalde vooropleiding. Het overgrote deel van de overige HBO-afgestudeerden heeft een BOL/BBL-diploma als hoogst behaalde vooropleiding. Voor de meetjaren 1996, 1997 en 1998 is opvallend dat bij de sector HBO techniek het aandeel afgestudeerden met als vooropleiding het HAVO relatief laag is. Voor de sector HBO techniek ligt dit aandeel in de meetjaren 1996-1998 op ongeveer 28%. Dit is ongeveer even groot als het aandeel met een VWO-diploma. Bij de overige sectoren, met uitzondering van de sector economie, is in de periode 1996-1998 het aandeel HBO-afgestudeerden met een HAVO-diploma duidelijk hoger en het aandeel met een VWO-diploma lager. Na 1998 is er echter het een en ander veranderd. Het aandeel afgestudeerden HBO techniek met een HAVO-diploma is gestaag toegenomen en tegelijkertijd is het aandeel met een VWO-diploma gedaald. In 2005 heeft 43% van de afgestudeerden HBO techniek het HAVO als hoogst behaalde vooropleiding en 18% het VWO. Dit is meer in overeenstemming met de andere sectoren in het HBO. Dit kan twee dingen betekenen: de technische opleidingen in het HBO zijn minder selectief geworden of het HAVO heeft in de afgelopen jaren een betere aansluiting gekregen. Hoe het ook zij, het biedt zowel voor leerlingen met goede als voor leerlingen met minder goede cijfers in het HAVO meer mogelijkheden om door te stromen naar een technische vervolgopleiding in het HBO.

Figuur 4.9a

Aandeel HBO-afgestudeerden met als hoogst behaalde vooropleiding het HAVO, naar sector (1997-2005)

Figuur 4.9b

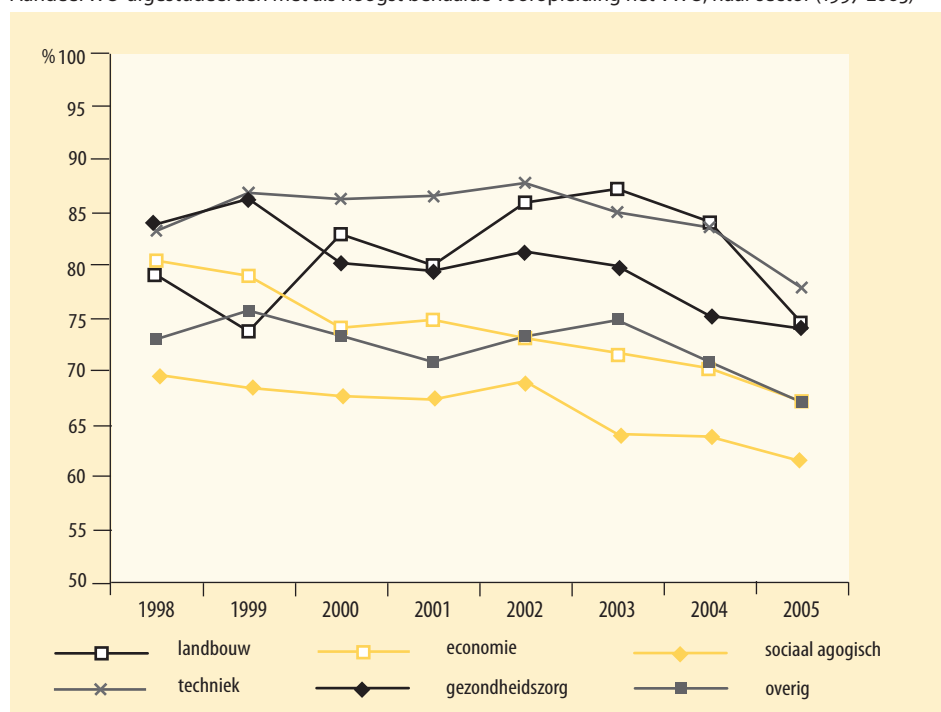
Aandeel HBO-afgestudeerden met als hoogst behaalde vooropleiding het VWO, naar sector (1997-2005)

In figuur 4.10 is per sector het aandeel WO-afgestudeerden weergegeven met als hoogste vooropleiding het VWO. Het overgrote deel van de andere WO-afgestudeerden heeft een HBO-diploma. Uit figuur 4.10 blijkt voor de periode 1998-2004 dat gemiddeld ongeveer 85% van de afgestudeerden WO techniek¹⁵ het VWO als hoogste vooropleiding heeft behaald. Recent is dit aandeel iets gedaald naar 78% in 2005. Deze daling zien we overigens ook bij de andere sectoren. Afgestudeerden in het WO hebben recent iets vaker een HBO-diploma. Overigens geldt dat afgestudeerden WO techniek en WO gezondheidszorg vaker een VWO-diploma hebben als hoogste vooropleiding dan afgestudeerden van andere WO-sectoren.

Figuur 4.10

Aandeel WO-afgestudeerden met als hoogst behaalde vooropleiding het VWO, naar sector (1997-2005)

4.3 Cognitieve vaardigheden en de keuze voor een technische opleiding

In deze paragraaf wordt nader onderzocht in hoeverre de invloed van cognitieve kenmerken van HAVO- en VWO-leerlingen op de keuze voor een technische vervolgopleiding in het HBO of WO in de loop van de tijd is veranderd. Dit gebeurt met behulp van gegevens van vier schoolloopbaanonderzoeken van het CBS die zijn gehouden onder leerlingen die in 1977, 1982, 1989 en 1993 in het laatste jaar van het basisonderwijs/in het eerste jaar van de brugklas zaten. Van deze leerlingen is de schoolloopbaan gevolgd tot het moment dat ze het voltijd onderwijs hebben verlaten, respectievelijk tot de leeftijd van 29 jaar. Zodoende is van deze

15. WO techniek bevat de sectoren WO techniek en WO natuurwetenschappen.

leerlingen bekend welke vervolgopleiding ze na het HAVO of VWO hebben gevolgd. Eerst wordt gekeken naar de invloed van schoolprestaties, non-verbale intelligentie en schooladvies op de keuze voor de technische vervolgopleiding in het HBO of WO.¹⁶

In tabel 4.1 is voor verschillende perioden de invloed van deze cognitieve kenmerken weergegeven voor HAVO-leerlingen die doorstromen naar het HBO. Deze tabel vermeldt de resultaten van de multivariate analyse die is uitgevoerd van de kans op het volgen van een technische vervolgopleiding. Hierin staat de kans weergegeven dat HAVO-leerlingen kiezen voor een opleiding in een sector, bijvoorbeeld gezondheidszorg, relatief ten opzichte van de kans dat een HAVO-leerling kiest voor een opleiding in de sector techniek. Een positief cijfer betekent dus dat leerlingen eerder voor deze richting kiezen dan voor de richting techniek. Een negatief cijfer dat ze juist minder voor deze richting kiezen en dus eerder voor de richting techniek. Een "0" duidt op gelijke kansen. Voor 1977 geldt bijvoorbeeld dat HAVO-leerlingen met goede schoolprestaties minder vaak kiezen voor de sector gezondheidszorg dan voor de sector techniek (-1,19*). In 1983 is dit effect nog iets groter (-1,65*) wat aangeeft dat leerlingen die goed presteren in het HAVO nog wat vaker kiezen voor techniek in plaats van gezondheidszorg. In 1989 en 1993 is dit effect echter niet meer significant. Ook blijkt dat HAVO-leerlingen die doorstromen naar techniek, in de jaren 1982 (-1,54*), 1983 (-1,75*) en 1993 (-0,90*), hoger scoren op non-verbale intelligentie dan HAVO-leerlingen die kiezen voor gezondheidszorg. Maar ook dit effect is in 1993 afgenomen in vergelijking met 1982 en 1989. Dit geeft aan dat 'toppers' van het HAVO na verloop van tijd min of meer even vaak zijn gaan kiezen voor techniek als gezondheidszorg. Een andere indicatie hiervoor is dat in 1993 het schooladvies bij gezondheidszorg een positief significant effect laat zien. Dit betekent dat leerlingen die kiezen voor een opleiding in de sector gezondheidszorg een hoger schooladvies hebben dan degenen die kiezen voor een opleiding in de sector techniek. Dit advies is gebaseerd op het beeld dat de leraar in het basisonderwijs heeft omtrent de prestaties en motivatie van de leerling.

Hetzelfde zien we bij economie. Leerlingen die beter presteren en hoger scoren op non-verbale intelligentie kiezen eerder voor techniek dan voor economie. Maar ook hier spelen cognitieve vaardigheden steeds minder vaak een rol bij de keuze voor techniek of economie. Bovendien hebben leerlingen die doorstromen naar de sector economie een hoger schooladvies.

Daarnaast laat tabel 4.1 zien dat de schoolprestaties en het schooladvies van HAVO-leerlingen die doorstromen naar de sector landbouw gelijk zijn aan die van HAVO-leerlingen die doorstromen naar de sector techniek. Dit geldt niet voor de non-verbale intelligentie. Leerlingen

16. Schoolprestaties zijn gebaseerd op de totaalscore op drie toetsen (Nederlands, rekenen en informatieverwerking), die met behulp van een door het CITO samengestelde versie van de Entreetoets halverwege het eerste schooljaar in het voortgezet onderwijs zijn afgenomen. De toetsen omvatten ieder 20 meerkeuzevragen. De totaalscore is uitgedrukt op een schaal lopend van 0 tot en met 1. Non-verbale intelligentie is vastgesteld door een tweetal toetsen, die beiden halverwege het eerste leerjaar in het voortgezet onderwijs zijn afgenomen. De eerste subtest (PSB-3) meet het redeneervermogen; de tweede subtest (PSB-8) het abstractievermogen. Beide subtesten bestaan uit 40 items. Van beide subtesten is het aantal correcte items gesommeerd. Deze somscore is vervolgens getransformeerd naar een schaal met een minimale waarde van 0 en een maximale waarde van 1. Het schooladvies is gebaseerd op het advies dat de leerling van de basisschool heeft gekregen met betrekking tot de doorstroom naar het voortgezet onderwijs. Dit advies bestaat uit acht opleidingscategorieën, variërend van BUO/IBO tot en met VWO. Deze zijn gecodeerd volgens de leerjarenladder (R. Bosker en R. van der Velden, 1989): BUO/IBO=5, LBO/VBO=6, MAVO/middenschool=7, HAVO=8, VWO=9. Leerlingen met een gemengd advies hebben een gemiddelde waarde gekregen.

van het HAVO die kiezen voor HBO techniek scoren hoger op non-verbale intelligentie dan leerlingen die kiezen voor HBO landbouw. Wel is daarbij het verschil in non-verbale intelligentie tussen leerlingen die kiezen voor landbouw en techniek tussen 1982 en 1993 afgenomen.

Tabel 4.1

Resultaten van de multivariate analyse van de invloed van het cognitief vermogen van HAVO-leerlingen op de keuze voor de sector van de vervolgopleiding in het HBO 1977, 1982, 1989 en 1993: logit-effecten¹

	1977	1982	1989	1993
Landbouw				
Schoolprestaties	-0,79	-0,11	-0,24	-0,25
Non-verbale intelligentie	-0,18	-1,26*	-1,71*	-0,79*
Schooladvies	0,17	-0,22	0,16	-0,12
Gezondheidszorg				
Schoolprestaties	-1,19*	-1,65*	-0,66	-0,62
Non-verbale intelligentie	-0,12	-1,54*	-1,75*	-0,90*
Schooladvies	0,19	0,01	0,13	0,63*
Economie				
Schoolprestaties	-0,22	-0,63*	-0,56*	-0,41
Non-verbale intelligentie	-1,29*	-1,50*	-1,53*	-1,05*
Schooladvies	0,26*	0,43*	0,40*	0,40*
Gedrag en maatschappij				
Schoolprestaties	-0,79*	-0,60	-0,87*	-1,19*
Non-verbale intelligentie	-1,15*	-1,55*	-1,47*	-1,04*
Schooladvies	-0,16	-0,08	0,14	0,22*
Overig				
Schoolprestaties	-0,87*	-0,21	-0,89	-0,94
Non-verbale intelligentie	-0,46	-0,27	-0,35	-0,41
Schooladvies	0,23	0,23	0,43*	0,26

¹ relatief ten opzichte van de keuze voor een vervolgopleiding in de sector techniek

* significant op 5%-niveau

Bron: CBS

Verder blijkt ook dat HAVO-leerlingen die doorstromen naar een opleiding in de sector gedrag en maatschappij minder goed presteren en minder goed scoren op non-verbale intelligentie dan HAVO-leerlingen die doorstromen naar techniek. Het effect van schoolprestaties is in tegenstelling tot de andere sectoren in de afgelopen jaren toegenomen. Het effect van non-verbale intelligentie is daarentegen wel afgenomen. Bovendien laat schooladvies alléén in 1993 een positief effect zien, wat betekent dat leerlingen die doorstromen naar een vervolgopleiding in de sector gedrag en maatschappij in 1993 een hoger schooladvies hadden dan leerlingen die doorstromen naar een technische vervolgopleiding.

HAVO-leerlingen die kiezen voor HBO overig (HBO taal en cultuur en HBO onderwijs) verschillen vrijwel niet in cognitief vermogen van HAVO-leerlingen die kiezen voor HBO techniek. Al met al kan worden geconcludeerd dat HAVO-leerlingen die doorstromen naar HBO techniek gemiddeld over meer cognitieve vaardigheden beschikken dan HAVO-leerlingen die doorstromen naar HBO landbouw, HBO gezondheidszorg en HBO economie. Maar dit verschil is in de loop van de tijd kleiner geworden. Dit geeft aan dat 'toppers' in het HAVO nu minder vaak kiezen voor HBO techniek dan in de jaren daarvoor.

In tabel 4.2 wordt voor HAVO-leerlingen aangegeven welke rol andere achtergrondkenmerken, geslacht, etniciteit en sociale herkomst, spelen bij de keuze voor een technische opleiding in het HBO. Ook deze cijfers zijn gebaseerd op een multivariate analyse op de kans dat HAVO-leerlingen kiezen voor een technische vervolgopleiding. De sociale herkomst van leerlingen is gemeten aan de hand van het opleidingsniveau van de ouders en de maatschappelijke positie van de ouders.¹⁷

Zoals verwacht kiezen vrouwen vaker voor een opleiding in een andere sector dan techniek. Bij alle sectoren is het effect van vrouw zijn positief. Dit effect is het grootst bij gezondheidszorg en gedrag en maatschappij. Dit betekent dat hier de verschillen tussen mannen en vrouwen het grootst zijn. Daarnaast zijn de effecten in de afgelopen jaren ook iets toegenomen. Dit geeft aan dat vrouwen in vergelijking met mannen steeds minder vaak hebben gekozen voor een technische vervolgopleiding.

Daarnaast kiezen relatief weinig allochtonen voor een vervolgopleiding in de sector HBO landbouw en HBO gezondheidszorg in plaats van de sector HBO techniek. Bij landbouw geldt dit vooral voor de laatste jaren 1989 en 1993. Verder geldt voor 1993 dat allochtonen relatief vaak doorstromen naar HBO economie in plaats van HBO techniek. Ook de sociale herkomst is van invloed op de keuze van de vervolgopleiding in het HBO. In 1993 kiezen HAVO-leerlingen waarvan de ouders hoog zijn opgeleid vaker voor HBO overig dan voor HBO techniek. Leerlingen waarvan de ouders zelfstandige zijn kiezen vaker voor HBO landbouw dan voor HBO techniek. Hierbij gaat het vaak om kinderen van ouders met een agrarisch bedrijf. Daarbij gaat het bedrijf na verloop van tijd over van ouder op kind. Overigens laat tabel 4.2 zien dat het effect van zelfstandige bij landbouw afneemt. Deze is tussen 1977 en 1993 vrijwel gehalveerd. Daarnaast geldt in 1993 dat kinderen van arbeiders minder vaak dan kinderen van hogere employees kiezen voor HBO landbouw of HBO overig en vaker voor HBO techniek.

Tabel 4.3 laat voor VWO-leerlingen zien in hoeverre cognitieve vaardigheden een rol spelen bij de keuze van de vervolgopleiding in het WO in 1977, 1982, 1989 en 1993. Voor de sector WO landbouw geldt dat alleen het schooladvies in 1982 een significant negatief effect heeft. Voor het overige zijn de verschillen in cognitief vermogen tussen VWO-leerlingen die doorstromen naar WO techniek¹⁸ en WO landbouw niet significant. Verder zien we voor 1977 en 1982 dat VWO-leerlingen die doorstromen naar WO gezondheidszorg lager scoren op non-verbale intelligentie dan VWO-leerlingen die doorstromen naar WO techniek. Ook is het schooladvies in 1977 hoger voor leerlingen die kiezen voor WO gezondheidszorg. De jaren 1989 en 1993 laten echter geen significante verschillen zien bij WO gezondheidszorg. Dat betekent voor deze laatste jaren dat de cognitieve vaardigheden van leerlingen die doorstromen naar WO gezondheidszorg en WO techniek vrijwel gelijk zijn.

17. Voor het opleidingsniveau van de ouders is uitgegaan van het gemiddelde opleidingsniveau van (een van) beide ouders. De verschillende niveaus zijn vervolgens omgerekend naar het gemiddelde aantal jaren nominale schooling. Dit levert de volgende waarden op: 6 jaren (lager onderwijs), 10 jaren (voortgezet onderwijs, lager trap), 14 jaren (voortgezet onderwijs, hogere trap), 17 jaren (hoger onderwijs, eerste fase) en 19 jaren (hoger onderwijs, tweede fase). De maatschappelijke positie van de ouders is gebaseerd op informatie over de werkzaamheid en het beroep van de hoofdkostwinner van het gezin. De volgende categorieën zijn onderscheiden: 1) niet werkzaam, 2) arbeider, 3), zelfstandige zonder personeel, 4) zelfstandige met personeel, 5) lagere employee, 6) middelbare employee en 7) hogere employee.

18. WO techniek bevat de sectoren WO techniek en WO natuurwetenschappen.

Tabel 4.2

Resultaten van de multivariate analyse van de invloed van persoonskenmerken van HAVO-leerlingen op de keuze voor de sector van de vervolgopleiding in het HBO 1977, 1982, 1989 en 1993: logit-effecten¹

	1977	1982	1989	1993
Landbouw				
Geslacht ² : vrouw	0,20	0,69*	0,69*	1,04*
Etniciteit ³ : allochtoon	-0,16	-0,70	-1,05*	-1,24*
Opleidingsniveau ouders	0,09	0,00	-0,02	0,20
Maatschappelijke positie ouders ⁴ :				
• Niet werkend	-0,66	-1,04	0,54	-0,16
• Arbeider	-0,67	-0,59	-0,17	-0,78*
• Zelfstandige	1,92*	1,35*	1,14*	0,89*
• Lagere employee	0,90	-0,67	-0,51	-0,24
• Middelbare employee	-0,20	-0,60	-0,01	-0,21
Gezondheidszorg				
Geslacht ² : vrouw	2,85*	3,73*	3,53*	3,83*
Etniciteit ³ : allochtoon	-1,22*	-0,49	-0,94*	-1,07*
Opleidingsniveau ouders	0,07	0,04	0,03	0,02
Maatschappelijke positie ouders ⁴ :				
• Niet werkend	-0,62	-0,79	0,37	-0,26
• Arbeider	-0,40	-0,27	0,14	0,03
• Zelfstandige	0,09	-0,18	0,00	0,06
• Lagere employee	0,29	-0,03	0,33	0,32
• Middelbare employee	-0,18	0,23	0,07	0,37
Economie				
Geslacht ² : vrouw	0,88*	1,53*	1,43*	1,68*
Etniciteit ³ : allochtoon	-0,05	0,24	0,30	0,36*
Opleidingsniveau ouders	0,01	-0,05*	-0,01	-0,04
Maatschappelijke positie ouders ⁴ :				
• Niet werkend	-0,50	-0,54*	-0,10	-0,15
• Arbeider	-0,24	-0,55*	-0,02	-0,44*
• Zelfstandige	0,19	-0,49*	-0,07	0,04
• Lagere employee	-0,08	-0,10	-0,07	0,09
• Middelbare employee	-0,02	-0,28	-0,28	-0,11
Gedrag en maatschappij				
Geslacht ² : vrouw	2,74*	3,04*	2,92*	3,50*
Etniciteit ³ : allochtoon	-0,35	-0,05	-0,74*	-0,32
Opleidingsniveau ouders	0,02	0,04	0,14	-0,01
Maatschappelijke positie ouders ⁴ :				
• Niet werkend	-0,43	-0,12	0,50*	-0,38
• Arbeider	-0,21	-0,09	0,15	-0,21
• Zelfstandige	-0,38	-0,19	-0,27	-0,30
• Lagere employee	-0,20	0,10	0,40	-0,08
• Middelbare employee	-0,34	0,07	0,04	0,04
Overig				
Geslacht ² : vrouw	2,05*	2,25*	2,63*	2,42*
Etniciteit ³ : allochtoon	-0,07	-0,46	-0,15	0,17
Opleidingsniveau ouders	0,09	0,08	0,05	0,14*
Maatschappelijke positie ouders ⁴ :				
• Niet werkend	-1,12	-1,14	0,80	-1,18
• Arbeider	-0,24	-0,34	-0,61	-1,07*
• Zelfstandige	-0,19	-0,85	0,22	-0,86
• Lagere employee	-0,07	-0,46	-0,05	-0,04
• Middelbare employee	-0,35	0,13	0,22	0,03

¹relatief ten opzichte van de keuze voor een vervolgopleiding in de sector techniek

²relatief ten opzichte van man

³relatief ten opzichte van autochtoon

⁴relatief ten opzichte van hogere employee

* significant op 5%-niveau

Bron: CBS

De cognitieve vaardigheden van VWO'ers die kiezen voor de sector techniek zijn ook hoger dan die van VWO'ers die kiezen voor de sector economie. Daarbij is het effect van schoolprestaties op de keuze voor techniek in plaats van economie in de afgelopen jaren iets toegenomen. Het effect van non-verbale intelligentie is daarentegen steeds verder afgenomen en in 1993 is dit effect niet meer significant. Hetzelfde zien we bij VWO-leerlingen die doorstromen naar een gedrag en maatschappij opleiding in het WO. VWO'ers met goede schoolprestaties zijn na verloop van tijd steeds vaker doorgestroomd naar de sector WO techniek in plaats van de sector WO gedrag en maatschappij. Tegelijkertijd is het effect van non-verbale intelligentie op de keuze voor WO gedrag en maatschappij afgenomen en is in 1993 de non-verbale intelligentie van VWO'ers die kiezen voor WO techniek gelijk aan VWO'ers die kiezen voor WO gedrag en maatschappij. Bij WO overig spelen cognitieve vaardigheden van VWO'ers alleen in 1977 en 1982 een significante rol bij de keuze van de vervolgopleiding. In 1977 scoren VWO-leerlingen die doorstromen naar WO overig lager op non-verbale intelligentie, maar het schooladvies is hoger dan dat van VWO-leerlingen die doorstromen naar WO techniek. In 1982 zijn de schoolprestaties van VWO'ers die doorstromen naar WO techniek hoger dan die van VWO'ers die doorstromen naar WO overig. In 1989 en 1993 zijn er echter geen significante verschillen waarneembaar in cognitief vermogen tussen VWO'ers die kiezen voor WO techniek en WO overig.

Tabel 4.3

Resultaten van de multivariate analyse van de invloed van het cognitief vermogen van VWO-leerlingen op de keuze voor de sector van de vervolgopleiding in het WO 1977, 1982, 1989 en 1993: logit-effecten¹

	1977	1982	1989	1993
Landbouw				
Schoolprestaties	0,73	0,96	1,18	-0,84
Non-verbale intelligentie	-0,21	0,03	0,06	0,36
Schooladvies	0,04	-0,69*	-0,56	-0,03
Gezondheidszorg				
Schoolprestaties	-1,03	0,19	0,01	-1,16
Non-verbale intelligentie	-1,52*	-1,76*	0,19	0,81
Schooladvies	0,54*	-0,34	0,03	0,06
Economie				
Schoolprestaties	-0,65	-1,31*	-1,03*	-1,67*
Non-verbale intelligentie	-2,27*	-1,24*	-0,99*	-0,33
Schooladvies	0,08	-0,01	-0,08	-0,03
Gedrag en maatschappij				
Schoolprestaties	-0,79	-1,08*	-0,98	-1,63*
Non-verbale intelligentie	-1,21	-1,28*	-1,12*	-0,05
Schooladvies	0,31	0,08	-0,01	-0,36
Overig				
Schoolprestaties	-0,67	-1,37*	-0,54	-0,70
Non-verbale intelligentie	-2,56*	-0,94	-0,50	-0,68
Schooladvies	0,50*	0,02	-0,22	-0,02

¹ relatief ten opzichte van de keuze voor een vervolgopleiding in de sector techniek

* significant op 5%-niveau

Bron: CBS

Tabel 4.4

Resultaten van de multivariate analyse van de invloed van persoonskenmerken van VWO-leerlingen op de keuze voor de sector van de vervolgopleiding in het WO 1977, 1982, 1989 en 1993: logit-effecten¹

	1977	1982	1989	1993
Landbouw				
Geslacht ² : vrouw	1,50*	0,61	0,57	1,29*
Etniciteit ³ : allochtoon	-0,70	-1,00	-0,57	-0,70
Opleidingsniveau ouders	0,12	-0,03	0,05	-0,10
Maatschappelijke positie ouders ⁴ :				
• Niet werkend	x	0,59	-0,22	0,48
• Arbeider	-0,01	-0,56	-0,57	0,05
• Zelfstandige	0,66	0,91	1,86*	-0,26
• Lagere employee	0,23	-0,87	-0,17	0,37
• Middelbare employee	-0,50	0,07	-0,08	0,24
Gezondheidszorg				
Geslacht ² : vrouw	2,10*	1,61*	1,43*	1,80*
Etniciteit ³ : allochtoon	-0,50	0,34	-0,17	0,39
Opleidingsniveau ouders	0,04	0,05	0,01	0,07
Maatschappelijke positie ouders ⁴ :				
• Niet werkend	-1,54	0,02	-0,83	-0,85
• Arbeider	-0,40	-0,88	-0,20	-0,23
• Zelfstandige	-0,27	-0,55	-0,37	-0,45
• Lagere employee	-1,65*	-0,73	-1,01	-0,11
• Middelbare employee	-0,60	-1,12*	-0,14	-0,45
Economie				
Geslacht ² : vrouw	1,15*	0,60*	0,95*	0,93*
Etniciteit ³ : allochtoon	0,13	0,21	0,33	0,19
Opleidingsniveau ouders	-0,07	-0,09*	-0,06	-0,02
Maatschappelijke positie ouders ⁴ :				
• Niet werkend	-1,06	0,27	-0,25	-0,22
• Arbeider	-0,62	-1,15*	-0,73*	-0,45
• Zelfstandige	-0,67	-1,35*	0,24	0,00
• Lagere employee	-0,80*	-0,47	-0,59	0,02
• Middelbare employee	-0,52*	-0,35	-0,22	-0,24
Gedrag en maatschappij				
Geslacht ² : vrouw	2,45*	1,41*	2,00*	2,71*
Etniciteit ³ : allochtoon	-0,29	0,55	-0,04	-0,44
Opleidingsniveau ouders	-0,18*	-0,04	-0,02	0,03
Maatschappelijke positie ouders ⁴ :				
• Niet werkend	x	-0,05	-0,57	-0,10
• Arbeider	-0,25	-0,69	-0,69	0,17
• Zelfstandige	0,20	-1,10*	-0,12	-0,10
• Lagere employee	-0,56	-0,78	0,10	0,62
• Middelbare employee	0,04	0,27	-0,06	0,06
Overig				
Geslacht ² : vrouw	2,61*	1,60*	1,81*	2,09*
Etniciteit ³ : allochtoon	-0,20	0,34	0,07	-0,80*
Opleidingsniveau ouders	-0,08	-0,01	0,01	-0,03
Maatschappelijke positie ouders ⁴ :				
• Niet werkend	-2,08	1,31*	-0,22	0,34
• Arbeider	-0,48	0,25	-0,90	0,26
• Zelfstandige	-0,71	-0,22	-0,84	0,44
• Lagere employee	-0,96*	0,15	-0,67	0,64
• Middelbare employee	-0,20	0,46	-0,18	0,54*

¹relatief ten opzichte van de keuze voor een vervolgopleiding in de sector techniek

²relatief ten opzichte van man

³relatief ten opzichte van autochtoon

⁴relatief ten opzichte van hogere employee

* significant op 5%-niveau

x = komt niet voor

Bron: CBS

Tot slot laat tabel 4.4 voor VWO-leerlingen de rol zien die geslacht, etniciteit en sociale herkomst spelen bij de keuze voor de sector van de vervolgopleiding in het WO in 1977, 1982, 1989 en 1993. Vrouwen kiezen minder vaak dan mannen voor de sector techniek. Net als bij het HAVO is bij elke sector het effect van vrouw significant positief. Hierbij is het verschil tussen mannen en vrouwen in de keuze voor WO gedrag en maatschappij in plaats van WO techniek in de afgelopen jaren het grootst. Etniciteit en sociale herkomst spelen daarentegen bij VWO'ers een ondergeschikte rol bij de keuze van een vervolgopleiding. Etniciteit heeft alleen in 1993 bij WO overig een negatief significant effect. Dit betekent dat relatief weinig allochtonen in 1993 kiezen voor WO overig in plaats van WO techniek. Het behaalde opleidingsniveau en de maatschappelijke positie van de ouders laten incidenteel in 1977 en 1982 significante effecten zien. De jaren 1989 en 1993 laten vrijwel geen effecten zien van sociale herkomst op de keuze van de vervolgopleiding. Dit geeft aan dat de sociale herkomst van VWO-leerlingen in latere jaren steeds minder vaak een rol speelt bij de keuze van de vervolgopleiding.

4.4 Conclusie

In dit hoofdstuk is bekeken in hoeverre de keuze van HAVO- en VWO-schoolverlaters voor een technische vervolgopleiding over de jaren heen is veranderd en welke rol cognitieve kenmerken daarbij spelen. Dit is eerst met behulp van gegevens uit de VO-monitor voor de periode 1996-2005 onderzocht. Hieruit is naar voren gekomen dat het aandeel mannelijke HAVO-leerlingen dat kiest voor een technische vervolgopleiding in het HBO fluctueert in de periode 1996-2005. De trend daarbij is echter niet dalend. Dit geldt wel voor vrouwelijke HAVO-leerlingen die na verloop van tijd steeds minder vaak zijn gaan kiezen voor een vervolgopleiding in de sector HBO techniek. Voor zowel mannen als vrouwen geldt dat tegelijkertijd de populariteit van HBO economie flink is gestegen in de afgelopen jaren. Opvallend hierbij is dat de trend voor HBO economie vrijwel tegengesteld loopt aan die van HBO techniek. Dit lijkt er op te wijzen dat opleidingen HBO techniek vooral concurreren met opleidingen HBO economie.

Voor mannelijke VWO'ers fluctueert het aandeel dat doorstroomt naar de sector WO techniek¹⁹ in de periode 1996-2005. Hierbij is de trend echter dalend. In 1996 kiest 43% van de mannelijke VWO'ers voor WO techniek in 2005 is dit 35%. Ook hier lijkt het er op dat opleidingen van de sector techniek vooral concurreren met opleidingen van de sector economie. Daarnaast is het aandeel vrouwelijke VWO'ers dat kiest voor een technische vervolgopleiding in het WO aanzienlijk gedaald.

Het aandeel VWO-leerlingen met een eindexamencijfer 7.5 of hoger voor wiskunde dat kiest voor een technische vervolgopleiding is in de periode 1996-2005 gedaald. Dit betekent dat 'toppers' in het VWO steeds minder vaak doorstromen naar de sector WO techniek. Het blijkt dat vooral mannelijke VWO'ers met goede cijfers voor wiskunde steeds vaker kiezen voor WO gezondheidszorg. Bij het HAVO kiezen leerlingen met goede cijfers voor wiskunde nog wel even vaak als in het verleden voor een technische vervolgopleiding in het HBO.

19. WO techniek bevat de sectoren WO techniek en WO natuurwetenschappen.

Verder geldt voor de sector HBO techniek dat in het verleden relatief veel afgestudeerden afkomstig waren van het VWO. Tegenwoordig is dit aandeel VWO'ers veel lager en vergelijkbaar met andere sectoren in het HBO. Dit kan betekenen dat het HAVO nu beter aansluit op opleidingen van de sector HBO techniek dan vroeger, maar ook dat de sector HBO techniek minder selectief is geworden. Hoe dan ook, het resultaat is dat er minder 'toppers' doorstromen naar HBO techniek.

Vervolgens is met behulp van gegevens van vier schoolloopbaanonderzoeken van het CBS onderzocht in hoeverre de invloed van cognitieve vaardigheden op de keuze van een technische vervolgopleiding is veranderd. Deze schoolloopbaanonderzoeken hebben betrekking op leerlingen die in 1977, 1982, 1989 en 1993 in het laatste jaar van het basisonderwijs zaten of in het eerste jaar van het voortgezet onderwijs. Voor HAVO-leerlingen kan worden geconcludeerd dat degenen die over meer cognitieve vaardigheden beschikken vaker doorstromen naar HBO techniek dan naar HBO landbouw, HBO gezondheidszorg en HBO economie. Dit verschil is echter na verloop van tijd kleiner geworden. Dit betekent dat HAVO-leerlingen die doorstromen naar HBO techniek wat betreft cognitieve vaardigheden steeds meer zijn gaan lijken op HAVO-leerlingen die doorstromen naar andere HBO sectoren.

Een ongeveer vergelijkbaar beeld zien we bij VWO-leerlingen die doorstromen naar het WO. In 1977 en 1982 beschikken VWO'ers die kiezen voor WO techniek over meer cognitieve vaardigheden dan VWO'ers die kiezen voor WO landbouw, WO gedrag en maatschappij en WO overig. In 1989 en 1993 zijn deze verschillen verdwenen. Ook hiervoor geldt dat leerlingen die doorstromen naar techniek na verloop van tijd steeds meer overeenkomen wat betreft de cognitieve vaardigheden met leerlingen die kiezen voor andere WO-sectoren. Alléén het cognitief vermogen van leerlingen die kiezen voor de sectoren WO economie en WO gedrag en maatschappij verschilt nog steeds van die van leerlingen die kiezen voor WO techniek. Weliswaar scoren VWO'ers die doorstromen naar WO economie, WO gedrag en maatschappij en WO techniek in 1993 even hoog op non-verbale intelligentie, de schoolprestaties van leerlingen die doorstromen naar WO techniek zijn hier significant hoger.

Literatuur

- Bosker, R. en Velden van der, R. (1989). Schooleffecten en rendementen. In J. van Damme & J. Dronkers (red.). *Jongeren in school en beroep*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Houtkamp, W.A., van der Velden, R.K.W. & Brandsma, T.F. (2004). Met medewerking van (With the cooperation of): Vries, M.R., de, Wolbers, M.H.J., van Eijs, P.W.L.J., Bernelot Moens, W.E. & van der Valk, J. *De waarde van een startkwalificatie* (The value of the Dutch basic qualification). Max Goote: Amsterdam.
- OCW (2006). Factsheet 'aanval op de uitval'. www.voortijdigschoolverlaten.nl.
- Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (2001). *Schoolverlaters tussen Onderwijs en Arbeidsmarkt 2000*. ROA-R-2001/3. Maastricht: ROA.
- Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (2003). *Schoolverlaters tussen Onderwijs en Arbeidsmarkt 2002*. ROA-R-2003/9. Maastricht: ROA.
- Steeg van der, M. & Webbink, D. (2006). *Voortijdig schoolverlaten in Nederland: omvang, beleid en resultaten*, CPB Document no 107, CPB, Den Haag.
- Wit, W. de & Dekkers, H. (1997). Drop-out of startkwalificatie. Omvang, achtergronden en gevolgen van voortijdig schoolverlaten in de eerste vijf jaren voortgezet onderwijs. *Tijdschrift voor onderwijsresearch*, 22, 211-227.

Enkele centrale begrippen

Aansluitende functie naar niveau

Een functie wordt als aansluitend naar niveau getypeerd indien het vereiste functieniveau ten minste gelijk is aan het genoten opleidingsniveau. Het functieniveau wordt bepaald aan de hand van de door de schoolverlaters beantwoorde vraag welk opleidingsniveau volgens de werkgever minimaal werd vereist.

Aansluitende functie naar richting

Een functie wordt als aansluitend naar richting getypeerd als de vereiste opleidingsrichting gelijk of verwant is aan de genoten opleidingsrichting. De vereiste opleidingsrichting wordt bepaald aan de hand van de door de schoolverlaters beantwoorde vraag welke opleidingsrichting volgens de werkgever werd vereist.

Allocatiefunctie

De allocatiefunctie geeft een samenvattend beeld van de ondersteuning bij de transitie van opleiding naar werk, en de mate waarin het gevonden werk past bij de opleiding.

Allochtoon

Om als allochtoon te worden aangemerkt, dient de respondent of ten minste één van zijn of haar ouders te zijn geboren in één van de landen die worden genoemd in de Wet SAMEN (Stimulering Arbeidsdeelname Minderheden).

Beroepsbevolking

Tot de beroepsbevolking behoren:

- degenen die ten minste 12 uur per week werken of werk hebben aanvaard waardoor zij ten minste 12 uur per week gaan werken;
- degenen zonder werk (of met werk van minder dan 12 uur per week) die op zoek zijn naar werk.

In deze rapportage is tevens als voorwaarde gesteld dat de maatschappelijke positie niet schoolier of student is.

Bruto uurloon

Het bruto maandloon heeft betrekking op de hoofdfunctie, en is inclusief toeslagen maar exclusief inkomen uit overwerk. Het bruto uurloon is gelijk aan het bruto maandloon, gedeeld door het aantal arbeidsuren per week in de hoofdfunctie, vermenigvuldigd met de factor 12/52.

Extern rendement

Het extern rendement geeft een samenvattend beeld van de arbeidsmarktsituatie van gediplomeerde schoolverlaters met betrekking tot de werkloosheid, het bruto salaris en de carrièremogelijkheden.

Flexibele arbeidsrelatie

Een flexibele arbeidsrelatie betreft een aanstelling als uitzendkracht, oproepkracht e.d. of een aanstelling in tijdelijke dienst.

Intredewerkloosheid

De intredewerkloosheid is het totaal aantal maanden sinds het verlaten van de opleiding waarvan de schoolverlaters hebben aangegeven dat hun maatschappelijke positie in de betreffende maand werkloos was.

Maatschappelijke positie

De maatschappelijke positie geeft de situatie weer die de schoolverlaters zelf het beste bij zich vinden passen (bijvoorbeeld betaald werk, scholier/student).

Opleidingssector

Binnen de onderwijssoorten is een onderverdeling gemaakt naar verschillende sectoren, bijvoorbeeld techniek, economie e.d.

Onderwijssoort

In het rapport worden de gediplomeerde schoolverlaters van de volgende onderwijssoorten onderscheiden:

AVO: algemeen voortgezet onderwijs, HAVO en VWO

VMBO: voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs

BOL: beroepsopleidende leerweg van het secundair beroepsonderwijs. Daarbinnen wordt een onderscheid gemaakt tussen niveau 1 (assistent beroepsbeoefenaar (AB)) niveau 2 (beginnend beroepsbeoefenaar (BB)) niveau 3 (zelfstandig beroepsbeoefenaar (ZB)) en niveau 4 ((midden-)kaderfunctionaris (M)KF) of specialist

HBO: hoger beroepsonderwijs

WO: wetenschappelijk onderwijs

Werkloosheid

In deze rapportage wordt uitgegaan van de definitie van werkloze beroepsbevolking: schoolverlaters zonder werk (of met werk van minder dan 12 uur per week) die op zoek zijn naar betaald werk. Daarbij is tevens als voorwaarde gesteld dat de maatschappelijke positie niet scholier of student is.

Appendix 1

Tabel 2.1

Deelname aan vervolgonderwijs naar jaar

		1999-2000	2001-2002	2003-2004
BOL	vbo	0	0	0
	niveau 1	-1,33*	-0,90*	-1,31*
	niveau 2	-0,75*	-0,40*	-1,04
	niveau 3	-0,94*	-0,78*	-1,63*
	niveau 4	-0,53*	-0,11*	-0,69*
BBL	vbo	0	0	0
	niveau 1	-1,64*	-0,97*	-1,99*
	niveau 2	-1,68	-1,01	-1,71
	niveau 3	-1,66	-1,38*	-2,17*
	niveau 4	-1,66	-1,24	-1,88

* = verschillen tussen opeenvolgende opleidingsniveaus wijken significant van elkaar af op 5% niveau

Tabel 2.2

Kans op werk naar jaar

		1999-2000	2001-2002	2003-2004
BOL	vbo	0	0	0
	niveau 1	1,28*	-0,84*	-0,12
	niveau 2	1,28	-0,08*	0,02
	niveau 3	1,86*	0,58*	0,89*
	niveau 4	2,17	0,66	1,12
BBL	vbo	0	0	0
	niveau 1	1,11*	-0,04	1,10*
	niveau 2	1,83	0,92*	1,51
	niveau 3	2,20	1,31	1,69
	niveau 4	2,50	1,28	2,63

* = verschillen tussen opeenvolgende opleidingsniveaus wijken significant van elkaar af op 5% niveau

Tabel 2.3

Kans op een vast dienstverband naar jaar

		1999-2000	2001-2002	2003-2004
BOL	vbo	0	0	0
	niveau 1	0,17	-0,34	0,46
	niveau 2	0,27	-0,07	0,15
	niveau 3	0,63*	0,24*	0,30
	niveau 4	0,67	0,33	0,30
BBL	vbo	0	0	0
	niveau 1	1,04*	-0,01	0,77*
	niveau 2	0,85	0,54*	0,70
	niveau 3	1,50*	1,26*	1,24*
	niveau 4	1,57	1,16	1,51

* = verschillen tussen opeenvolgende opleidingsniveaus wijken significant van elkaar af op 5% niveau

Tabel 2.4

Niveau van het beroep naar jaar

		1999-2000	2001-2002	2003-2004
BOL	vbo	0	0	0
	niveau 1	0,10	0,04	0,28
	niveau 2	0,94*	0,69*	0,70
	niveau 3	1,33*	1,12*	1,26*
	niveau 4	1,90*	1,57*	1,83*
BBL	vbo	0	0	0
	niveau 1	0,54*	-0,12	0,19
	niveau 2	0,53	0,46*	0,90*
	niveau 3	1,40*	1,22*	1,61*
	niveau 4	1,99*	1,62*	2,05*

* = verschillen tussen opeenvolgende opleidingsniveaus wijken significant van elkaar af op 5% niveau

Tabel 2.5

Kans op een baan in de eigen of verwante richting naar jaar

		1999-2000	2001-2002	2003-2004
BOL	vbo	0	0	0
	niveau 1	-0,02	0,04	0,29
	niveau 2	0,46	0,44*	0,52
	niveau 3	0,93*	0,66*	0,67
	niveau 4	1,05	0,66	0,76
BBL	vbo	0	0	0
	niveau 1	-0,21	0,28	0,58*
	niveau 2	0,33*	0,54	0,70
	niveau 3	0,67*	0,79*	1,05*
	niveau 4	0,86	0,97	1,11

* = verschillen tussen opeenvolgende opleidingsniveaus wijken significant van elkaar af op 5% niveau

Tabel 2.6

Bruto uurloon naar jaar

		1999-2000	2001-2002	2003-2004
BOL	vbo	0	0	0
	niveau 1	0,12*	0,13*	0,13*
	niveau 2	0,10	0,07*	0,11
	niveau 3	0,16*	0,11*	0,16*
	niveau 4	0,24*	0,16*	0,23*
BBL	vbo	0	0	0
	niveau 1	0,18*	0,03	0,16*
	niveau 2	0,24	0,10*	0,19
	niveau 3	0,30*	0,20*	0,28*
	niveau 4	0,40*	0,32*	0,36*

* = verschillen tussen opeenvolgende opleidingsniveaus wijken significant van elkaar af op 5% niveau

Tabel 2.7

Deelname aan vervolgonderwijs naar sector (2003-2005)

		landbouw	gezondheidszorg	techniek	economie
BOL	vbo	0	0	0	0
	niveau 1	0	0	-0,25	-1,72*
	niveau 2	-1,03*	-1,12*	-0,38	-1,30*
	niveau 3	-1,31	-1,98*	-1,40*	-2,01*
	niveau 4	-0,60*	-1,30*	-0,04*	-0,75*
BBL	vbo	0	0	0	0
	niveau 1	-1,84*	-2,31*	-0,89*	-2,50*
	niveau 2	-1,29*	-2,85	-1,11	-1,91
	niveau 3	-2,14*	-2,92	-1,08	-2,33
	niveau 4	-1,97	-2,91	-0,69	-1,61*

* = verschillen tussen opeenvolgende opleidingsniveaus wijken significant van elkaar af op 5% niveau

Tabel 2.8

Kans op werk naar sector (2003-2005)

		landbouw	gezondheidszorg	techniek	economie
BOL	vbo	0	0	0	0
	niveau 1	0	0	-0,43	-0,08
	niveau 2	0,38	-0,11	-1,01	0,35
	niveau 3	1,07	1,42*	-0,11	1,07*
	niveau 4	1,62*	1,25	0,20	1,24
BBL	vbo	0	0	0	0
	niveau 1	2,08*	4444*	-0,26	0,41
	niveau 2	2,18	0,91	0,38	1,63*
	niveau 3	2,37	1,40	0,52	2,15
	niveau 4	4444*	4444*	4444*	2,05

* = verschillen tussen opeenvolgende opleidingsniveaus wijken significant van elkaar af op 5% niveau

Tabel 2.9

Kans op een vast dienstverband naar sector (2003-2005)

		landbouw	gezondheidszorg	techniek	economie
BOL	vbo	0	0	0	0
	niveau 1	0	0	-0,68	0,40
	niveau 2	1,13*	0,01	-0,86	-0,14
	niveau 3	1,02	0,33	-0,24	-0,19
	niveau 4	0,90	0,41	-0,79	0,12
BBL	vbo	0	0	0	0
	niveau 1	1,64*	4444*	-1,57*	0,60
	niveau 2	1,74	0,37	-0,72	0,40
	niveau 3	2,17	1,61*	0,45*	0,27
	niveau 4	1,97	2,50	0,60	0,89*

* = verschillen tussen opeenvolgende opleidingsniveaus wijken significant van elkaar af op 5% niveau

Tabel 2.10

Niveau van het beroep naar sector (2003-2005)

		landbouw	gezondheidszorg	techniek	economie
BOL	vbo	0	0	0	0
	niveau 1	0	0	0,21	0,44
	niveau 2	0,28	0,31	0,85	1,00
	niveau 3	0,99*	0,83*	0,55	2,18*
	niveau 4	1,98*	1,45*	1,46*	2,22
BBL	vbo	0	0	0	0
	niveau 1	0,28	-1,02	0,11	0,51
	niveau 2	0,77*	0,80*	0,85	0,89
	niveau 3	1,47*	1,33*	1,29*	2,12*
	niveau 4	2,38*	1,75*	1,27	2,02

* = verschillen tussen opeenvolgende opleidingsniveaus wijken significant van elkaar af op 5% niveau

Tabel 2.11

Kans op een baan in de eigen of verwante richting naar sector (2003-2005)

		landbouw	gezondheidszorg	techniek	economie
BOL	vbo	0	0	0	0
	niveau 1	0	0	0,33	0,13
	niveau 2	0,37	0,34	0,90	0,49
	niveau 3	0,91*	0,28	1,24	0,45
	niveau 4	1,04	0,62	1,08	0,67
BBL	vbo	0	0	0	0
	niveau 1	0,93*	4444*	1,14*	0,57
	niveau 2	0,87	0,25*	1,16	0,63
	niveau 3	1,40*	0,70	1,28	0,77
	niveau 4	2,01	1,02	1,20	0,51

* = verschillen tussen opeenvolgende opleidingsniveaus wijken significant van elkaar af op 5% niveau

Tabel 2.12

Bruto uurloon naar sector (2003-2005)

		landbouw	gezondheidszorg	techniek	economie
BOL	vbo	0	0	0	0
	niveau 1	0	0	0,07	0,02
	niveau 2	0,07	0,35*	0,08	0,02
	niveau 3	0,10	0,41	0,17*	0,06
	niveau 4	0,19*	0,49*	0,23	0,12*
		landbouw	gezondheidszorg	techniek	economie
BBL	vbo	0	0	0	0
	niveau 1	0,11	0,53*	-0,05	0,06
	niveau 2	0,16	0,46	0,20*	0,07
	niveau 3	0,23*	0,54	0,29*	0,17*
	niveau 4	0,45	0,68*	0,35	0,11

* = verschillen tussen opeenvolgende opleidingsniveaus wijken significant van elkaar af op 5% niveau

Appendix 2

Tabel A.1

Resultaten van de multivariate analyse van de kans op niet-gediplomeerde uitstroom uit BOL opleiding en van de kans op terugkeer naar opleidingstraject indien eerste opleiding zonder diploma is verlaten

	Kans op niet-gediplomeerde uitstroom	Kans op terugkeer in opleidingstraject
Constante	6.021***	5.658***
Sekse		
Man	Ref. cat.	Ref. cat.
Vrouw	-0.333***	-0.575***
Leeftijd	-0.327***	-0.277***
Etniciteit		
Autochtoon	Ref. cat.	Ref. cat.
Allochtoon 1 ^e generatie	1.225***	0.282
Allochtoon 2 ^{de} generatie	0.730***	0.028
Opleidingsniveau		
BOL 1/2	Ref. cat.	Ref. cat.
BOL 3/4	-0.826***	0.412*
Opleidingssector		
Economie	Ref. cat.	Ref. cat.
Techniek	0.058	0.314
Gezondheidszorg	0.094	0.531**
Gedrag en maatschappij	0.068	0.184
Regio opleiding		
Oost	Ref. cat.	Ref. cat.
Noord	0.015	0.291
West	0.170	0.266
Zuid	0.498***	0.324
-2log likelihood	2857.3	813.3
Nagelkerke R kwadraat	0.123	0.087
N	3137	617

Tabel A.2

Resultaten van de multivariate analyse op totale werkloosheidsduur en op werkloosheid op moment van bevraging.

	Totale werkloosheidsduur	Werkloosheid op moment van bevraging
Constante	-4.134***	-3.165***
Schoolverlater		
Gediplomeerd	Ref. cat.	Ref. cat.
Niet-gediplomeerd	2.328***	1.006***
Sekse		
Man	Ref. cat.	Ref. cat.
Vrouw	0.161	0.057
Leeftijd	0.244***	0.064**
Etniciteit		
Autochtoon	Ref. cat.	Ref. cat.
Allochtoon 1e generatie	0.619	0.816***
Allochtoon 2de generatie	1.697***	0.818***
Opleidingsniveau		
BOL 1/2	Ref. cat.	Ref. cat.
BOL 3/4	-0.070	-0.133
Opleidingssector		
Economie	Ref. cat.	Ref. cat.
Techniek	-0.195	-0.049
Gezondheidszorg	-0.643**	-0.620***
Gedrag en maatschappij	0.109	-0.018
Regio opleiding		
Oost	Ref. cat.	Ref. cat.
Noord	0.592*	0.245
West	-0.044	-0.072
Zuid	0.206	0.045
Aangepaste R-kwadraat	0.093	----
-2log likelihood	1296.5	1296.5
Nagelkerke R-kwadraat	0.099	0.099
N	1498	1498

Tabel A.3

Resultaten van de multivariate analyse van de vergelijking van de werkzekerheid tussen niet-geëdiplomeerde uitstroom uit BOL opleiding en geëdiplomeerde uitstroom uit BOL

	Vaste aanstelling	Voltijd baan
Constante	0.662	-0.784
Schoolverlater		
Geëdiplomeerd	Ref. cat.	Ref. cat.
Niet-geëdiplomeerd	-0.503***	-0.008
Sekse		
Man	Ref. cat.	Ref. cat.
Vrouw	-0.049	-0.423***
Leeftijd	-0.027	-0.018
Etniciteit		
Autochtoon	Ref. cat.	Ref. cat.
Allochtoon 1 ^e generatie	-0.553***	-0.261
Allochtoon 2 ^{de} generatie	-0.527***	-0.327**
Opleidingsniveau		
BOL 1/2	Ref. cat.	Ref. cat.
BOL 3/4	0.146	0.236
Opleidingssector		
Economie	Ref. cat.	Ref. cat.
Techniek	-0.028	0.659***
Gezondheidszorg	0.283**	-0.764***
Gedrag en maatschappij	0.071	-1.496***
Regio opleiding		
Oost	Ref. cat.	Ref. cat.
Noord	-0.052	-0.387**
West	0.269**	0.225
Zuid	-0.065	0.224
-2log likelihood	1940.2	1673.3
Nagelkerke R-kwadraat	0.035	0.216
N	1435	1383

Tabel A.4

Resultaten van de multivariate analyse van de vergelijking van de kwaliteit van werk tussen niet-gediplomeerde uitstroom uit BOL opleiding en gediplomeerde uitstroom uit BOL

	Baan op eigen niveau	Baan in eigen domein	Bruto uursalaris (ln)	Carrière-mogelijkheden	Tevredenheid
Constante	-1.775**	-0.341	1.138***	4.021***	3.829***
Schoolverlater					
Gediplomeerd	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.
Niet-gediplomeerd	-1.972***	-1.545***	-0.114***	-0.509***	-0.375
Sekse					
Man	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.
Vrouw	0.278*	0.261*	-0.029	-0.176**	0.010
Leeftijd	0.094**	0.015	0.037***	-0.034***	-0.007
Etniciteit					
Autochtoon	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.
Allochtoon 1 ^e generatie	-0.105	-0.385	0.011	0.052	0.134
Allochtoon 2 ^{de} generatie	-0.125	-0.213	0.045	-0.086	-0.218**
Opleidingsniveau					
BOL 1/2	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.
BOL 3/4	0.340*	0.231	0.121***	-0.007	-0.005
Opleidingssector					
Economie	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.
Techniek	0.063	0.362**	0.054**	0.102	0.129
Gezondheidszorg	0.615***	0.921***	0.131***	0.089**	0.245***
Gedrag en maatschappij	0.357**	0.443***	0.089**	0.003	0.102
Regio opleiding					
Oost	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.
Noord	-0.172	-0.122	-0.056*	-0.222**	-0.065
West	0.159	0.068	0.008	-0.038	-0.054
Zuid	0.095	0.003	0.024	-0.010	0.055
Aangepaste R-kwadraat	----	----	0.11	0.15	0.14
-2log likelihood	1646.8	1768.7			
Nagelkerke R-kwadraat	0.17	0.14			
N	1446	1447	1195	1197	1197